

ВІСТНИК

МІСЯЧНИК ЛІТЕРАТУРИ, МИС-
ТЕЦТВА, НАУКИ І ГРОМАД-
СЬКОГО ЖИТТЯ.

ЗМІСТ:

О. Ольжич: Гігантомакія	697	Олена Теліга: Якими нас прагнуть?	735
Поль Кльодель (перекл. Ю. Клен): Осіня пісня	698	Д. Донцов: Могілки демократії	746
Л. Мосендз: Una pagata	699	Нестор Подільський: Незнана теорія	753
Пер Домінік (перекл. А. Лисян- ська): Похорон парубочього життя	716	Степан Луцик: Олекса Новаків- ський	761
Богдан Галайчук: Від совітсько- го союзу до російської імперії	723	Вол. Дорошенко: Василь Біднов	763
О. В.: Бунт зелених сорочок	729	М. Л.: З пресоного фільму	765
Шарль Ріше: Чи варта довго жити?	733	Бібліографія	768
		Нові книжки	775

РІЧНИК III
КНИЖКА 10

ТОМ IV
ЖОВТЕНЬ

1935

Адреса редакції й адміністрації: ЛЬВІВ, Чарнецького 26 м. 21.

Чекове conto П. К. О. 500371.

III
П 12531 / 1935
Р. 3 кн. 10

О. Ольжич

Гігантомахія

Коротке слово, дике і туге.
Звірину крижі, трюскутні груди...
Ні, тільки гір громовий апогей,
Морські припливи і підземні гуди.

Вона їх родить, важко вагітна
Камінням хмар і водами річними.
Ось корчаться — не втримає вона —
Здрігаються, як небо понад ними.

І залягають землю пліч-о-пліч,
Небесну баню, хвилі океана
Дощі і зливи зимні день і ніч
І буревії зрана і дорана.

Блискучий мечу, рівний і прямий,
Сліпуча думко, наче лезо, гостра.
Ти розітнеш напруженість пільми,
Заплетений раменами цей простір!

І ось встають, осяйні і стрункі,
З дзвінками і округлими щитами.
Рубати руки, кидать навзнаки
І наступати ранених без тями.

Літепла кров спливає, як вода,
Полощучи оголене каміння,
І сходять зела і трава біда
Під прорваними сітями проміння.

І вітрове дихання на сріблі
Ясних хмарин, як сиринксі, заграло.
І перший ратай вологість землі
Перегортає життєносним ралом.

Київська державна
бібліотека

К 1

4277

ЛНБ ім. В. Стефаника
АН України

Поль Кльодель

(Paul Claudel)

(Переклав Юрій Клен)

Осіння пісня

В сяйво осіннє світанку
Тайною стелиться путь.
Тоне і тане світанок,
Струнно простори гудуть.

Ранку багряна дорога,
Ранок, мов срібло, ясний.
Поклик вечірнього рогу
Зрине в простір голубий.

Ранок той був — як незаймане срібло.
Ліс то був велетень, — янгол із золота в шаті
багрянній.

Древо в руці, наче свічка горіло.
Золото з золотом, полум'я злотний вогонь.

О, пахощі лісу привялі! О, дим запашний!
Смерть, що звінчалася з кров'ю живою.
Злата сухого намет неозорий в сяйві прозорім
рожевого дня.

Ранковий колір левкою.

Я чую: тихшає, гучніє, зринає, мерхне, долинає
До серця лісу золотого
То невиразний, то лункий, то дальній і протяжний
Потужний, тужний поклик рогу.

Він оплакує дні і хвилини,
Якими час налився вщерть,
Бо цей день, незрівняно-єдиний,
Всьому приносить смерть.

Всьому, що було тільки раз
І вдруге не буде ніколи,
Бо скрізь навколо
Це неминуче золото, —
Бо вечір надійшов,
Бо надійшла вже ніч,
Бо вже спливає Віз і срібний місяць.

Л. Мосендз

I'ha pagata

Ю. Липі

Брати Пачіолі, та й взагалі увесь їхній рід, ніколи не цікавилися похмурим ріомбі — підстрішком палацу дожів, як взагалі мало цікавилися й самим палацом. Шановані горожани, визначні нобілі, багаті купці, славетні власники славетніх майстерень зброї, з яких колись вийшла потужна венеційська *arte de tirare* — стрілецька штука, — вони всеж в державній гієрархії не бували нічим більшим, ніж звичайними членами з тої півтисячки нотаблів, які творили консілію — велику раду Венеційської республіки. Та всім в місті було відомо, що се традиція Пачіолієвого роду. Ніколи бо його амбіції не сягали до найвищого ступня палацових «сходів велетнів», на якому, вкороновувалися венеційські дожі. Ніколи не змагалися Пачіолі за сумнівну честь бути записаними до золотої книги нобілів. Ніхто з них не бував ще ані членом сеньорії — найвищої ради, ані державним інквізитором, ані членом «суду мертвих», що над помершим дожем виносив останній присуд. Немов без амбіцій до зовнішнього державного впливу існував сей виключний рід. Навіть ніби навмисне відвертався від усього того, за що так запопадливо й безнастанно інтригувалося між іншими нобілями. І ся виключність байдужої погорди до урядового пошанівку й впливу надавала Пачіолям в очах їхнього оточення мовчазної пошани й викликала традиційне оминання всього їхнього роду у всякденних державних справах.

Але Пачіолі мали інші амбіції, і з за них важили в місті може й більше, ніж найславніші з горожан. Бо вже кілька поколінь давали вони державі славетних мужів, що з безстрашним серцем і жадобою посідання, перемоги й чести ширили потугу й славу Маркової республіки на всіх румбах вітрової рожі. Через блакитну Далматію, прозоро-суху Морею, лябірінтний Архіпеляг, через смагляву від вітрів і сонця, веселу Козацьку республіку — аж до дикої Московії й навіть до таємничих Індій досягали все першими венеційські Пачіолі. Обережливі, хитрі й жадібні зиску купці, хоробрі капітани, очайдушні кондотери — вони все вперед і вперед гонили, ніби самою істотністю свого родового цеху. Бож блискучі теляги, незрівняні стилети й шпади, шаблі, що кращі були тільки в султана, арбалети, аркебузи й гармати, рівних яким не існувало на світі, — все те було виробами їхніх

розлогих майстерень, виробами, про які мріяв кожен, хто пізнав венеційців. Здавалося, що й на родовій вдачі Пачіолів відбилася їхнє шляхотне й гонорове ремесло, яке за труди розсіювання по світі атрибутів володаря й пана, стокроть віддячило своїм майстрам, зробивши наскрізь панською душу того старовинного роду. Вонож прищепило їхній природі той творчий неспокій, що ніби магнетом притягав далечінь до Пачіолів, а самих їх невтомно гонив за нею. І так випадали Пачіолі, немов на сміх своєму мирному прізвищу, втіленням самої своєї вітчизни, якої патроном був не так святий Марко, як скорше його крилатий Лев, а девізою — неписане, але чинне, драпіжне гасло: »перше венеціани, а потім — християни!«

Ось сеї то амбіції чину й експанзії все вистарчало Пачіолям, щоб з погордою дивитися на почесну, галасливу й вузьку, путь урядової чинності, на пишний **a zzo du cale** — осередок незатихаючих інтриг і навіть на самого дожа. Але можеб ще ті прикмети гордовитого роду не були достатні для його виключності серед співгромадян. Бож серед тих, що творили міць Венеції, були Пачіолі не одиноким виїмком, тільки найяскравішими представниками венеційської душі. Та серед більшості нобілів, інтригуючих, жадібних зиску без ризика, вигоди без заслуги й пошанівку, без підстави до неї, виділялися Пачіолі якоюсь суворою, навіть фанатичною привязаністю до старовинних чеснот давньої республіки. Простий в споживанні життя, не дивлячись на спокуси Сходу й поступ Заходу, вірний в слові й обовязку, суворий до себе, як і до інших, поводився вже кілька віків рід Пачіолів, мов непохитний нащадок непохитного Катона, здавався втіленням закону й обовязку, серед розбурханих пристрастей політичної боротьби, залишаючись завжди студеним і твердим, як ті сталеві вироби, що виходили з його майстерень.

Тому й бувало в минулім, що коли честолюбні дожі й загарбліві сеньорії намірялися зробити з держави свою маєтність, то Пачіолі завжди творили осередок, біля якого скупчувалися традиції свободи. Се завше бували трагічно-важливі моменти в житті республіки. Але покликані для їхнього розрішення Пачіолі не тратили часу на пертрактації, інтриги, змови. Вони звичайно бралися за справу, коли вся крутіїська чинність була вже ні до чого. Тоді мало слово лише їхнє ремесло, традиція й венеційська кров: відчинявся родовий арсенал, брязкіт зброї й стріли лунали по каналах і пяцетах, порохова курява зсідалася над лягуною, й нарешті перемога клала на загарбливих змовників своє остаточне вето. Тут і кінчалася роля Пачіолів. Вони або знов верталися в свій фондак і май-

стерні, або відпливали туди, куди вів їх лев святого Марка. Суди над змовниками, їхнє покарання, вигнання чи увільнення були вже їм цілком байдужі: катів завше знайдеться багато, й ніколи не поцікавилися вони скільки засуджених сидить під оливяною стріхою палацу дожив у страшному піомбі — найжахливішій в'язниці Італії. Пачіолі не бралися судити нікого, але ні для кого ніколи не жадали вони й помилювання.

*

* *

Та війни й змагання підточили коріння славетного роду. І в старовинному фондаку за гамірливим арсеналом зістали господарями лише два брати: Лука й Антоніо.

Старший Лука давно став відлюдною й мовчазною людиною. При облозі Скутарі стратив праву руку: могутній шкипетар впрост стесав був її ятаганом біля самого плеча, захопивши ще й вершок правого вуха. Довго тривало, заки молодий капітан повернувся знов до життя. Не лише фізичного. Разом з рукою ніби відтято було йому, молодому й вродливому, енергійному й драпіжному, ті шляхи, якими звикли ходити Пачіолі: боротьба, перемога, змагання. Бездонна, бездіяльна порожнеча, непотрібно й невідклично підступала до нього безконечними днями дальшого плаского, каліцького існування. Ледви змігшися на ноги, повернувся Лука до Венеції й замкнувся в фондаку, довгий час не показуючися на очі навіть найближчому оточенню. Мов увязнений хижак ховався удень перед людьми в найдальших покоях, блідий, похмурий і мовчазно заглиблений в себе, а вечорами не ходив, а кидався по розлогій льоджії, й чорний неприпятій рукав правиці тріпався за ним, як крило велетенського кажана.

Але з часом порожнеча почала поволі заповнюватися. Як не смерть, то життя! Пачіолі середини не знали. Добровільнож від життя вони не вступалися. І Лука почав учити свою лівицю бути такоюж звинною й вправною, як страчена правиця. Навіть більше, бо тепер привчав він її до того, чим ніколи, чи дуже мало, займалася та. Так навчилася лівиця зручно перекидати листи книг, розвивати й завивати сувої пергамінів і вкривати сірі паперові аркуші рівними рядками бездоганних літер.

Всі справи розрахунків свого підприємства тримали Пачіолі в точній, — по купецькому дрібязково — обчислений евіденції. Їхнє місто славне було не лише торгом, але й досконалою штукаю венеційського торговельного рахівництва, якого ретельно вчився тодішній купецький світ. А коли один з давних Пачіолів, зробившись по тяжкому пораненні ченцем, звів в струнку й просту систему всі венеційські рахівничі методи, то дім Пачіолів став ще й яко-

юсь європейською міжнародною школою тої купецької штуки. У півтемній рахівничій кімнаті було завше кілька молодиків, що для вдосконалювання в рахівництві приїздили до Пачіолів не лише з венеційської *terra ferma* — володінь на півострові, — не лише з кольоній республіки, але й з багатого Сіті в імлістому Лондоні й з зеленого козацького Київа. А велику комору на піддашку Пачіолієвого фондаку заповнював склад ріжноманітних рахункових книг, пережовуваних від давних часів. З части в старовинних сувоях, але переважно в грубезних деревляних політурах, обтягнутих жовтавою гладкою шкірою, поцяткованою бронзовими цвяшками, були вишикувані вони на дубових полицях, ніби військо в лаві приправлене до перегляду, військо дат і чисел, що краще, ніж слова, могло повідати столітню епопею роду. Непочислені біжучі рахунки найрізніших осіб: варварів і християн, схізматиків, жидів і католиків, білих, чорних і жовтих — виповнювали головні книги. Сеж бо отвирання й розгортання, піднесення й падання рахунків було невгаваючим живчиком цілого роду, й всі ті чужі імена ніби стерчали на лучах кол, які венеційська енергія закреслювала довкола батьківщини. А з холодного протиставлення їхніх сторінок, керованих нетрівкою рівновагою між «винен» й «має» промовляли венеційська потуга й успіх.

В півтемну рахівничу кімнату, заставлену високими столами, пропахлу запахами політуркової шкіри, тонкого паперового порошу, кімнату, в якій душа Пачіолів скупчено обсервувала власний успіх, туди почав заглядати однорукий Лука. Спочатку байдуже дивився на розгорнені книги, старанні записи, байдуже слухав бурмотіння скрибів, але чим далі, тим частіше став заглядати до рахівничої штуки, після почав вчитися й нарешті сам перебрав усе керування. З неспожитим запасом енергії, майже з якоюсь хижою жадобою вхопився він за родове майстерство. Він розширив рахівничі покої, збільшив кількість скрибів, притяг нових учнів, а сам цілком занурився в справи свого підприємства. Він тримав свою руку на його тремтливому живчику, з розгорнених книг вичитував напруження його вітальності і, як досвічений лікар, знав і вмів прикласти, коли треба, свою енергію, щоб не стратити ані крихти користі з успіху й купецького ризика. Швидко найкращим припорученням для молодого венеційського купця була практика в Пачіолів. А сам Лука став одним з авторитетів, що не раз був кликаний до участі в розв'язуванні складних фінансових питань не лише дома, але й у сусідів.

В сей світ чисел, в суху атмосферу калькуляції, прибутків і страт так затопився Лука, що й не спам'ятався,

як надійшла старість, а попереду вже чекав єдиний, невід-
кличний білянс. Та се його не жахало. Для роду Пачіолів
була завжди півсвідомо-важною й єдино-зобов'язуючою не-
відклична рахівнича конечність білянсу. Але Лука ще
й свідомо просякнув нею: з рахівничої кімнати, з арку-
шами головної книги вийшла поволі його душа на широку
путь життя. І вона бачила всюди й завжди, у всіх про-
явах буття космосу й одиниці, від перших моментів твор-
чого »Fiat Lux« аж по останні слова Хрестної муки, в ці-
лій історії свого роду, у власному рості від першого трем-
тіння свідомості аж по дні каліцтва, одчаю й праці, —
всюди бачила душа Луки біжучі рахунки якоїсь одної
велетенської, незнищимої, студено-невідкличної Головної
Книги. На ній літерами з вогня, заліза й леду світився
напис: »Книга Причин і Наслідків, Зисків і Страт, Книга
Відплати«. І була в ній безліч-безлічі завершених ра-
хунків і безмежна кількість ще не закритих, а десь на
кінці її причаївся аркуш найдорожчого пергаменту, приправ-
лений для остаточного розрахунку, останнього білянсу,
Землі й Неба, Мужчин і Жінок, Тварин, Рослин і Сти-
хій.....

*

*

*

В Луці мігби мати власне весь рід Пачіолів своє
достойне завершення. Ані брат, ані небіж не були йому
на перший погляд до пари. Вже з дитячих років було
знати, що з молодшого Антонія не буде ані очайдушного
капітана, ані користолюбного купця чи досвідченого май-
стра й власника своїх славетних збройних майстерень. Але
з оточення зброєвих ліній, металевих лискучих поверх-
нів, прикрашених вправною рукою ритця, з світу вузь-
ких і точно окреслених форм збройної штуки попрямувала
Антонієва душа на ширші шляхи. Зконцентрувавши в собі
зручність свого родового ремесла: певність руки, точність
ока, невсипущу працюovitість, — мармуру й бронзі, а не
залізу й криці офірував Антонію свій хист і натхнення.
Духовний учень Мікеля Анджеля, якого ставив вище всіх
майстрів, він сам дорівнював своєму незрівняному вчите-
леві, але хотів ще більшого, ще досконалішого виявлення
самої істоти мистецтва. В кусні мармуру, що, приправле-
ний на влучисті гарматні кулі, лежав на дворі арсеналу,
в розтопленій бронзі, що іскріючи, вливалася в форми,
в купах вогкої модельної глини, молодому Антонієві ви-
жалася непочислена безмежна множність форм. Вони, за-
чакловані Часом, мовчки причаїлися в інертній масі, терпе-
ливо чекаючи руки Творця, що введе їх, досконалих
і чистих, на путь наявності. Їхньому розбудженню, по-
кликанию в коло існуючих форм, хотів присвятити своє жит-

тя молодий Антоніо, бажав віддати тій творчій меті натхнення свого хисту. Заселити душу формами, а волю змусити до їхнього здійснення — було метою молодого мистця. Але чим глибше увиходив він в сей світ, тим міцніше відчувала його душа, що безмежність різноманітності є лише ґрунтом, на якому має виплекатися мала кількість одвічно-незмінних і тревало непорушних, які одні лише є панами хаосу форм. Віднайти їх, схопити той простий закон універсальної пропорції, за якою тужить життя, до якої стремить Космос в усіх проявах самого себе—було Антонієвою невимовною метою. Лише може могутний Анджелио змагався так палко й натхнене з неживою масою, як Антоніо, щоб через неї відтворити все живе й безсмертно-величне стремління, яке палило його душу. Бронзи й мармури, які виходили з його рук, були йому ворогами й друзями. Бо коли закінчена праця залишала його майстерню, Антоніо бував сам не свій: відходила його найулюбленіша дитина, що втілила всі, майже всі його заміри. Ні, се йшов у світ його впертий, невдячний син, блудний син його шукань, залишаючи непересвідченим батьківський дім, пародія свого Творця, щоб може й загинути в океані забуття... А майстер брався за дальшу працю.

Як багато треба кипрської руди, щоб одержати з неї малу грудку важкого червоного купрума! Скільки форм треба увільнити, щоб з їхньої безлічі віднайти хоч натяк на недосяжний закон універсальної Гармонії! Але Антоніо був певен, що досконалість існує, що вона мусить існувати, як конечна ціль Космічної чинности, як універсальний об'єднуючий причини й наслідки закон. І спалений вогнем свого хисту, він сумнівався й вірив, вірив і сумнівався, що саме він пізнає його й перший гляне в вічі красі Невідкритої Гармонії. Спалюваний надлюдською метою й надмистецькою тугою, він йшов за своїм образом ніби за чарівним привидом і офірував йому все, що стояло між ним і його мрією. Він ніби не був одним з Пачіолів, яким найреальнішою цінністю були реальні речі їхнього оточення. Та воля до виявлення себе, незломна енергія й спадкова жадаба досягання були внутрішніми прикметами, що вязали його душу з душею роду. Тому затоплений в світ видив і їхнє здійснення, проходив бай-дуже Антоніо повз реалії життя. Молода жінка, яку одну лише бачив він найбільш наближеною до своєї ідеї Гармонії, швидко вмерла, залишивши йому єдиного сина Франческа.

Страта найдорожчого не підломила Антонія. Вона лише ніби підштовхнула його до ще енергійнішої чинности, до глибшої зосереджености в своїй праці. Вже багато років, на замовлення сеньорії, працював він над двома

статуями Марса й Нептуна, що мали прикрасити *scala dei giganti* — сходи велетнів, — в палаці дожів. На найвищому їх ступіні, між могутніми статуями богів приймав корону нововибраний дож. В постаті богів намагався втілити Антоніо не лише величні символи переможної боротьби своєї батьківщини на суходолі й на морі. Ні, в Аресі намагався він знайти одвічну, непорушно-незмінну ідею чину й міці, що кермує всім існуючим од Інферна до Парадіза, намагався бурхливою ідеєю грізного Олімпійця дати вираз найбільшій частині космічного Чину, намагався свідомий єдино правдивого розрішення поставленого завдання. А підсвідомо, через його талант, гукала столітня кондотерська душа Пачіолів, вірних й відданих Марсових друзів, гукала може тим голосніше, що хистом свого останнього представника намагався в останнє виявити власну істотність.

А в Посейдоні, володареві морів і океанів, вживався Пачіолеві другий могутній принцип. Вічно рухливий Океан — батько форм, лоно життя й джерело всілякого творення! З його глибини вийшли на суходольний герць всі річі, і він же покличе колись їх знов до себе, в день катаклізму поглине їх, стравить, щоб дати нове буття новим Аресовим цілям. Ними, Посейдоном і Аресом, які не можуть існувати один без одного, один в одного викликаючи ривалізацію й творчий чин, ними, — відчував Антоніо — завершується Коло всілякого чину. Символами взаємно запліднюваних універсальних сил і мали бути боги-велетні. В їхніх образах мала відбитися вся Венеція: воскреснути минуле, пізнавати себе сучасне й відгадувати — майбутнє.

Тому вже багато часу віддавав Антоніо на втілення в велетенські постаті своїх мрій, але все відчував, що досягнене не задовольняє його. Все в нових і нових моделях втікало від нього унааявлення, й досягнення було так само далеко, як і на початку праці. Знетерпливлена сеньорія вже збиралася віддати замовлення іншому майстрові, але Антоніо, хоч і боявся тої загрози, все не міг досягти остаточного. Він вагався випустити з своєї майстерні сі дві постаті, так ніби боявся, що се будуть останні річі, які вийдуть із неї.

*

* *

Між батьком і дядьком, двома лицарями універсальности, ріс і виховувався Франческо. І швидко зробився він причиною несвідомої ривалізації братів за душу небожа й сина.

Суворий Лука бажав бачити в Франческові зосередженими всі чесноти їхнього догасаючого роду. Він хо-

тів, щоб небіж просякнувся через нього залізними категоріями причиновости й невідкличности, загартував свою душу міцними законами незмінного обов'язку перед родом і батьківщиною й підніс Пачіолів і Венецію до небувалої ще потуги. В закутках неспожитої, виплеканої каліцтвом мрійности тремтіла в Луки палка надія, що Франческо розпічне нову сторінку родової історії. Вона приведе місто й рід до універсальної міці, вона обєднає собою всі рахунки підбиття й панування й одна лише буде заступлена на конечному білянсі чину.

Але сензитивний хлопчина не подавав на се великих надій. Правда, він ніжно любив дядька: його високу постать, кістляву руку, рівний голос, що для нього лише вмів бути ласкавим і теплим. Але його не захоплювали ані мужні гри лицарської вихови, ані сухо-натхнені дядькові розмови, оскільки не бували вони простими оповіданнями старої людини, а говорили про абстрактні реальности невідкличних обов'язків перед родом і Венецією. Колиж ще дядько сідав з ним за заплутану науку алгоризму — тодішньої арифметики — або починав втаємничувати його в торговельні справи розгалуженого підприємства, — тоді хлопця обхоплював розпач. Він ненавидів усі ті числові мудрації, сухі рахунки, точні висліди з точних даних, зненавидів самі цифри й всю стислу мову тих простих знаків, які його дядькові стали двигунами цілого життя.

І Лука з сумом усвідомлював собі, що його небожеві бракує одна головна прикмета їхнього роду: жадова посідання, привласнення, жадова ризика й зиску. І з сумом дивився він, як від його похмурої душі втікала хлопцева до батькового мистецького світу.

Батькова душа була значно ближче Франческові, але й тут швидко зясував Антоніо, що мистецтво так само чуже синові, як і рахівничий світ Луки. Правда, син завше з цікавістю поглядав, як зпід батькової руки виходили чудової краси форми, але сам ніколи не виявляв захоплюючого наміру приєднатися до їхнього відтворення й присвятитися їм. Хлопцеві бракувало, думав з жалем батько, не хисту, а основного родового двигуна: потреби до зовнішньої чинности, енергії руху, й запалу творчости. І се була теж правда.

Малою дитиною лишився хлопець без матері. Через його життя пройшла вона, як усмішлива мить. І залишений на призволяще своїй власній душі, не міг він прихилитися ані до батька, ані до дядька, бо йому бракувало для того звязуючого звена — матері. А так заглиблювався він у свій власний світ, вже змалку ухиляючись від гамірливих іграшок своїх однолітків. Але зате міг годинами

глядіти на гру західних барв на дзеркалево-ясній лягуні, на мандрівку місяця над причаєним Адріатиком, зазирати в безодність зоряного неба. Він цілі дні міг блукати по околицях Тразіменського озера, в горах Умбрії, де Пачіолі мали свій маєток. З несвідомим, але миротворчим, бездіяльним спокоєм вбирав він в себе красу озерних вод, обриси чистих гір, ясність повітря й гострість вітру. Мистецькі форми, тая універсальна гармонія, за якою гонився ціле життя батько, припадали йому блідою, недосконалою, а головне непотрібною метою, в порівнянні з вічними формами оточення, до яких досконалості неможна вже нічого додати й від них нічого відняти. Змалку були йому наймилішими численні *fioretti* — квітки — народні оповідання умбрійського краю про його великого співіменника Асізького святого. Заслуханому, малою дитиною, у ті прості оповідання про «умбрійського соловейка», здавалося Франческові, що не може бути нічого кращого, ніж стати мандрівним францішканом-ченцем, убогим міноритом, якому належить увесь світ, бо не належить нічого. Стихії, що вже досконалими вийшли з рук Творця — й донесли сю красу непорушною аж до його днів, так промовляли до Франческової мрійної душі. І часом хлопцеві здавалося, що він — другий Франческо з Асізу, брат вітру й сонця, птахів і гір, ласкавий родич всього сущого, яке було створене, щоб ніколи не зникати, а лише відновлюватися в безмежності досконалих форм. Справді, ніби частина духа Асізького пантеїста перейшла в Франческову душу. В нім почав бачити молодик свій ідеал, а в наслідуванні його ласкавості до кожного прояву буття — ціль свого існування.

Тендітна Франческова душа поволі зросталася з тою думкою, підсилювана все глибшими схилами до містики універсального злиття з всесвітом, все сильнішою нехиттю йти життям, як пан, посідач і переможець. Все далі й далі відходив він від того напрямку буття свого роду й батьківщини, все чужішим ставав йому суворий дядько й батькові мистецькі мрії. І коли одного дня прийшов він прохати батька, щоб йому, вісімнадцятирічному, дозволив назавше залишити родовий фондак і відійти в світ, як простий мінорит-францішкан, то й м'який батько й суворий дядько спочатку були приголомшені. Але відмовляти Франческа було даремно. Зі здивованням побачили старі, що душа юнака цілком чужа їхнім душам, так немов безпосередно від свого умбрійського ідеалу відгалужилася вона, а не виросла в напоєних іншими традиціями стінах Пачіолієвого фондака.

Були сі душі — старих і молодого — не ворожі одна одній, о, ні! Ворожість далосьб направити, зломити, змі-

нити! Були ті душі — Асизька й Пачіолівська — цілком і протилежно чужі, як водорість венеційської лягуни й пінія апенінських верховин. Одна лише Пачіолівська прикмета бренила в Франческовім проханні: незломне рішення за всяку ціну здійснити свій намір, не піддатися жадному опору. Просто й невідклично, як звичайна доповідь рівного рівним, звучало прохання сина. Старим залишилося прийняти його до відома. Або й ні. Юнакові се було б байдуже...

І Франческо зник. Ніби розлився в просторах Адріатики, так досконало згубився сей жебрак-чернець десь в світі. Замість слави — забуття, замість привластнювання — вбогість, замість боротьби — покірливе приймання причин і наслідків. В жебрацькому одязі блукав десь по півострові незнаний Франческо, блукав тими шляхами, по яких колись ходили й його предки, але в шатах володарів — і з душею кондотерів.

І з терпкістю зраджених батьківських надій думав безсонними ночами Антоніо, що вже ніхто не стане за нього в розлогій майстерні, не піднесе його долото, не схопиться за шпатель. Ніхто не буде змагатися, як він, за універсальну досконалість, щоб відплатити нею оточенню за його анімальні форми.

А Лука ще похмуріший і більш замкнений в собі, ніж звичайно, не міг позбутись образливого факту, що його небіж хилиться там, де мавби стояти рівно й непохитно, проповідує прощення, де мавби кликати до зброї і боротьби й всім своїм існуванням заперечує столітню Пачіолівську вдачу. І ніяк не міг старий занести того несподіваного біжучого рахунку роду до головної книги свого світогляду, бо не знаходив для нього ані причини, ані місця, ані відплати...

*

*

*

Так поволі зникала з фондака Пачіолів його столітня душа, душа реальних цінностей, конкретних надбань, величних цілей. На її місце поволі всунулася всеохоплююча, неокреслена туга за універсальним, яка ніби серпанком безконечних нереальних далечинь сповивала реальну дійсність та непомітно причакловувала душу й волю до безформної квіти.

Здавалося, що в парі з Пачіолями й дідизна святого Марка починає схилитися до занепаду. Віки стояла вона нездоланим заборолом проти сходу, але нарешті почала подаватися. Турецька перевага зломилася її сили, загарила Евбею, Скутарі, Морейські цитаделі, обтяла торговельні шляхи, підломила промисел. А заздрісні друзі й во-

роги з заходу лише чекали на сприятливий момент, щоб напасти на республіку.

Героїчно боронився криластий Лев. Але що не змогли вороги, за тее взялися власні горожани. В державі був великий неспокій. Скільки голів, стільки проектів було на рятування Венеції. Дрібні й великі амбіції, заздрість і ненависть, безсилля й жадова до відпору — так переплуталися, що годі було опанувати безладдя. Манилося здійснення старої мрії честолюбних дожів: захопити в свої руки необмежену владу, й присадити чванливу сеньорію, галасливу раду та запрягти бундючних нотаблів до послуг діничної влади венеційського короля.

Джякомо Льоредано, не так славний родом і власними заслугами, як хитрим і впертим прямунням до дожової далматикки, вирішив, що саме тепер заміри його невдачливих попередників можуть досягти свого здійснення. Увага горожан скермована до зовнішньої небезпеки. Бо турецька фльота є паном Адріятика, папа, король і цісар чатують на кордоні, як гієни на свіжий труп. Ставши і сам королем, він скорше перетягне одного з них на свій бік, скорше договориться з іншими, матиме вільнішу руку в державних справах. Опір буде подоланий легко. Треба лише першому нападати...

Трівожним чуткам не треба було довго шукати шляху до Пачіолієвого фондаку. Про положення держави знав найкраще Лука з скрутного становища венеційського торгу й свого підприємства. Про змову Льоредана довідався він швидко від близьких друзів, які прийшли за порадою. Лука не вагався. Його аскетично простолінійній душі були ті відомости про дожові наміри категоричним наказом до чину. Традиція, честь і залізний світогляд все підтримувало його опір. Життя відкрило черговий рахунок на ім'я Льореданів і кликало Пачіолів до його впорядкування. І він перебрав, згідно з обов'язком, керування боротьбою проти дожа.

Братове рішення прийняв Антоніо, як samozрозумілу річ. Йому була байдужою кожна форма влади, він навіть не спромагався в своїй душі на вболівання над долею батьківщини. Понад рівнем сумних політичних подій задивлявся він в якусь величну, хай навіть ще й імлісту, але невідклично досконалу прийдешність форм. Що переднею венеційська сучасність? Але родовий наказ вимагав чину. І Антоніо теж став по боці брата. Пачіолі не вагалися.

Та Льоредано очікував, що саме вони й будуть першими, які стануть проти його замірів. Сіткою розгалуженого шпигунства оплів він їхню змову, а в слушний момент сам перейшов у наступ. Одного дня військо й озброєна юрба оточила старовинний фондак. Нічого не вді-

яли ані опір челяді на чолі з одноруким, ані розбуджена насильством драпіжність мистця. Льоредано був у перевазі. Пачіолів увязнено, їхніх друзів вигнано з міста, маєтки змовників секвестровано. Домівки пограбувала розпаношена юрба.

Замкнені в тому піомбі, куди раніш не попадав ще жаден з Пачіолів, під розпеченою оловяною стріхою, в тонких випарах отруйного олова Лука й Антоніо були віддані повільній і невідкличній смерті. Бо дож не počував ще себе настільки безпечним, щоб покарати їх прилюдно й швидким виконанням присуду полегшити смертельні муки. Піомбі тим і добре, що замкнені в нїм ще більш нешкідливі, ніж мертві.

*

*

*

Якими шляхами дійшла до мандрівного мінорита Франческа чутка про венеційські події? Він бо цілком поринув в екстатичну захопленість своїм безпритульним станом. Спокійне улашкування подій не залишало його істоті глибокої уваги до них. Ніщо не турбувало його душу. Жадні бажання, жадна мета, до якої вівби крутий шлях боротьби й чину, не манилася йому. Лише часом, хоч рідко, але раптово, налітали звідкілясь на його душу спогади. Кожного разу викликали вони в серці легкий, але болючий щеміт. Та чернець завжди рішуче відганяв їх від себе.

Ні, ні! Стільки крови, насильства, омани внесли в життя Пачіолі! Служили не Маркові, а його левові, не Богу, а золотим телатам успіху, користи, набуття! Ся наймогутніша з жадоб: посідати й ніколи не задовольнятися посіданим, хотіти все більшого, гнатися нестримно за придбанням все нових і нових маєтків, видавалася молодій чернечій душі найбільшим гріхом роду.

Ні, ні! Ще не пізно! Всі провини викупить він! За абсолютну пиху заплатить досконалою покорою, за кров — сльозами каяття, за грімку й славу чинність роду — побожною медитацією. А за найтяжчу провину Пачіолівських поколінь — жадобу посідання — офірується він досконалій убогости.

Такими думками легко відганяв від себе Франческо болючі спогади. І тоді на мандрівці бачив він перед собою не напоєну фіяловістю й тремтячим палом далину льомбардської рівнини. Перед його очима вставав улюблений образ Джоттової фрески в Асізькому соборі: Христос благословляє вінчання. Наречена — худа й обдерта жінка; пси гавкають на неї, діти обкидають камінням. Але вона невимовно прекрасна ся Діва-Вбогість!... А покірний наречений тої всеохоплюючої небесної Диви-Вбогости, сестри Христової, він сам, нищий мінорит фра-Франческо...

Та грізними чутками про Венецію була повна вся Італія. Про венеційські новини говорили в тавернах, розмовляли на торговицях, коментували їх в проповідях. Одні з радістю над упадком колишньої пані Адріатики, другі з сумом над долею частини італійської вітчизни. Але грізним маревом Дантового Пекла відбивалися ті чутки від свідомости народу. Дійшли вони нарешті й до Франческа.

Був се раптовий удар. З майже плястичною наявністю воскресла в його уяві двійка тих, колись найближчих, що їх залишив він у Венеції на варті обов'язку. Та хібаж він, Франческо, в чім винен? Вони загинули там, де поставив їх той, що його самого покликав зі шляху Пачіолів на Асізьку путь. Та чи справді кликав? Чи не була се лише спокуса? Чи не була се лише втеча від важких обов'язків чину до легкої, безжурної медитації? На поталу, часу залишив він старого дядька-каліку, дитячо-безпорадного батька. Вони впали в боротьбі. Останні Пачіолі, які своє вікове призначення виконали докінця. А він, їхня кров і кість, замість того, щоб з рук одного прийняти меч, або з рук другого долото, він трусливо відійшов у далину...

Таж ні, не можна було чинити инакше, як учинив він. Хібаж можна було погодити жадобу душі з наказами родового обов'язку? Таж Умбрія й Венеція ніколи не ходитимуть одними шляхами... Молодий чернець знов і знов проходив думкою життя свого ідеалу. Так, справді так треба було чинити! Як той, його співіменник, що поборов у собі всі пристрасти, крім універсальної ласкавости й доконалого непосідання. Пройти життям як брат «другого Христа», — се його доля!

Але ставало лячно. Бо пригадував собі останні дні свого вчителя. Чиж не просив, вмираючи, святий вибачення в свого «брата тіла» за те, що ціле життя ображав його, поборюючи його пристрасти, стремління й обов'язки?...

В бурі сумнівів спинилася Франческа душа. Під їхнім бурхливим натиском мусіла вона застановитися й ніби протверезвлена глянула довкола. Ще нічого не зрозуміла, але жажнулася. Бо зупинилася якась вісь, що обертала довкола себе ту примочовану до неї душу. І нестримний розгін раптово спинених сил шпурнув беззахисною душею в невідому ціль.

*

*

*

Чернець намірився знов до Венеції. Що він там буде робити — він ще не знав. Навіть не застановлявся над тим. Та його підсвідомо тягла до себе зраджена вітчизна.

Як злочинця давно покинуте місце злочину, як коханця — далекі стежки, по яких колись ходив він з милою.

Сріблястої ночі, одної з тих ночей, коли ще бувало дитиною не міг він спати, а годинами висиджував біля вікон, вдивляючися в сріблясту смугу саява на лягуни, — такої саме ночі станув знов Франческо перед родовим фундаком. Він бачив багато руїн. Він знав уже, що коли людська душа покидає мури на поталу часу, то душа часу перебирається до них, щоб день і ніч чатувати над своїми могилами. Причаена вдень десь в дрібних закамарках пустки, обходить вона вночі своє пристановище. І тоді руїна оживає і ніби живе знов якимсь таємним життям, що нагадує собою тонку луну давно відбренілих людських подій.

Франческо гостро відчував існування сеї душі, але ніде не промовляла вона так голосно до нього, як з руїн власного роду. Він не міг відірватися зором від чорних отворів вікон на білому фасаді — ніби очиці сліпця, обернені до видного їм неба, від рядів льоджієвих кольон, мов руки пораненого вояка, порізані могутніми розтинами світла й тіней.

Довго так стояв він перед засипаними грузом воротами, нарешті переліз через купи розбитої цегли, підробленого мармуру й поламаного дерева та ввійшов у двір. Тут тиша й пустка були ще глибшими. Та Франческо відчував, що тая пустка не порожня. Щось причаїлося в чорно-тінних кутках двору, за стовпами й статуями, готове супроводити його, не відстати, не залишати ані на мить самого. Невідомий провідник, вірний чічероне заблуканої душі по страхіттях Сумніву! І він покійно дав себе вести по зруйнованій цитаделі роду.

В середині будинку руїна була ще більша. Розпаношена юрба дала собі тут волю. По сплетах поторощених стільців, розбитих шаф, поламаних столів, подертих матерій було тяжко ходити з покою до покою. Ще тяжче було їх пізнавати.

І через розлогу батькову майстерню немов промчав гураган. Мармур і глина, руштування й пісок творили лише мішанину грузів. В місяшному саяві не можна було знайти й сліду зі зреалізованої майже до кінця Антонієвої мрії. З богів велетнів не залишилося ані кусника. Юрба розтовкла могутні постаті на дрібні шматки. Анімальна душа помстилася божеській за свою звирячу, недосконалість.

А з арсеналу — родової майстерні, — в якій формувалася Пачіолівська вдача, не залишилося багатой грузу. Зброю рознесла вулиця, важкі гармати конфіскував дож. Отвори печей були розкриті, як беззубі пащі старих зві-

рів, що поздыхали з голоду. Недокінчені гарматні люфи здавались в місяшному сяйві мов труди впавших глядіаторів.

Від реальних знаків родової душі не зістало й сліду. Все було зметено, поторощено, розвіяно! Не залишилося навіть кому справити по поляглих величню тризну...

Нарешті чернець увійшов до рахівничої. Через діри виламаних вікон заливало її місяшне сяйво. І ніколи передтим не здавалася йому такою величною ся простора кімната, майже саля. По стінах звисали обірвані полиці, важкі дубові столи були перекинені, стільці поламани, підлога — застелена шаром розірваних аркушів з рахівничих книг. Але маєстат смерти надавав руїні родового храму, недосяжної величності й міці.

В сяйві й тиші стояв чернець. Він вже виразно чув, як тее невідоме, яке супроводило його здалека, тепер підійшло до нього ближче, стало за самими плечима. Горячею хвилею свого дихання обпекло воно серце, стиснуло горло й зашепотіло до вуха. Ні, не зашепотіло. Воно кричало, гукало, кликало, впрост захлиснувалося словами. З тьмяним запамороченням подиву приймав його кличі чернець. Не були вони чужі. Давними знайомими, але тепер лише зрозумілими були вони. Бо довго лежали заворожені в глибині його істоти. Честь і чин, слава й необхідність, обов'язок і невідкличність, жадоба й воля були змістом його гукання. І з розширеними очима, але немов осліплений, зосереджено-напятий, але ніби розгублений, вслухувався Франческо в той заклик. Се безсмертний геній роду, вірний слуга й відданий володар його здоптаной, величній батьківщини, знов знайшов шляхи до його істоти...

Чернець ступив до вікна. Праворуч виблискувала стріха дожового палацу. Що думали тії, які там загинули? Чи хоч в останній мент звиділася батькові його невловима, досконала Гармонія? Як прийняв дядько свій останній білянс?...

Франческо відійшов від вікна й почав перебирати розкидані по землі книги. Місяшне сяйво стало в пригоді. Юнак шукав недовго. Швидко витягнув зпід розпотріпаної купи велику книгу. Захищена закупченим над нею папером, вона майже не потерпіла від негоди. Франческо саме шукав її. Се була головна книга. Він поклав її на стіл і розгорнув на місці, де був останній запис. В сріблястому світлі чітко виступали рівні рядки, писані дядьковою лівницею. Запис не був докінчений. Мабуть роблено його в той саме момент, коли розюшена юрба й військо вдерлися до фондаку. Останні слова видко було писалися похапцем. Лист був трохи поляпаний чорнилом. Небож схилився

й поцілував ті рядки. І обережно виняв з книги обидва листи з недокінченим рахунком.

Потім почав знов шукати по підлозі. Нарешті знайшлося й розтріпане перо. Але чорнила не було ніде. Де кілька каламарів були давно вже сухі. Тоді він знов підійшов до вікна. На підвіконні виблискували шкляні брязкітки. Він вибрав один з них і наставив на палець. Велика крапля крові набігла вміть. Вона відбила місяшне сяйво, як дорогоцінний рубін. Він скапнув його на перо й вернувся до столу.

Розважно, старанно, як той, хто давно тримав у руці перо, почав писати на лівому піваркуші під незакінченим дядьковим записом. Літера за літерою вивставав новий рахунок:

Джякомо Льоредано, дож венеційський.

За смерть мого батька і дядька.

Одної краплинки не вистарчило. І він кілька разів прикладав поранений палець до розтріпаного пера.

* * *

З найбільшою святощею венеційських храмів, що її посіданню заздрила ціла Італія — з часткою святого хреста — постановив дож влаштувати врочисту процесію. В найтяжчі часи існування, в добах варварських навал і внутрішніх заколотів бувала ся реліквія могутньою підпорою для охлялого духа громадян. Всі вірили, що обнесена по п'яцетах цілого міста, вивезена в урочистій процесії ген-ген аж за Лідо вона завжди творила довкола батьківщини чарівний круг, незнищимий мур віри й сили, через який ще не дереступали жадні вороги.

В день Божого Тіла, в пекучий червневий день, коли розпечене повітря не ворухнулося, а лише тремтіло над причаєним морем, — врочиста процесія вийшла з Маркової катедралі на переповнену людом п'яцету. Над пишнотою клеру й найвищих достойників держави велично гойдався розкішний балдахин з дорогоцінної матерії — колишньої далматики візантійських базилевсів. Прикрашені золотом і самоцвітами держала тримали члени сеньорії. Під балдахином вісім нотаблів несли на плечах дорогоцінний поміст. На нім в сяєві металю й самоцвітів підносилася важка філігранова скриня з дорогоцінними святощами.

Повільно, крок за кроком, в серпанку кадильних хмарок, серед рядів ченців з грубезними свічками в руках, супроводжена могутнім співом, простувала процесія. Дож йшов заразже за скринєю, ще майже під балдахином. В страшній спеці він гордовито ніс свій брокатовий панцир: золотом вишивану, самоцвітами цяцьковану, негнучку далматику, високу шапку, — майже корону. Простягнутою пра-

вицею він єдиний увесь час торкався святої скрині, ніби піддержував її. Показував народу, що він, символ венеційської міці, є патроном святощі, а від неї вбирає таємну силу небесної ласки й земної потуги.

Нарід укліяв. Жінки плакали й простягали до скрині малих дітей. Мужі схиляли голови й билися в груди. Вояки хапалися за пояс, де висіла зброя, немов присягаючи. Прапори цехів покірно схилялися. Блискучі партизани сторожі домішували свій брязкіт до дзенькоту срібних дзвінків, вигуків юрби й побожного співу.

Процесія обійшла площу й повернула до каналу. Серед густої маси чорних човнів виділялася пишна дожова гондоля. На ній мала реліквія обіхати ще ціле місто й вийти в море. Поволі зносили до неї скриню. Нарід натиснув сильніше на дожову сторожу. Вона подалася й притиснулася аж до самого дожа й його почоту. Счинилося замішання.

Нараз сталося несподіване. З гуртка ченців-францішканів, що з велетенськими свічками йшли увесь час найближче до дожа, виступив молодий чернець. Він раптово з розмахом шпурнув своєю свічкою просто в середину дожового оточення. За ним полетіли з гуртка ще свічки. В ту ж мить чернець мотнув рукою до пазухи й скочив уперед. Короткий розмах. Виблиск кричі. Здушений викрик. Дож захитався й упав. З лівої сторони грудей стерчало в нього лише держало вузького стилета. Вправна рука без помилки застромила його згори вділ, просто в серце.

Все те сталося, як блискавка. Ніхто не встиг нічого усвідомити собі. Сторожа безладно вимахувала партизанами. Серед почоту почали кричати. Юрба насунулася ще ближче. Гамір і заколот ширилися далі...

А чернець як швидко виплигнув вперед, так само швидко пірнув назад в юрбу. І в загальнім замішанні вже кілька звинних вояків республіки протискалися врозтіч через натовп. Кілька чернечих одягів і поломаних свічок на плитах п'яцети потоптала юрба.

*

*

*

Під вечір того ж самого дня швидка галеота була вже далеко від Венеції, простуючи до далматських берегів. Було повне безвітря. Під чердаком тридцять дві мязисті вояцькі руки веслували одним невгаваючим могутнім темпом. А на горі юнак в простім військовім одязі стояв на переді за двома малими гарматами. Він довго вдивлявся в затягнений передвечірнім серпанком обрій. Потім мацнув за пазуху й витяг складений аркуш паперу. Поклав його на гармату й розгладив рукою. Знов не було ані пера ані чорнила. Юнак витяг з похви малий стилет

— старовинну мізерикордію — наставив лівицю й коротко черкнув вістрям. Вмочуючи кінець стилета в набігаючу краплину, він на правій половині аркуша уважно закрив дуків рахунок короткою поміткою:

I'ha pagata — заплатив.

Потім повільно склав аркуш, знов сховав його на груди, встромив у похву мізерикордію, висмоктав ранку...

Сонце вже сіло за багряний обій. Налетів несподіваний подув вітру. Велике допоможне вітрило затріпало й напнялося. Як раптово заострожений кінь, скочила галеота вперед. А на вершку щогли розвинувся старовинний Паціолівський прапор: На синьому тлі злотна львина лапа з затятим в пазурах вогнистим мечем. А довкола вишиване сріблом страшне євангельське пророцтво: *Non pax sed arma* — не мир, але меч! Прудкі подуви напинали йогопроти варварського сходу.

Sternberg

1932

Пер Домінік

Похорон парубоцького ЖИТТЯ

Дев'ята година. Баліво сидить в своїй фотелі вдягнений, взутий, готовий до відходу. Він не читає, не мріє, він чекає. Не відриває очей від телефону. Шкал, що чекає, щоби лев щось забив і наївся, щоб взяти і свою частину. А здобич перед львом є, і то величезна. Сьогодні вранці президент Республіки наказав закликати грубого Берно, шефа Блюку, а сьогодні ввечері в пів дев'ятої Баліво був прикликаний самим президентом.

— Дорогий друже, ви мусите мене гаразд зрозуміти. Моглоби бути лише державне підсекретарство.

— Але, як ви бажаєте, дорогий президенте.

— Я не обіцяв нічого, і все. В усякім разі ви на мій листі.

— Нічого більше собі не бажаю, дорогий президенте.

— Торговельна маринарка, добре?

— О, всеодно що, дорогий президенте. Всеодно що...

— Гаразд. Зараз...

Поблажливий тон у відповіді на ті пристрасні запевнення. Але щож — такий порядок. За двадцять років Баліво теж засвоїть собі легковажний тон. Міністр, міністр!

Він міністр! Або буде ним. Він кидається до шафки з зеркалом.

— Се ти! Се певно ти, мій любий Баліво! Ах! Ах! Завтра, який громовий удар буде для цілої округи. Противники приголомшені, приятелі сяють втіхою. Його розпирає пиха, він мало не розірветься з радості. Починається велика кар'єра. Нашвидку, тремтячими руками він вдягнувся — пів десятої — і ось тепер з напруженим слухом очікує дзвінка, з очима прикипілими до телефону.

Три чверти на десяту, десята година. Десята і чверть. Певно щось перешкодило. Або може вороги зачали проти нього кампанію. Бо вінже має ворогів... Причина — його вірність своїм шефам. Його гризе нетерплячка добути відомости, але він боїться, що саме в ту хвилину Берно його покличе. Два удари: пів до десятої. Проклятий годинник! Він певно йде наперед. Він поспішає! Він летить як божевільний, жадібно ковтає дорогий біг ночі, такої багатой міністерськими портфелями. Завтра вдосвіта, за чотири-пять годин, кабінет буде сформований. Дзвінок!... Серце Баліво напружено бе. Він кидається до телефону.

— Гальо...

Його голос тремтить. Але ні, се дзвоник біля дверей. Злий Баліво вішає назад телефонну трубку... До того всього хтось ще до нього йде. Ох! Але він не відчинить... Пятнадцять секунд, і ключ обертається в замку, двері відчиняються з лоскотом, міжтим, як розлягається глумливий жіночий голос:

— Ти не міг мені відчинити, ні?

Баліво здвигає плечима. Його радість згасає, а гордість тікає, як переляканий індик. Марія. І якраз сього вечора. Гірше всього! В сю хвилину жінка оглядає посла звисока поглядом мужика, що оцінює худобу.

Вона лишається стояти, без поспіху ховаючи свій ключ в торбинку.

— Ти когось очікуєш?... Ти відходиш?

— Я мушу йти...

— Ах! Кудиж ти йдеш?

— Політика.

Незначним рухом підборіддя Марія вказує на телефон. Вона прочитала щоденники. Не дрібничка вяже її так близько з життям посла Баліво.

Марія не дуже молода. Ще гарна. Свіжий вигляд, гарні зуби, малі, але живі очі. З вигляду — мала міщанка кокетка, майже вульгарна, але яка вміє вдягатися. З поглядом жінки, яка сама полагоджує свої справи.

— Ти чекаєш, щоб тебе покликали?

— Так.

— Я знаю. Я поінформована.

— Ти вважаєш се надзвичайним? Тепер моя черга, я думаю.

— Напевно. Але може трохи й моя...

Баліво завважив погрозу. Він легко підводить голову, дивиться кутком ока на жінку. До сеї хвилини він лише нудився її присутністю, але тепер він чує небезпеку, хоч не знає яку. Що се? Чого саме вона може домагатися? Той впертий погляд не може ошукувати... Вона тут, як лєс, готовий вкусити... »А щоб ти здохла«... думає він.

А Марія:

— Ти зле виглядаєш.

Вона думає: »Колиб він хотів мене вбити, і тоді не мавби він інших очей«.

І вона всміхається. Спокійна, бо чи дійсно варта ризикувати з'явитися перед присяглими кожного разу, коли думка про вбивство стрілить вам до голови... Вона кидається в фотель проти нього.

— Ти мене не очікував?

— О, я очікую тебе завжди...

— Без жартів. Хочу сказати, що ти волівби бути сам. Я заваджаю. Ні?

Вона на нього дивиться, все ще сміється... Але він не ворухне ні ногою, ні рукою, коротко віддихає, зайнятий надією, що Барбо випередить Марію — покличе його.

Марія стала коханкою Баліво тоді, коли сеї малий оверіянець здав матуру. З шостимісячною ріжницею вони були однолітки. Вона була покоївкою, що крала на службі. Баліво, миршавий студент-правник, облизував тоже тарелі, допивав рештки фляшок, доношував старі панові штани.

Одного дня він скочив вгору — став ліценціатом. Того дня Марія, що вважала його за дурненького, зрозуміла, що той дурник може здобути своє місце в суспільстві, і що з часом він може закорінитися в ньому досить широко.

Вона перестала давати йому потрібні речі, а натомісць позичала йому гроші. Стільки грошей, скільки він хотів. Звороту не жадала. Лише маленьке поквітовання. Баліво підписував. Від часу до часу, той великий парубчисько питався:

— Щож, ти мені не довіряєш?

— Довіря, мій любий. Але ми щодня бачимося, отже ти мені ніколи не пишеш, то й добре буде, коли матиму від тебе якусь памятку.

Їх інтимні відносини тревали. З покоївки Марія стала удержанкою. Один, два, три, десять добре вибраних амантів. Колишні її шефи, що потребували обачної коханки. Мало-по-малу вона набула власні меблі. Довший час Ба-

ліво замешкував у неї звичайний кабінет. Коли приходив протектор, Боліво мусів спати, бо не мав кудю вийти. Трохи пізніше Марія найняла йому бюро, але контракт списаний був на її ім'я, а квітки вона переховувала у себе. Позатим вона не була заздрісна. — «Немов сестра» — казав він собі. А коли був дуже розчулений, говорив: «Семати». Міжтим то була істота розрахована і терпелива. Ліценціят став доктором прав, потім журналістом, і на-решті в тридцять років послом. Вміру того, як вона бачила, що він йде вгору, вона потрохи усувалася в тінь. Але завше готова в тій хвили вмішатися, коли розходилося про усунення якоїсь авантурнички, або попросту надто настирливої свахи.

— Ти одружишся, коли станеш міністром. — Міжтим спритна й лукава міщанка цілою істотою була в своїй за-сідці з фальшивою покірливістю покоївки, водночас свавільна і влєслива, що, мов пса, тримає біля себе людину харчем, ліжком, грішми, тисячма щоденних послуг і ніколи не показує псові ланцюха. Відтоді, як вона побачила свого простака послом, вона відважилася на шлюб, але лише з тим, щоб доглядати старого чоловіка протягом десятих років, дістати від нього спадщину, сплатити довги свого любого і покрити витрати на другу, виборчу, агітацію.

Тепер вона осідлала Баліво, мов коня. Він не був досить чистокровним на великі виграні, але добре витренований, добре виплеканий, він мігби знайти собі місце. До тогож — з конячим розумом. Одним словом — здобич. Покинутий нею, він зробився предметом наруги на всіх роздоріжках. Добрі нагоди повелиб його спочатку далеко, але згодом вплуталиб в найгірші грошеві афери. Марія покінчила на тім, що обдарувала його окремим помешканням, всеж зберігаючи ключ від його гарсонери, хоч, з привичної обачности, ним не послуговувалася. І ось чому цього вечора, коли той дурень думав лише про свій портфель, вона прийшла, як приходять до стайні попестити шию коня вранці, в день великих перегонів.

— Отже?

— Отже ти бачиш, я чекаю.

— Я теж, — відповіла вона.

Він подивився на неї. Вона заглибилася в фотель. З обличчям трохи втомленим, але з живим виразом очей. Вона також вичікувала. Він різко сказав:

— Як справи з Годаром?

Годар був фабрикантом коробок на сардинки, що тричі на тиждень приходив побачитися з Марією і давав за те десять тисяч франків місячно. Баліво навіть не пригадував собі, що він жив з тих грошей.

Вона здвигнула плечима:

— З Годаром — покінчено.

— Відколи?

Схвильовання його було надто явне, щоб вона не віднесла задоволення.

— Від сьогодні. Зрозумій, з хвилиною, як ти станеш міністром.

Знов тому прийшла, що вона щось задумує проти нього, а може й хоче спробувати шантажувати його. Але зараз же заспокоївся. Марія? Се неможливо! Чиж Марія не була здавна призначена лишитися з Годаром, або одружитися зі збогатілим метрдотелем і відіхати жити на провінцію? І він відповів з виглядом, ніби думав про щось інше:

— Не розумію.

Марія вийняла з торбинки пачку поквітовань.

— Чи ти знаєш, скільки ти мені винен?

— А, так...

— Ти знаєш?

Тон став твердий, майже загрозливий.

— Ні. Лише... (він показав зуби, кував слова), чи не здається тобі, що момент зараз невідповідний?

— О! ні, — відповіла вона. — Я не моглаби цього сказати перед десятима роками.

Вона відчула, що тварина пробує висковзнутися, і здивувалася, що не стріляє в неї з ненавистю, але нема правдивої ненависти без шляхетного гніву. Баліво того вечора був, мов не людина. Він хотів лише свою частку здобичі. Був голодний. Десять хвилин по десятий. Він сказав, ніби нарікаючи:

— Мене можуть покликати з хвилини на хвилину.

А відповідь прийшла, як поличник дитині.

— Я тебе не випущу. Ти мені винен гроші.

Він не відповів. Вона продовжала:

— Знаєш скільки? Девятьсот тисяч...

— Ти з мене глузуєш...

Вона похитала головою і без підвищення голосу сказала....

— Ні. Якби ти знав, як то швидко йде. Сто франків тут, тисяча там. Відсотки нарастають. Шіснадцять років, се довго. І потім дві виборчі агітації. Двадцять тисяч і сорок тисяч. Деякі роки ти мене коштував вісімдесять тисяч франків, мій дурнику. Спочатку, значно менше. Але одне по одному, за шіснадцять років дало стільки, як я сказала.

— Була умова... — скрикнув він.

Він дусився.

— Що се за умова? Чиж ти не послуговувався мною

шіснадцять років, чиж не жив на мій рахунок шіснадцять років, щоб потім вивтікати, як злодій?

Він підвівся, йшов проти неї.

— Ти хочеш, щоб я тобі заплатив?...

Перед його похмурим чолом, очима, налитими кровю і стиснутими кулаками, вона не залякала.

— До останнього су...

— Я?

Він схопився за вилоги піджака. Він? Щоб приніс тепер в жертву свою будучність? Зрештою, він нічого не має.

Марія здвинула плечима.

— Ти повернеш. Напевно. Якщо не хочеш, дійде до суду. Я заявлю претенсію на твою пенсію. Пенсію міністра. Ти матимеш ту справу завтра... Або теж... Ти думаєш, що твій Берно запропонувавби тобі щось, колиб дізнався...

Баліво чекав того. Першою його думкою було схопити жінку за горло, але знаючи, що вона тверда, мов шкіра, він втримався:

— Ти не зробиш того, Маріє...

— Тепер, то я вже Марія.

Немов на вічу, він поклав руку на серце.

— Ти нею завжди була.

Вона засміялася.

— Годі, досить дурниць.

А коли він підвівся і йшов до неї з розпростертими обіймами, крикнула:

— Геть лапи... Я бачу, куди ти йдеш. Ні. Можеш заплатити?

Він надувся, як дитина.

— Дев'ятьсот тисяч франків. Ти глузуєш...

— В таких разі приведем се до ладу.

Баліво роздумував. Що се? Чого вона домагається? Раптом все стало ясне: вінчання? І дуже швидко, він робить спробу відбити удар. Підносить руку...

— Ти знаєш, мені залежить...

— На своїй свободі? Ти її матимеш. Але ти потребуєш господині.

Голос його став тихший, майже сумний.

— Так се те, про що ти думаєш?

— Так, — відповіла вона. — Я хочу, щоб ти зі мною повінчався. Гадаю, що се не справить тобі прикрости? По дев'ятнадцятих роках — се лиш формальність. Здається, я приходжу з віном? Скринка повна поквітовань. Варто доброї купи акцій. Є ще щось, що тебе турбує? Ах! Так, як була покоївкою... Нібито ти не знав жінок міністрів,

які двадцять років були куховарками. Покоївка, се щось вищого. А зрештою сам ти, чиж твоїм батьком був Юпітер? А ще що? Я мала коханців? А твої світські жінки, чиж не мали їх? Щож, я буду поважніша від них, ми знаємо значіння того, що про кого говорять. А ще що? Годар? Алеж я його покинула. І обережно. Ніяких листів, ніяких фотографій. Нічого, що моглоб свідчити проти мене.

Він дивився на неї...

— Як? Ти думаєш, що я не зумію себе тримати? Ти мене не знаєш, мій малий. Покоївка — нема нічого кращого. Я знаю правопис. Я вмію репрезентувати. (Вона всміхнулася влєсливо). Ти даш мені огляду.

Так, ся жінка, Марія, чиж не помагала вона йому протягом шіснадцять років? Чиж він мавби успіх без неї? Він мав супроти неї зобов'язання вдячності. Свое життя вона безсумніву прожила, але чиж вона не мала на нього права? Чи треба їти витертими стежками міщанської моралі? Він шукав собі виправдань. Марія, відчуваючи, що він піддається, звивалася вся тепла біля нього. Нарешті підвела голову:

— Ну? Вже передумав?

Він прийняв поважний вигляд:

— Так, ніби треба було роздумувати...

Вона зірвалася на ноги, взяла поважний тон, тон пані дому.

— Я тобі приготувала, — сказала вона, — всю вдячність зараз. Ось вона. Підпишися там, хочеш?

Телефон задзвонив. Він поклав на нього руку. Перед очима Баліва танцювала велика цифра, яку вона йому щойно назвала.

— Підписуй, — сказала вона. — Я тобі поверну папір в день вінчання.

Він дивився на неї, готовий на все. Підписуючи: »Баліво«, він взявся за телефон.

— Зараз!

Стоячи тепер з шапкою на голові він промовив, обернувшись до Марії:

— Державний підсекретар.

Його голос притиснув се слово, він повільно ковтав ту пахучу приємність.

Жінка стиснула папір в торбинці:

— Я горда з тебе, мій любий...

З французького переклала А. Лисянська

Богдан Галайчук

Від совітського союзу до російської імперії

(Докінчення)

Зовсім рівнобіжну еволюцію можемо зауважити на совітській державності, розглядаючи її з міжнародної точки бачення; понаднаціональний первень в ній поступенно маліє на користь національного — російського. Бачимо се з одної сторони, як на лінії політики III інтернаціоналу по капіталістичних краях, так і на лінії дипломатії ССРСР, а з другої, на відношенню дипломатії капіталістичних урядів до союзу.

Завдання ССРСР як завязок всесвітньої «держави робітників та селян» — се експанзія, з метою, влучувати в свою державну систему що раз то нові краї.

Щоб якнайбільше успішно втягнути чужий пролетаріят, щоб виконав те завдання, III інтернаціонал примінює методи, що найкраще підходилиб до місцевих умовин та вихіснює до того географічне положення ССРСР.

Лежить він саме на межі двох зовсім інших політично-суспільних систем: Заходу, зложеного у великій більшості з національних держав, та Сходу, в більшій частині виповненого кольоніями.

В кожній західній країні большевики примінюють марксівську ідеологію, ставляючи боротьбу проти існуючого ладу на чисто суспільному пляні, як боротьбу класи.

Інші умовини панують на кольоніальному Сході. Тубильча верхівка має там частійше характер феодальний, чим капіталістичний, тому внутрішнього розподілу на дві класи подекуди годі дошукатися. Все автохтонне населення творить в східних краях своєрідну суспільну цілість, рівномірно ворожо наставлену супроти капіталізму. Його на тому терені репрезентує європеець чи американець — ворог не лише суспільний, але й політичний, який загрожує самим туземним володарям. Чи будуть се дрібні кацики, як маляйські султани, індуські раджі, або арабські шейки, чи пани великих просторів, як емір Афганістану, або буддійський духовно-політичний володар Тибету. Вихіснюючи ту обставину, большевики дозволяють собі на тактичний ухил і надають боротьбі проти чужого капіталу на Сході характер національний, точнійше — расовий.

Так принайменше представляється їх завдання в заложенню і так представлялося в початках комуністичного руху.

Коли якийсь суспільний рух не лишається чисто-національним, лише розширюється на весь світ, можемо в ньому вирізнити три фази. В першій він вилягається в якійсь одній країні,

в другій виливається поза її кордони в формі духової підготовки, в третій переходить до активної боротьби. Наскрізь відвернений порядок бачимо в розвитку більшевизму. В першому він бореться оружно, щоб опанувати майже всю середню та східну Європу; в другому — вдоволюється лише самою агітацією та підпольною працею, щоб в третьому навіть її зредувати до мінімум та обмежитися майже виключно до внутрішньої розбудови одинокої комуністичної держави, на ділі російської.

На початках свого існування комуністична держава держиться своїх принципів. Хоча внутрішню ще слабо зорганізована, вона стає до боротьби зі всіма некомуністичними державами, з якими лише географічні умовини дозволяють їй стрічатися з державами, з якими не має границь і не може воювати, не удержує ніяких дипломатичних зносин.

»Червона армія — писали «Ізв'єстія» в серпні 1919 — помахує над беріг Рену, коли буде необхідно для знищення капіталізму та підтримки німецькому пролетаріатові».

Виконати таку погрозу дещо важче, як написати, тому на такій позиції совдепії може вдержатися лише доти, доки триває воєнна завирюха та повоєнний розлад. З хвилиною, коли очевидно стала програна комунізму в середній Європі, перед совітським урядом повстають дві можливості: або удержатися на становищі претенсій до цілої Європи, що супроти існуючого стану значилоб перенестися до четвертого виміру, станути в ряд зі здетронізованими монархами, що «не визнають» республік, які їх заступили, або зрезигнувати з принципового універсалізму та забезпечити свій російський стан посідання. Вже тоді російський первень стає вище класового, уряд вибирає другий шлях, себто погоджується з існуючим станом в світі і намагається лише в ньому якнайбезпечніше приміститися. Московський уряд визнає ще 1917 р. Фінляндію, в 1920 р. Естонію, Литву та Лотву, 1921 р. Польщу і тим родом дипломатичних актів визнає правосильним існуючий лад по той бік кордону, зате совітський устрій замикає в території давньої російської імперії (хоч значно обкровоєної), ще більше російської чим колись, бо поменшеної о великі простори, заселені немоскалями.

Зрештою згадані потягнення можна було уважати подекуди тактичними, подигованими хвиловими умовинами, а необхідними для запевнення майбутнього всесвітньої революції.

Вже в своїх перших виступах на міжнародній арені Кремль переняв заповіт царів. Відступлення великої частини етнографічної території української нації, що є «пануючою» в одній з совітських «республік», є тим більше характеристичне, коли порівняємо її з границею другої республіки — російської. Ся остання резигнує лише з частини білоруської території, зате на північ від неї приймає кордон, що досить прецизно покривається з західною межею російської етнографічної території.

Совітська дипломатія дбала лише про ненарушимість російської етнографічної території, а що така розбіжність була впливом глибокого зрозуміння російської державної рації.

Одною зі слабких сторін царської імперії був її національний склад, переладований «меншинами», що творили небезпечні для цілості відосередні течії.

Відтяжуючи — під примусом — Росію з баясту чужого елементу і задержуючи з неросійських земель лише Україну, Кавказ і Туркестан, совітський уряд думав, що запевнить московській нації повну кількістову перевагу в державі. Сей момент, як і деякі внутрішні явища, кажуть нам бачити в совітській державності спробу політичного скріплення Росії, спробу консолідації імперії.

Серія дипломатичних актів в 1920-21 рр., мимо свого формального характеру, творить перелім між двома періодами у відношенню большевизму до Заходу. Вона кінчить оружну боротьбу та отвирає добу політичної агітації в буржуазних державах. Підготовка ведеться двома шляхами: дипломатичним і суспільним.

Головна атака йде другим — революцію по буржуазних державах має перевести не хто инший, як місцеві комуністичні партії, а «вітчина пролетаріату» зі своїм урядом та III інтернаціоналом обмежуються до кермування і помочі «моральної» та голювно матеріальної. Московський уряд не жалує вкладу в тому напрямі — світова революція сеж його мета; піддержання великого страйку англійських вутлекопів може виробити поняття про те, як сильно ангажувався СССР. Побіч того рода доривочних кампаній Москва веде не менш коштовну постійну акцію, її розміри можемо пізнати зі скількості совітофільської преси, що завдяки високим субвенціям виходить майже на всіх європейських мовах.

Офіційні закордонні представництва попирають комуністичний рух безпосередню та на дальшу мету. Органами безпосередньої співпраці з місцевими компартіями є поодинокі станіці, як дипломатичні та консулярні так і торговельні. Вони з одної сторони вихіснюють здитинілий західний лібералізм і розкладають європейську суспільність, гуртуючи совітофільські круги, організуючи «інтелектуальну співпрацю» та иншими подібними методами; з одної сторони уживають права екстериторіальности, щоб безпосередню попірати місцеве комуністичне підпілля.

СССР входить в сімю європейських народів не, як инші держави, для співпраці. СССР чується там постійно чужим, зясовує собі, що всяке зближення до Європи — се підготовка до нападу на неї. Трівкість існуючого ладу стоїть в безпосередній залежности від трівкості політичних відносин, тіж в свою чергу опираються в повоєнній Європі на гегемонії побідної Антанти, зокремаж, на суходолі, — Франції з її сателі-

тами. Зрушити ту систему і тим шляхом підготувати прихід світової революції — ось, до недавня, і завдання совітської дипломатії. Згідно з ним вона стає союзником тих держав, що чуються покривдженими та бажають подерти сучасну карту Європи — вони також бачать в СССР свою опору. Вже 21 липня 1920 р. входить Москва в звязки з Литвою, а 29 вересня 1926 заключає з нею договір неагресії та приязни, в яким м. ин. визнає східну литовську границю на схід від Вільна.

Облудна девіза тогочасної совітської закордонної політики «без анексій і контрибуцій» має за мету підчеркнути понаднаціональний характер СССР. Коли 1922 р. альянти пропонують московському уряду участь в конференції над німецькими репараціями, сей здобувається на широкий жест, яким відкидає дві спокуси: політичну — ввійти в концерт та економічну — взяти інекцію німецького золота, відкидає спадкоємство активу царату, так само як не хоче бути спадкоємцем його пасиву — царських довгів. Вона сама простягає руку ізольованій, неблагонадажджній Німеччині, 1922 р. в Рапальо, а чотири роки пізніше підписує з нею договір приязни, подібню як і з Литвою. Лише з Болгарією та з Мадярщиною остає СССР в холодних взаєминах з огляду на протикомуністичну політику місцевих урядів, загрожених переворотами.

Звичайно, що супроти того і альянтам годі в новому московському уряді добачувати наслідника свого царського союзника. Англія борониться від комуністичної гангрені, як в себе дома так і на всьому предвогмому східньому фронті — від Туреччини по Китай. Франція — тодішний патрон європейської системи, уважає своїм обов'язком боронити її перед СССР. Царські довги та російська ескадра, що нищиться на рейді в Бізерті, є наявною кістю незгоди між обома державами.

Внутрішня еволюція СССР не може лишитись без впливу на його зовнішню політику. Совітський уряд зясовує собі, що в разі війни не надто може числити на західний пролетаріят, а ще менше — на своїх неросійських підданих. Щоб удержати тих останніх він може здаватися хіба на московські та хіба деякі монгольські частини; слід їх держати готових на внутрішньому фронті, значить — вести пацифістичну політику на зовні.

Німеччина охолоджується до свого рапальського союзника з хвилиною, коли зясовує собі, що для спільного завдання — валить сучасний європейський режим — він розпоряджає бенгальськими вогнями замість мін. Та зясовує собі те й Франція. Вона впевняється, що большевицька кобра справді жушила свою їд при початковій підготовці світової революції, тому думає, чи не вдалося її освоїти та впрягти до свого воза. Французькі обсерватори, після повороту з СССР оповідають своїм мило здивованим співгромажданам, що з під полинялих червоних прапорів всюди виглядають вже старі, триколірні. Під мягкою

підкельгавбою французька дипломатія розпізнає миле бородате обличчя свого традиційного союзника з 1897, тієї «одиної» європейської великої держави, що без ляку за свої інтереси може глядіти на французьку експанзію — як це сказав Морні. Впроваджуючи Літвінова до Женеви, Барту саджає його на стілець, приготований для наслідника Сазонових та Покровських.

На східньому терені воюючий комунізм з інвазіями та освоюванням радянських республік в сумежних краях не дається виділити в окремий період. Того рода спроби в Персії, в Азербейджані кінчаться вже 1920 р., зате в Китаю ще й до сьогодні маємо банди червоних генералів. На Далекому Сході ССРСР не заклепився в давніх російських границях — там представляється він, як колись в Європі, під видом понаднаціональної унії, до якої відчинені двері всім охочим; поза кордонами ССРСР маємо там простори, що в більшому чи меншому степені підпадають його впливам, як обі монгольські совітські республіки, східний Туркестан.

Клич «без анексій та котрибуцій» приміювала більшовицька політика на Сході ще зручніше чим на Заході. Властиво, колиб його примінити до азійського терену, звучавби він: «без концесій та експльоатації», бо се саме найважніша політична проблема Азії, вузол її конфлікту з Європою, яку саме постановили скапіталізувати большевики.

1920 року вони скликають в Баку конгрес представників східних народів і там формулюють свою східну політику, як визволення азійських народів з під «колоніяльної експльоатації».

В Берестейському мирі — чеснота з konieczности! — вони звертають Туреччині Каре, Артвін та Ардаган — останню царську здобич з 1878 року. 1921 р. Росія не лише резигнує з концесій та капітуляцій в Персії, що до революції на ділі держали ту країну під царським протекторатом; вона ще й анулює всі царські вірительности, а навіть робить шахові дарунок з російського «Есконтово-позичкового банку» в Тегерані. З таким відношенням до музульманських народів йде рівнобіжно большевицька поміч китайському національному рухові, що «намагається емансипувати країну від заморських експльоататорів».

І сьогодні большевицький вовк уживає ще в ряди-годи овечої шкури, щоб закрастися до азійської вівчарні — та сили йому бракує, щоб робити се на більшу скалю. 1928 року вдалося йому лише ввійти в близькі звязки з королем Ємену, що запропонував ССРСР торговельний обмін, попросив о кредити, амуніцію й військових інструкторів; минулого року закріпилися совітські впливи в Східному Туркестані. Останній здобуток представляє сам по собі деяку цінність, та він не перечує факту, що престиж ССРСР в Азії підупав. Образом еволюції, яку перейшли великі азійські народи у відношенню до Москви може служити історія життя Енвера-Паші. Сей вождь

молодотурецької революції, герой воєн 1912—1913 та 1914—1918 рр., по останній турецькій програній, піднімає пантюркську ідею: оборонити Туреччину перед «європейськими хижакими», опираючися на об'єднаних близьких походженням середньоазійських племенах. Співпрацюючи з більшовиками, він виїздить до Туркестану, щоб здійснити свої плани, та тут переконується, що в Росії — як білій, так і червоній — азійські народи можуть бачити лише смертного ворога; тому стає на чолі протибольшевицького повстання і гине в ньому.

Подібний психічний процес «переконуванняся» перейшли цілі народи — от хочаб китайці, що подякували більшовикам за їхню поміч та заняли супроти них ще більше холодне становище. Більшим успіхом тішиться московська дипломатія в Туреччині та Персії, що не мають поза СССР іншого союзника, на якому могли б опертися.

Зрештою й ті успіхи далеко не сходяться з програмою 1920 р.: се чисто дипломатичні акти між чужими державами, що впливають з міжнародної констеляції, зате не дають нової дороги більшовицьким внутрішнім впливам. Уряди обох країн безпощадно винищують в себе комунізм і під тим оглядом турецькі й перські державні мужі могли б дати французьким цікаву лекцію на тему оборони перед союзниками.

Зате найповажніший тубильчий чинник Азії, що взявся до перебудови політичної системи жовтого континенту під своєю гегемонією, бачить в СССР не що інше як традиційного російського ворога з 1905 р. і готується до рішучої розправи з ним, як з найбільш небезпечним з кобоніальних експлуататорів Азії.

На внутрішньому азійському терені СССР уважається так само російською державою, як і на зовнішньому. Лишаючи на боці Кавказ — країну чорноморську, частинно християнську, расово й віроісповідно мало звязану з іншими азійськими народами, а тим самим не підхожу до правильного примінення азійської політики, звернім увагу лише на ірансько-тюркський, отже на 100% азійський Туркестан. Середньоазійські республіки тішаться незвичайною опікою зі сторони московської економічної політики: від 1930 до 1931 їхні бюджети зросли на 61 % до 108%. Ці відсотки непропорціональні до збільшення союзного бюджету (31%), зате прямо пропорціональні до стратегічного значіння поодиноких республік на шляху до Індії.

Туркестанці зясовують собі, що ті залізничі та гостинці крізь памирські пустарі будуються не для їх вигоди, що поширюють засівну площу через наводнення степів та розбудову промислу не для їх проживлення — що їх земля має лише служити оперативною базою для російських військ, які вже від півтретя століття готуються до походу на Індію. Вони вже знають і те, що національна «емансипація» поодиноких племен

в совітські республіки призначена лише на те, щоб ослабити спійність як Туркестану так і сумежних суверенних держав.

Населення Туркестану, що до війни так пасивно гнуло спину перед російськими кольонізаторами, стануло проти тих останніх саме від хвилі, коли вони змінили тактику. Колись зненавиджений емір Бухари тішиться великими впливами між мешканцями Туркестану, що постійно підсилюють повстанчі загони т. зв. басмачів. Туркестан слід уважати найменш приборканим з країв підбитих червоною Росією.

На азійському терені російська нація здобулася на акт посвяти — вона скинула європейську рукавичку, вдягнувши її з таким трудом Петром Великим та його наслідниками, і по дружньому простягнула до Азійців космату ведмежу лапу. Азія не прийняла її і сьогодні СССР стоїть в обличчю Сходу в невдячній позі здемаскованого старого російського ворога. »В тих далеких (азійських) сторонах — пише „Depeche de Toulouse“ з 19. II. 1932. — большевизация дивно скидається на колонізацію....«.

В нутрі і на зовні, на Заході й на Сході, СССР переходить еволюцію від понаднаціональної космополітної федерації до російської імперії. З сьогоднішньої історичної перспективи бачимо, що революція 1917 року була лише переходом російської імперії з давньої форми — білої — перестарілої та розложеної до нової червоної, в надії, що в сій формі краще удасться утримати в купі імперію. Надія, яка вже розвіюється в очах кожного безсторонного юбсерватора...

О. В.

Бунт зелених сорочок

Горожанська війна у Франції загострюється з кожним днем. Повільне обрабовування всіх працюючих верств суспільности, що його переводить радикальна партія на спілку з соціалістами, марнотравство державного гроша, винищування продукційних сил країни, нарешті — отверта підготовка французької керенщини, віддати владу в республіці партії Сталіна — викликали різку реакцію з боку національної Франції. Середний стан підніс прапор бунту. Село виступає одною з перших когорт середного стану.

Село здавна було остоею французької могутности — могутности нації і держави. Сей »скупар«, сей »куркуль«, такими яскравими барвами розмальований Мопасаном чи Золя, — то він був творцем багатств Франції, які тепер взялися »розбазарювати« ліві, вінжеж був моральною остоею народу. Як всюди, він тяжко давав себе розколисати, але розколисаний — ставав силою, яка рішала про долю Франції.

Ролю, яку тепер починає грати у Франції село, прекрасно описує знаний французький письменник Поль Еміль Коділяк*), на тлі останніх випадків горожанської війни...

Спільний фронт? Національний фронт? Селянський фронт? Що се є? Реакція? Так, реакція проти слабости держави, реакція проти надуживань державної машини, реакція проти моральної кризи передусім. Велике значіння в тім спротиві здорових сил країни починає відігравати селянський фронт. Поки селянин жив лише з землі, він не рухався, сидів тихо. Але тепер Jacques Bonhomme**) вже прокинувся. Він вимагує своїми вилами і домагається свого місця під сонцем. Досі він займався лише справами своєї професії, справами економічними. Але тепер — так як і всі інші верстви — відчув потребу в карній організації та в його провіднику, в шефі. Такого провідника селянський рух знайшов в особі Анрі Доржера. За його почином у всій Франції відбуваються тепер масові селянські віча. В Амені, в Равелі, в Руані і пр. Селянський рух обіймає тепер три організації: Аграрна Партія, Національний Союз Хліборобських Синдикатів і Селянська Ліга (Доржера). Одне з таких віч в Амені (Пікардія) описує Коділяк.

Чого домагаються селяни? Передусім карності у власних рядах. До урядів республіки — не мають довіря, бо всі ті уряди намагалися здевальоризувати, обезвартнити, продукти хліборобства. Хто хоче мати дешеві хліборобські продукти, той нехай насамперед знизить кошта транспорту і податкові тягарі. Здевальоризувати ті продукти вже в продуцента — до нічого не доведе. В той час, як ціни всіх товарів у Франції піднеслися кількакратно, як франк стратив п'ять шостих своєї передвоєнної вартости, номінальна ціна хліборобських продуктів збільшилася лише вдвоє. Се ненормальний стан, який довго тривати не може.

Як запобігти сьому визискові села? Тільки самостійною організацією хліборобів. «Провідники нас зрадили!» — такий загальний закид селян в бік республіканських послів. А коли держава-республіка лишиться глухою на ті домагання? Ну, тоді треба буде перейти до — «безпосередньої акції» (action directe), лишаючи на боці недолужний парламентаризм. Звичайно віча кінчаються тим, що присутні складають присягу. Революції — зауважує Коділяк — завше починалися піднесенням рук і присягою...

Протести й віча відбуваються по всім просторі Франції. Всюди закладаються «комірки», «райони», «федерації» — селян-

*) Дані сеї статті черпаємо з його нарису в L'Illustration.

**) У Франції — синонім людини простої, часто простакуватой, яку легко пошити в дурні. Подібний зміст вкладали москалі в поняття „безмозглий хохол“, прозиваючи так нашого селянина — поки він не відкрив їм свого правдивого обличчя.

ський фронт. Як союзні організації селянському фронтові виступають хліборобські палати, союзи хліборобських синдикатів, хліборобські товариства і пр. С Ф — це не стала організація, вона виступає на овиді лише в разі загрози селянських інтересів, політичних, економічних і соціальних. Союз Хліборобських Синдикатів ділає на полі синдикальним, Аграрна Партія — на полі парламентарнім, Селянська Ліга — має де-зією *action directe*. Союз Хліб. Синдикатів не стоїть на ґрунті класової боротьби. Він має за ціль охорону професійних інтересів рільництва, його метою є корпоратизм. Групує він 45 районових союзів, 10.000 синдикатів з 1.500 тисяч членів. Стремить до того, щоб заложити автономні корпорації під державною контролею. Насамперед мають утворитися районні ради, вибрані місцевими хліборобськими групами і палатами. Над ними стоялаби Національна Рада хліборобських корпорацій, а вона посилялаби делегатів до Національної Ради всіх корпорацій, що гралаби ролю арбітра між часто різнородними інтересами різних корпорацій. Хліборобська корпорація малаби право контролю, регламентації, порядкування продукцією, розподілом продуктів, умовами праці і пр. Законодатна влада республіки не смілаби нічого підпринимати в справах економічних і соціальних без порозуміння з корпорацийними радами. Так представляє собі селянський фронт справу реформи існуючої держави.

Аграрна партія має за голову Флерана Аґріколю, ділає в парламенті. Її органом є *Voix de la terre* (Голос землі). Головою Селянської Ліги є Жан Богюон, типовий хлібороб, але його невиспущим секретарем, душею цілої організації є журналіст Доржер, органом Ліги є *Progrès agricole de l'Ouest*. Група є виразно антипарламентарна, послів - «вибранців народу» — та група просто бойкує. «Безпосередня акція» приймає в сеї групі найрізномордніші форми. Велику сензацію збудив напр. виступ Доржера в справі Сальвадона. Це був селянин, якому фіск загрозив продажем, за податки, цілого його майна. Делегати Селянської Ліги в кількості тисяч люда, зібралися, щоби перешкодити ліцитації. В наслідок того Доржер пішов до в'язниці. Але в березні сього року в Блюа в наслідок димісії «ставіськівця» Шотана, відбулися вибори. І наступник Шотана — в його власній окрузі — зібрав замість 6000 голосів лише — 300.

Доржер, автор книги «В гору вили!». В ній виставляє жадання селянства. Парламентарній республіці й індивідуалізові, які вносять в моральне й громадське життя корупцію й розбрат, протиставляє він республіку корпоративну, оперту на родині. Осягти її прагне він своїм способом — *action directe*. «Вірте мені, — пише він, — кілька добре ульоканих копнень ногою і поява кількох добре загострених вил, вистане, щоб розпорочити, мов зграю горобців, наших високоповажаних

(*eminente*) представників. Хоч вони й горячо люблять свої шлунки, досить ненажерливі, то ще більше дрожать за цілість своєї шкіри«.... Мова трохи непарляментарна? Певно, але як низько мусіли впасти радикально-соціалістичні головачі французького парляментаризму, — колись так шанованого — щоби подібні напади стрічалися з бурхливими оплесками селян...

Чи се значить, що Доржер проповідує криваву революцію? Він каже що далекий від того. Він каже: «коли селянська верства добре зорганізується на нашій революційній платформі, ми пошукаємо собі і в місті союзників, а тоді змусимо теперішніх керівників республіки до абдикації, до полишення влади. Богато урядів — каже він — падало під натиском громадської думки. Треба зробити так, щоб для наших противників влада давала далеко більше невідгид, аніж приємностей«...

А позитивна програма? Се протекція хліборобства, мораторія, корпоративна організація селянського стану, податкові полекші, консолідація родини, боротьба зі спекуляцією, поліпшення життєвих умовин на селі і пр. Така програма і такий плян атаки зелених сорочок. Се ще не є однострій організації, як чорні сорочки у фашистів і брунатні в націоналсоціалістів, але провідники часто з'являються в тім однострою, а за ними йде юрба. Знак Ліги — сніп збіжа, а з нього визирають — коса і вили. Недавно організація випустила свій маніфест з двома головними гаслами: ревальоризація продуктів рільництва і реформа держави.

25 серпня, в Руані, — описує Кодіак — відбулося імпазантне віче селян, де з'явилися представники 25 департаментів. Віче відбулося у виставовім парку, в яким зійшлося до 6000 людей, друге стільки — мусіли чекати поза брамами. Промовляв Анрі Доржер. Нічого не має він в собі з диктатора. Широке обличчя, отвертий, щирий вираз, вираз мрійника, заокруглене підборіддя, не те квадратове, яке бачимо в Мусоліні, очі повні укритого хитрунства, нераз полету, нераз теплого співчуття.

Він говорить все те саме, бо знає, чого хоче, а чого хоче, те міцно передумав. Ревальоризація продуктів і людей. Родина і рідний варстат праці. Щоби се знову мати — всі засоби добрі, навіть найбільш нелегальні: «Ми хочемо зробити революцію і не криємося з тим. Але ми не хочемо розливу крові... Зеднати в один фронт село і чесні елементи міста, щоби змусити парляментарів кинути владу... Все багатство країни плине з землі, з рук і праці хлібороба... Франція знов мусить стати великою хліборобською нацією... Геть з парляментом, облудним і брехливим... Смерть комуністам...» Доржер промовляє трохи однотонно, сильно скандуючи слова, але тим тоном говорив річі сильні, дуже сильні, які кожного разу ентузіязмували слухачів. Атмосфера стає горячою. Приступають до присяги. Ліс рук підноситься, мов на команду, до гори. А духовий зір бачить над лісом рук — піднесені до гори вила.

У Франції родиться — опріч «Вогнистого Хреста» — нова сила, з самих кадр великої нації, сила остро ворожа і непримирима до тої радикально-масонської банди, яка жене країну в обійми Москви. Старий лібералізм XIX віку вмирає. Разом з ним його дитина — соціалізм. Прокидається нація.

Шарль Ріше

Чи варта довго жити?

(з французького)

Один знаний англійський природник Еванс вмер, коли мав сто років. Медична академія втратила свого славного члена Геню, як він досягнув сто три літа. Академія наук також мала свого довголітка — великого Шевреля, який дожив до того самого віку — до 103 літ. Всі троє зберегли до кінця життя свіжість розуму й бистрість інтелігенції. Шеврель лишив нам прекрасну, варту наслідування, девізу життя: «стреміти до безпомилковости, не маючи претенсій мати її».

Що до Геню, то він рік тому написав книжку під заголовком «Рецепта, як досягнути сто літ», і жвавим кроком встигав вгору стрімкими сходами медичної академії. Насувається питання, чи вік сто років не є, часом, нормальний вік людини? Бож знана річ, що коли вмираємо скоро, то се внаслідок хворіб, менше-більше добровільних затроєнь, моральних прикростей, нещасливих випадків і пр.

Більшість звірят, сих скромних наших товаришів, що, як і ми, шкандибають по поверхні нашої планети, має пересічну довгість життя значно коротшу від людини. Ссавці і птахи вже старі, коли мають десять років. Малі гризуни не живуть довше, як два-три роки. Хоч з другого боку, оповідають, що слони й папуги можуть жити більше, як сто літ. Що до плазунів і риб, звірят з зимною кровю, то їх життя є далеко довше, і се не тяжко зрозуміти, бо в них, через низьку температуру тіла, зуживаються комірочки, внаслідок органічного спалення, повільніше.

Я написавби маленький, не такий вже неймовірний роман. Один молодий лікар знаходить отрую, яка надзвичайно обнижує температуру тіла, не шкодячи органам і дозволяє людині жити з температурою $+4^{\circ}$, як зимові спюхи. Наш сміливий дослідник, впровадивши до тіла сю отрую, спить впродовж пятидесяти років непробудимою зимовою сплячкою. І він не старіється, бо зуживання його комірок зведено до мінімуму. Се лиш фікція. Навіть дуже сумнівно, чи можна буде колинебудь знайти еліксир молодости. Каваці запропонував інекцію особливої суровиці, зодбутої з деяких металів, а мій славний приятель д'Арсонваль, на спілку з великим Бравном-Секардом, своїм вчителем, досягнув

колись чудесних наслідків відмоложення! — завдяки інекції продуктів цих жедезів. Те саме видумав і Воронов. Але, правду сказавши, висліди тих спроб досі ще дуже сумнівні.

Імовірно, найліпший спосіб прожити довго, се належати до родини, в якій довго живуть. Мій приятель Пінар, що був найстаршим в Палаті послів, прожив 87 років. Виполошуючи промову, як президент з титулу найстаршого віком, сказав він своїм колегам:

— Моїм родичам завдячую я честь бути нині вашим головою. — Дійсно, є родини, де вмирають замолоду, й є інші, де досягають довгого віку. Довголітність, се звище дідичности, головним чином.

Хто перейшов половину віку, і зберіг ненарушними свої здібности, як Генію, Шеврель і Фонтенель, для тих не є вже таке нещастя дожити й до сотки літ. Статистика показує, що далеко більше є столітніх жінок, аніж мужчин, пропорція м. б. — 1 до 3, і то в усіх країнах. У Франції в 1930 р. вмерло 91 столітніх, з того 65 жінок. В звірат стверджено також — хоч причина того науці незнана —, що самиці (савців і птахів) живуть пересічно довше від самців.

Цікаві спостереження пороблені в Америці щодо довговічності білих шурів. Коли самиці й самиці відсепаровані від себе, отже засуджені на полову абстиненцію, вони вмирають скорше, аніж коли живуть «подружним життям», математичне відношення довговічности в обох випадках буде 100 до 85. Але я не відважуся твердити, що се правило ділає і відносно людей. Тим менше я відваживсяби давати якихби то не було рад під тим оглядом.

Коли хтось, хто ґратулював папі Льву XIII його довгого віку (93 років), сказав: «Святий Отче, ви доживете до ста літ», папа відповів з дотепом: «Чому хочете ви покласти границі Божій ласці?»

Щоби досягнути поважного віку, не треба віддаватися якимсь ексцесам, ні в приємностях, ні в праці. А коли так, коли треба стриматися від всякого виладовання енергії, що варте тоді життя? Чи дожити до сотного року дійсно таке щастя? Гулівер, в своїй подорожі до Ляпути, оповідає, що бачив там безсмертних, себто людей, які не можуть вмерти. Вже при народинах, покарбовані вони віщим знаком, отже, коли такий безсмертний родиться в якійсь родині — се уважається страшним нещастям. Гулівер бачив, як ті бідні безсмертні, сліпі, здитинілі, тиняються вулицями міста...

Оповідають про Людвіка XIV, що одного разу йому представили дідугана, що мав 107 років. Король запитався:

— Що ти робив, що дожив такої старости?

— Ваша Величність, — відповів моторний бургундець, — від 60-го року я замкнув своє серце і відчинив свій лях.

Може булоб ще ліпше, колиб він його лише трохи відхилив. Але чи варта окупити довге життя такою ціною?

Олена Теліга

Якими нас прагнете?

Від славних майстрів, що різьбили статуї грецьких і римських богинь, через великих італійських малярів з їх мадоннами, через співця Беатріче, аж до свободних жінок Готе, Арцибашева, Льюренса і Пітігрілі і совітських письменників, великі і малі мистці все намагалися віддати в своїх творах той тип жінки, що відповідавби на питання: який є їх ідеал? Якою воли її бажалиб бачити?

І в нашій літературі хотілосяб поставити авторам це питання: якимиж ви прагнете нас бачити? Хотілосяб відшукати тип жінки найбільш відповідний нашій добі.

Але в хаосі жіночих типів нашого письменства нема майже ніодного окресленого, живого і дійсно позитивного образу.

І ось, мимоволі приходить до голови думка: чи можна мистцям-мужчинам задавати питання — якими нас прагнете, — коли вони самі, здається, не можуть на це відповісти...

Правда, часом денеде пролунають чийсь мужеські слова про жіночу крицевість, про Жанну Д'Арк і Марію Стюарт. Часом, все частіше, вириваються закиди на адресу української жінки-рабині. Але всі ці слова — лише припадкова, декларативна сторона сучасного мужеського погляду, вимушена данина добі; в дійсностіж їхній інстинкт мужчин захоплюється зовсім іншими жінками.

І тоді, коли наша література, зокрема поезія, за останні десятиліття пішла наперед велитенським кроком, жіночі типи в ній залишилися незмінні, лише трішечки підмальовані на більш модні кольори. Є це — 1) Жінка-рабиня і 2) Жінка-Вамп. Обидва, не дивлячися на свою ніби-то протилежність, властиво кажучи є тим самим типом жінки, що з'являється лише джерелом хвилевої насолоди й увигіднення життя в найпримітивнішому розумінні того слова. І рабиня і «вамп» виключають пошану до жінки.

Є, що правда, і третя відміна: різка, енергійна, позбавлена сентименту, «Жінка-товариш». Але ця відміна має переважно так мало жіночости, що, викликаючи пошану, ніколи не викликає любови й адорації.

Жінка-рабиня... Її повно в творах наших письменників і попередних і сучасних. Це тип Сабінки, підвладної своєму панові й оточенню, якої все життя віддається лише чоловікові і дітям, і яку цілий прекрасний божий світ, що лежить з усіма своїми принадами і небезпеками за межею її кохання, пристрасти, або вузько-родинних обов'язків — не лише не манить, а просто лякає.

Такі жінки визирають із творів Гоголя, в постаті жінки Тараса Бульби й її подібних, із оповідань Стефаника. В романах Винниченка втілюються вони в пишних красунь »з округлими ко-

ровячими очима». Виглядає вона і з »Марії« Самчука і з повістей Дутка і з гуцульських новель Єндика.

В нашій поезії — те саме!

— Жінка-Українка є там завжди в постаті рабині, що віддає тіло і душу першому зустрічному.

»Українські візантійські очі,
Як я знаю ваш нещирий зір!
В сонних рухах, роблено-дівочих
Ще прадавнє, вроджене — ясир.

Так каже найвизначніший поет нашої доби в своїх, блискучих формою і глибоких думкою, віршах. І ці рядки не випадкові. Жінка-Українка в його творах — завжди самиця, для якої поза її тілом не існує нічого іншого.

Це рабиня

»Кожному, хто схоче,
Дике тіло, що кохав гніт«.

Бо в неї: »в кожнім зламі звірина, жагою тварною регоче«. Правда, ця самиця в поета має різні відміни. Часом втілюється в спокійну жінку-дружину, але й тоді її образ викликає жак своєю мертвотою і бездушністю.

»А поруч, як весталка сонна,
Вартув жертovníк вона
Проста, земна моя мадонна,
Проста, земна моя жона«.

Або:

Хай не Джоконда ти й не Клеопатра —
Проста жінка землі, —
Під історичним вітром ватра
Не загаса у млі«.

Цій простій жінці землі не зрозуміти нічого, що виходить за межі її кімнати:

»Щож тобі? Лиш співати і плакати,
Колисати дитину бурлаки«.

Коли доводиться читати ці рядки, то робиться моторошно від такого образу родинного вогнища. Здається, що опиняєшся в якійсь старій Обломовці, де жінки вешталися з одного кута до іншого мляві, невдягнені і запухлі від сну. Часом така жінка-рабиня хоче стати »вампом«. Але це лише для того, щоб своєю безсильністю віддати і вибраному чоловікові.

»У мязах тих співала творча сила,
Тремтіла тьма. Ще ніч лежала ниць
Як ворогом підслана Даліла
Ввійшла в намет — мою підтати міць«.

Та найчастіше вона лише рабиня: »безсила, безвладна, п'яна і німа«, що прагне лише »сонних пестоців«, байдуже чиїх, плодить дітей, »мов дурних курчат« — теж байдуже чиїх і сонню підтримує — байдуже чию — ватру.

Є в нашого поета й інша жінка: вільна, горда, вірна. Але хтож тоді вона? Невжеж теж Українка?

Алеж ні!

»Вона — Скандинавка. В ході її вітер фіорду

Вона від варягів, що ними збудилася Русь.

І крок її криця. І рух її вірний і гордий

І в погляді синім пізнав я відвічну сестру.

В українській жінці поет чомусь не знайшов ні сестри, ні натхнення, нічого, що варта пошани.

»Отсей зелений зір змії

Вже зрадив відьму і повію«.

Це — очі України.

»Уста, що їх забарвив яд,

Це не окраса, а образа«.

Це — її уста.

»...Нечисте тіло

Отруєне мертвотою душі«.

Це ціла вона. Українська жінка. Анті Марія поета. Невжеж дійсно, лише в Скандинавії, в коханій під пристрасною ясно сяє сестра? А, коли це дійсно так, як каже поет, то чи не тому в нас нема Скандинавок, що нема і вікінгів? Бо, бачимо ще в поета такі рядки:

»Витай же, витай, синьока, варязькая Ладо!

Дніпровська Еллада чекає вже тисяччу літ.

Осяй, опануй і натхни її древню владу

Над білим безмежжям одітої снігом землі«.

Що це? Цеж запрошення чужинки на той трон, що належить лише Україні? Може українська жінка ще не зуміла зайняти належне їй місце, але панувати на своїй землі і в українській родині повинна лише вона.

Чи це шукання ідеалу жінки серед чужих не є цілковитою зневірою в Україні? Чи не нагадує воно аналогічних шукань Тургенева, Гончарова за активним мужчиною в чужинців (Інсаров, Штольц)? Чи не нагадує це захоплення російською жінкою в деяких західно-європейських авторів (Th. Mann, Claud Anet).

Але, коли мужчина зневірився в українській жінці за її вдачу »рабині«, коли він з такою погордою, зрештою, заслуженою, ставиться до жінок, що дозволяють себе брати в ясир першому ліпшому наїздику, то якеж оправдання має мужчина для себе, коли маніфестує своє бажання бути рабом чужинки (»Осяй! Опануй!«)?

Чи не міститься в такім відношенні погорда до української жінки і чи не це відношення часом штовхає її шукати чогось більш вартісного в чужинця?

Та Маланюк, не давши позитивного образу української жінки, принаймні геніяльно відтворив всю огиду української жінки типу рабині, Антимарії і, зжахнувшись сам, зумів викликати і в інших жах перед тим образом.

Те саме можна сказати і про Мосендза. Менш нагально, в більш стриманих і лицарських виразах, але так само переконуюче змальовує він всю зайвість і безпросвітну сірість такої жінки, що лише вадиться тяжкою колодою на дорозі мужчини до його мети. Що вміє лише затримувати свого пана, переповідати йому свої «безбарвні, пласкі жалі» (*«Уста неціловані»*), або мріяти біля нього про такіж «безбарвні, пласкі» радощі (*«Антимарія»*).

І в Мосендза жінка є лише Антимарією, яка не вміє кинути всіх своїх поривів в один рвучкий потік з поривами вибраного мужчини і плити біля нього, вперто й сміливо, не вішаючися тяжким каменем йому на шию в небезпечних місцях того потоку.

Отже, нема нічого дивного, що той мужчина воліє бути сам зі своєю тяжкою дорогою і прекрасною метою, без сонної рабині, при своїйму боці.

На жаль, в той час, коли Маланюк і Мосендз обурюються і борються з таким типом жінки, інші наші поети захоплюються власне ним.

Не сто літ тому, а в 1933-му році видає В. Пачовський свої «перли», (які, зазначено в передмові, мають «постійну вартість для національної культури»), де сам подивляє і хоче, щоб інші подивляди Галю

»В білім ліжку, у негліжку, у негдіжку, гей!»

або Дзюню, що готова його натхнути на вбивство, бо...

»Пускає з чаром любви, з груди-білосніжки, дві голубки, спячі в грудній бюст«(!)

Поза Гаями і Дзюнями, що танцюють на балах, ходять в «негліжку» і прагнуть «добре» вийти заміж (молодша генерація), є ще там і тип жінки-матері. Всі ці шляхетні «мамці» в перлах, мріють лише про одне: видати «добре» заміж, але вже не себе, а своїх Галь і Дзюнь. І наші наймолодші, часом і талановиті поети, мабуть не бачать інших жінок. Тому від їхньої еротики не віє глибокою, сильною пристрастю, лише сальоновим фліртом, або «хвилевим шалом» — здрібнілими почуваннями, вартими тих дрібних героїнь, до яких вони скеровуються. (Дригинич, Чернява). Та всеж в нашій поезії останній час лунають хоч окремі голоси, що відштовхують від себе бездушну жінку-рабину. Натомість в прозі бачимо дійсну вакханалію з сабінками і вампами третьорядної якості. (Винниченко, Крижанівський, Чернява). Рабиня є там модною, як ніколи.

Щось подібного бачимо ми і в нашій пресі. Загальна думка дуже часто плутає погляди фашистів на ролю жінки зі старо-

пруським поглядом славнозвісних 4К (Kleider, Küche, Kinder, Kirche). І дійсно, не один з тих, що зі снобізму чіпляє собі фашистську відзнаку, без глибшого розуміння того руху, впадає в ту плутанину. Навіть ті, що щиро приймають фашизм і розуміють його добре, роблять іншу помилку: переносять погляд фашистів на ролі жінки з того ґрунту, на яким він зріс, на зовсім відмінний — наш.

Перемога (ч. 16, 1934 р.) ніби зазначає, що жінка повинна дбати про «збереження і поширення гатунку, отже родів, племен, націй», але це говориться лише між іншим, цей постулат нерозвинений. Натомість підкреслюється, що найбільшим завданням жінки є «придбання дітей, синів». Як их дітей, як их синів — про це нема ні слова...

Виразно підкреслюється, що жінка не повинна бути товаришкою життя, лише матір'ю, але знов без відповіді на питання: матір'ю когю? Далі зазначається, що жінка має дбати про «фізичне збереження раси». Лише фізичне? Чиж не за мала така ролі для жінки? І як тут не згадати славнозвісні 4К!

Завдяки фемінізмові «жінка перестає думати про інтерес родини». Цілком слушно. Але навіть не феміністка, а якраз така жінка, що думає про інтерес родини — коли його хибно розуміє, може стати матір'ю яничар, тим скорше, чим більше вона про той інтерес родини дбає.

«Одним з неминучих результатів розвитку фемінізму є смерть — фізичне вимирання нації». Безперечно. Але одним з результатів постулату «жінка-мати, яка дбає лише про фізичне збереження раси», також може бути смерть, коли не фізична, то не менш від неї страшна — духовна, денационалізація. Загальні вирази про жінку, як «приятеля-друга», не прецизують погляду на таку важну справу. Треба ще більш рішуче відгородитися не лише від фемінізму (амазонства), але й від чотирьох К, що відгомоном грають навіть серед тих, які того зрікаються.

Та оскільки «*Перемога*», хоч не зовсім ясно, то принаймні цілком поважно старається розв'язати ці питання, то, на жаль, цього не можна сказати про інші органи нашої преси. *Назустріч*, наприклад, в спеціальному числі, присвяченому жінці (ч. 12, 1934 р.) надзвичайно легковажним, кокетерійно-фривольним тоном, повторює під маскою модернізму, передпотопові погляди на жінку-кухарку («мати») і «любку», що має мужчин для своїх «щоденних примх», (чи себе лише для примх мужчини?). «Ева, чи еманципантка — між цими двома типами мусите вибирати!» Так ніби-то й один і другий вже не перестарівся смертельно...

Чи славнозвісні 4К є дійсно правдивим поглядом фашизму — на ролі жінки — про це нижче. А наразі поставимо питання: чи справді, найшляхотніше завдання з тих 4-х К — виховання дітей може бути в нас, на нашому ґрунті єдиним завданням жінки? Чи вона до того приготована?

Чи в стані вона виховати свідомих дітей нації, а не «дурних

курчат», коли на загально прийнятій думку, була вона до цього часу лише «байстрюча мати яничар»? Чи може вона від одних фашистських гасел, як від дотику чудодійної палиці, перетворюватися з матері яничар і «дурних курчат» в героїчну матір відважних Гракхів?

Ні, в нас ще замало матеріялу на матерей Гракхів, на матерей майбутніх Мусолінів, Макензенів, Гінденбургів і Гітлерів. До цього часу, на жаль, ще велика частина наших матерей, бодай, як твердять наші поети, повставала з цілком иншого матеріялу.

Мати в «Науці» Руданського вчить свого сина стелитися, гнутися, коли того вимагає вигода. В «Синах» Стефаника бачимо матір, що з ним докором дивиться на синів, які тікають зпід рідної стріхи боронити рідну землю.

Безперечно, не одна з українських матерей показалася в останній переломовій роки — на висоті свого завдання. З їх домових вогнищ вийшла молода генерація, повна самопосягати. Але теж не одна з цієї генерації знає, скільки труду її коштує вирватися зі свого Андромасівського родинного вогнища.

Та, нажаль, якраз жіночий тип цього оточення став типом нашої літератури. Значить, і досі існує він масово, не перевівся цілковито, оскільки його образ і дотепер страшить в нашій письменстві.

Доручати такій Андромасі, як ударне завдання, родину і формування будучих поколінь, криве небезпеку і для теперішніх поколінь. Оскільки жінка типу матері Гракхів, або Жанни Д'Арк робить, як казав Б. Шюв, з овець — мужчин, то тип Андромаси навпаки, робить з мужчин те, що робила з ними Цирцея...

Колиж від такої жінки вимагається бути лише матір'ю і жінкою, то для неї буде далеко важнішою рідна стріха від рідної землі. А дітей своїх (а часом і чоловіка) виховує вона «по своєму образу і подобию» на героїв боротьби за життєві вигоди і за всякі, для того потрібні, компроміси. Тоді її прив'язання до свого тіснішого колективу — родини, нерозривне її до зради ширшого колективу — нації.

Так буде завжди, доки кожна Українка не навчиться дивитися на чоловіка, дітей, а головне на саму себе, не лише, як на сторожів домашнього вогнища, а передусім, як на сторожів цілості, щастя і могутності більшої родини — нації. Себто доти, доки не пересякне вона, що до ролі жінки в нації, поглядами, які ввійшли в тіло й душу жінки німецької й італійської. Ось тому зле зрозумілі фашистські погляди неможливо живцем переносити на наш ґрунт. Бо українська жінка не сміє замкнутися в своєму теремі і відірватися від цілого многобарвного світу, що лежить поза ним, доки вона цілком не збагне всіх суворих і жорстоких вимог, які той світ ставить до неї і до її родини.

Інакше вона буде зі свого терему входити до намету мужчини тільки нате, щоб «підтягти його міць», замість того, щоб її сталити; щоб відірвати його від сповнення свого обов'язку, затри-

мати його при собі, а не пригадувати завжди ту годину, коли треба звивати намет і сідлати коня. Инакше буде вона завжди, як та мати козака в Гоголя, лише припадати йому до стремени і заливатися горячими сльозами — замість самій йому те стремени тримати.

Байдуже, що саме буде тим наметом: шатро вояка, чи пророка нової віри, платформа трибуна, або просто кабінет лікаря, чи вченого. А конем — хочби трамвай, що має його везти до тих, що на нього чекають. В усіх випадках — роля жінки — величезна. Але це роля Хадіджі при Магометі, яка носила в собі «щось вічне» (Л. Українка). Це роля королевої Пруської, що гартувала волю свого мужа в боротьбі з Наполеоном за визволення нації, ані вакханка, ані Сабінка, ані «проста» жінка-мати тої ролі не заграють.

Та невже ж жінка-мати і тільки мати є дійсно ідеалом фашизму? Ні! Альфред Розенберг, один з чоловічих представників гітлеризму, в своїй книзі «Кров і честь — боротьба за німецьке відродження», не замикає німецької жінки на ключ в теремі. Він каже, що «в руках жінки лежить збереження нашої раси! Раса, а не лише дітей і родини. Вона не сміє родити дітей-чужинців. Вона повинна вчити своїх дітей «не уважати сирійця з Kurfürstendam'u за компатріота і можливого чоловіка для дочок». Вона має дбати, щоб її земля не заселилася фізичними, або духовними яничарами.

Це роля жінки, яка радикально відрізняється від тої ролі, яку приписують фашистській жінці деякі ніби сторонники фашизму в нас.

Правда, Розенберг вимагає еманципації жінки від жіночої еманципації, але він не хоче замкнути її знов в кухні і спальні. «Жінка мусить жити загальним життям нації. Всі шляхи до освіти мусять стояти їй нарозстіж. Жінці повинні стояти нарозстіж всі можливості, щоб прикласти свої сили». З одним застереженням: суддею, державним мужем і вояком — повинен лишитися мужчина. Але власне жінка мусить йому допомогти зробитися тим вояком, чи політиком, а не лише „*pater familias*’ом“. А се вимагає зовсім іншої жінки, аніж та, яку малюють собі, як ідеал, псевдо-фашисти. Примітивна формула їхнього ідеалу: жінка — мати, куховарка, мужчина — вояк, герой, — відповідає ідеалам не героя, але міщанина, його потребі комфорту, вигоди, смачної кухні і пестошів, а може його потребі сховатися від невинного критика, а часом і суворого судді, яким може бути жінка іншого типу.

Погірдливе, позбавлене пошани, і чомусь зненавидженої нашими авторами, ніжності, відношення до жінки, як до «сонної весталки», або до тої, що дає лише «хвилиний шал», понижує, розслаблює і ломить порив до справді великого і справді мужеського в самого мужчини. Найліпшим доказом того є факт, що якраз в тих країнах, де мужчина є найбільшим мужчиною,

в англо-саксонців — розвинена найбільша пошана до жінки і в суспільнім житті і в літературі.

Помиляється той, хто бачить мужність в цинізмі і брутальності супроти жінок. Найбільш мужні і брутальні в боротьбі мужчини-герої Лондона, Кіплінга, Могамма, Гальсворти, не соромляться виявляти найглибшу любов і ніжність до жінки і самі прагнуть мати від неї правдиве, сильне почуття. Бо лише чергове захоплення, або «хвилиний шал» — оце для них є чимось тим, що понижує їхню мужеську гідність.

Колиж зрозуміють нарешті наші автори, що лише велика любов і погорджена ними ніжність є правдивими сестрами крицевості, непохитності і сили?

Брутальнеж і цинічне відношення до жінки, як основна прикмета мужності і крицевості, це є спеціальністю нашої літератури, взорованої на Арцибашеві (Винниченко, Крижанівський, Чернява). Чи афектація брутальності супроти «слабого полу» в героїв тих авторів не викликана бажанням самооправдання з браку тої мужеської брутальності там, де її дійсно треба виявляти?

Мужчини в англо-саксонській і скандинавській літературі знають, де така брутальність на місці. Син мельника з «Вікторії», який приймає всі удари з рук коханої дівчини без одного слова зневаги, не вагаючися, дає різку відправу сильнішим, від яких він залежить, мужчинам, коли вони на те заслужили. Героїзм, на який самозакохані «брутали» нашої літератури абсолютно не здібні!

Такі «брутали», річ природна, не можуть створити ніякого позитивного типу в літературі, а через неї і в житті. Бо ані в літературі, ані в житті, задля таких типів жінка не має найменшого бажання стати ліпшою. Та й однаково той тип мужчини волітиме завжди — гіршу.

Англо-саксонці і скандинавці створили позитивний тип. Це жінки Лондона, Кіплінга, Льюка, Гальсворти. Це деякі жінки Гамсуна й Ібзена. Головна прикмета тої галерії прекрасних жіночих образів — це їх зеднання жіночості з мужністю, а коханки з товаришем, що робить з них правдиву людину і прив'язує до них мужчину.

Так, наприклад, блискуче представлений той тип жінки в новелі Кіплінга «Вільям Завойовник», де молода дівчина почуває, що вона розчарується в мужчині, якого кохає, оскільки він відірветься, хоч на один день від свого тяжкого обов'язку боротьби з голодом в Індії, і поверне до затишного намету, хочби повернути туди і тягло його лише бажання побачити саме її.

Але минає небезпека — і вона кохає, сміється і плаче. Любить затишний дім, музику, танці і квіти. Таких жінок повно в англійській літературі і в житті. Кожна з них нераз супроводжає свого чоловіка в найнебезпечніших його підприємствах, але ніколи не стає амазонкою, позбавленою жіночого чару. Ледви

минає небезпека — вона знов з тимчасової амазонки обертається — в стопроцентову жінку, створюючи своєму чоловікові так потрібний йому «home».

Вона вміє зеднувати собі любов мужа, приязнь і відданість інших. Вміє окрашувати безпросвітний нераз трагізм життя жіночою грацією і безжурним гумором. Вона вміє любити своїх дітей, але виховувати їх так, щоб вони любили свою батьківщину ще більше, як своїх батьків.

Наше далеке минуле, мало не лише «безвладних» жінок, які покірно віддавали себе в ясир. Ще недавно, в своїй статті «Українська жінка в козацьку добу» І. Лоський пригадав нам цілий ряд героїчних жіночих постатей, що воліли смерть від неволі і сміливо йшли на ту смерть.

І тепер, в нашій житті, все частіше і частіше стрічаються жінки, що пірвали зі старим шаблоном «жінки-рабині» і більш новочасним — «вампюм». Сотні, тисячі молодих дівчат віддають всі свої думки, всю свою працю, і хотілиб віддати своє життя — рідному краю. Сотні, тисячі жінок відійшли далеко від типу «сонної вестальки», «простої земної мадонни». Та, на жаль, часом задалеко.

Бо багато серед них стало тепер суворими амазонками, мужчинами в спідницях, позбавленими всякої жіночости. Безперечно, вони можуть багато зробити для суспільности, але той викривлений, хоч часом і корисний, тип жінки, ніколи не стане джерелом натхнення мужчини, який потребує поважності в чині й при праці, але ніжності й гумору — в перерві.

Чи не ця відміна сучасної жінки (однобічна амазонка) викликала до неї нехоть наших авторів? Чи не тому все частіше і частіше чути голоси в нашій пресі, що закликають її назад, до дитячого покою і кухні в надії, що бодай там вона буде знов, хай примітивною, хай «простою», але жінкою!

Та невжеж наша сучасність не видала того прекрасного типу, якого взірець дає нам Кіплінг? Ні, наші автори, мабуть, його просто переочили. Бо чому ж тоді спостерегли його в нас чужинці і то навіть тоді, коли він зустрічався значно рідше.

Ось як виглядає жінка-українка в прекрасному вірші росіянина — Лермонтова:

«На светскія цепи,
На блеск упительный бала,
Цветущия степи
Украины она променяла.

Но юга родного
На ней сохранилась примета
Среди ледяного,
Среди беспощадного света.

Как ночи Украины
В мерцаніи звезд незакатных

Исполнены тайны
Слова ее уст ароматных.

Прозрачны и сини,
Как небо тех стран ее глазки,
Как ветер пустыни
И нежат и жгут ея ласки.

И зреющей сливы
Румянец на щеках пушистых
И солнца отливы
Играют в кудрях золотистых.

И следуя строго
Печальной отчизны примеру
В надежду на Бога
Хранит она детскую веру.

Как племя родное,
У чуждых опоры не просит
И в гордом покое
Насмешку и зло переносит.

От дерзкого взора
В ней страсти не вспыхнут пожаром,
Полюбит не скоро,
За то не разлюбят уж даром.

(«Княгиня Щербатовой»).

Чи цей образ українки, що його нам накреслив чужинець, не є повною протилежністю тих рабинь, які змальовують наші автори? Чи не нагадує він найліпші жіночі образи західноєвропейської літератури?

І цей тип існує й тепер. Він лише набрав більше сили й життя і вдягнувся в інший одяг, відповідний нашій добі. Його спостерегли й наші автори, а не лише чужинці, і впровадили його в літературу. Але, як це не дивно, в літературу підбольшевицьку, наддніпрянську. В літературу, для якої він є, або бодай мусить бути, негативним, чи просто замовчаним... Безсумнівний доказ його масовості в житті.

Отже, вони вже живуть на нашій землі ті жінки, що це є вже ані рабнями, ані амазонками! Їх вже є чимало, а буде ще більше, бо це якраз той тип, яким МИ прагнемо бути!

Не можу схарактеризувати його ліпше, як це зробив один англійський публіцист в «Дейлі-Мейл» (31 X 1933):

«Новий стиль героїнь... відвага, витривалість, бойовий дух, все це так само є частиною умундування нової героїні, як і заване бажання стати знову жінкою, ледви минула конечність бою. Вона є відповіддю на потребу часу, віку напруження, зусиль, бурхливої небезпеки і великих змін, коли тяжко навідений долею мужчина, відчуває, що потребує не лише сексуальну атракцію, а й вірного друга і союзника в боротьбі за життя».

Всеж те, що автор каже про сучасну німецьку жінку, можна сказати про нову жінку України:

«Українська жінка не виявляє жадної тенденції повернутися до старого типу — до жінки, слухняної мужчині рабині. Вона хоче дати мужчинам поконаної України нове серце, новий імпульс до нових зусиль і до — перемоги».

Такий тип жінки вже народився на Україні і непереможно, силоміць починає вдиратися до її літератури. Бурхливо вдерлася до неї блискуча Аглая з «Вальдшнепів» Хвильового, дівчина, яка покликана до кипучої діяльності, «не тієї, що комсомолить в пустопорожнє, а тієї, що, скажемо, Перовська» (їїж слова). Дівчина, що цікавиться цілим широким світом і, збагнувши всі його жорстокі вимоги, прагне дати нове серце, сповнене любов'ю до батьківщини, мужчини, який такого серця не має.

Інші українські фашистки в большевицькій літературі теж зеднують в собі діяльність, свідомість, чин, з правдивою жіночістю (Васса з «Першої весни» Г. Епіка).

Вони вже не є ніякими рабинями, але це їм не перешкоджає бути справжніми жінками «серед тисячі безхвостих пав» («*Bictri*»). І тимбільше з тривогою звертає увагу совітська критика на їх масову появу в українській літературі за Збручем.

Непожадані і поборовані там — непомічені і помітувані тут, ці жінки вже починають палахкотіти і запалювати інших, на наших землях.

І цей тип, який так сміливо ввійшов до літератури там, який так тягне до себе своєю романтикою й якого якраз тому звідти женуть зганьбленого й осміяного, позасовітські автори повинні були з тріумфом ввести в наше письменство. Повинні були його звеличати і вирізьбити якнайяскравіше. Вони того не роблять. З простої причини: бо самі не знають, які жінки їм потрібні, якими вони хочуть їх бачити.

Поодинокі таланти показали нам, якою не сміє бути українська жінка. Але цього мало. Треба, щоб вони знали, якою вона повинна бути, якою вони її прагнуть. Бо жінка в кожній нації є такою, якою її прагне мужчина.

В хаосі жіночих образів нашої літератури, в плутанині перехресних бажань, між прокльонами рабинець, і амазонок, і захопленнями тими й другими, українська жінка всежтаки зуміла створити собі ідеал, найбільш відповідний добі, і просте до нього невпинно. Вона вже не хоче бути ні рабинєю, ні «вампом», ні амазонкою. Вона хоче бути Жінкою. Лише такою жінкою, що є відмінним, але рівновартісним і вірним союзником мужчини в боротьбі за життя, а головне — за націю.

«Лірична пристрась жінки буває таксамо героїчна, як формуюча воля мужчини. Завданням жінки є віднайти її. Мужчина мусить їй в тім допомогти» (А. Розенберг).

А передусім мужчина, що формує духове обличчя суспільності — мужчина-письменник.

Дм. Донцов

Могікани демократії

Два роки тому *Вістник* поставив питання: партія чи орден? Гальопуючі сухоти, на які вмирає наш радикально-соціалістичний табор, загострили се питання. Перелом між останнім і теперішнім століттям наступив під знаком бурі. Покоління, що вступало в життя на порозі XX-го віку — «сонце тьмою путь, заступаше, ніч стонуши ему грозою». Чи не тому загальною хворобою того часу — була куряча сліпота?

Гуманність, пацифізм, народоправство, соціалізм, війна насильству — ті гасла XIX віку були лише оздобою чистогогоїстичних жадань нових суспільних верств. Вони прагнули на місце старої еліти — поставити нову, не народоправство. На місце одного насильства — друге, не гуманність. На місце культу одних провідників — запровадити культ других, не анархію. На місце одної нерівності — другу, на місце одної гієрархії — іншу. Двигунами історії були не гарні гасла й теорії, але нова каста людей.

Народолубці нашої «голубої Савої» не збагнули того. Куряча сліпота не дала їм побачити за фразами — суть, за теоріями — людей, за гаслами — дійсність. Се було початком їх трагедії, яка на наших очах перемінюється в фарсу.

Вони були гуманісти. І хібаж історія не свідчила за ними? Хіба не минули часи Дантового пекла і кривавих Борджіів? Коли перед ними викликали тінь великого фльорентинця, вони відмовлялися переслухувати свідка зперед півтисячі літ. Колиж їм згадували про славного майстра хрестоносців, Конрада; про те, що автор пісні про нього взяв за мотто саме речення в «Володаря»; що коментатори вважали не за «злочин зради», а за помсту його чин; що виправдували його, вони здвигали плечима: відгомін пережитих часів, давно осуджених поступовою думкою нашої культурної доби!

То може колись там

...Książęta litewscy, gdy po zwycięstwie wracają
Zwykli rycerzy niemieckie palić na stosie ofiarnym.

Але тепер того нема.

Той пощо викликати минулі віки?

Правда,

...Poco zbiegłe wywoływać wieki?
I swoich czasów śpiewiec nie obwiniał

Протріть очі — чи не йде дим від кострищ з тисячами спаленими книжками в містах Німеччини? Чи тамерлянові піраміди з черепів не пнуться в гору на рівнинах «союзу» соціалістичних, совітських, федеративних, автономних і т. п. ре-

спублік? Чи не відбуваються там середньовічні процеси проти відьм, еретиків і чаклунів, що «наврочили» і злим оком «попсували» трактори чи врожай? Чи не обвинувачують Богу духа винних людей поважні й суворі члени червоної інквізиції? І чи до її кострищ не підкидають своїх галузок такі самі поштиві «святі простачки», як за Івана Гуса? Чи не були сучасники свідками афери Матеоті і тої божевільної англійки, яка поціливши о пів сантиметра вбік, спричинилаби смерть італійського диктатора? Чи ми не бачили, як вістрілили з трону царів «незабутнього» сифілітика — «Іліча»? Чи не згинув тою самою смертю противник Рузвельта — Гю Льонг? І чи не дзвенить ще досі луна по хитро улянованім масонсько-большевицьким підземеллям, замаху в травні 1926 в Парижі? Чи не бачили ми, як другий зряду церковний достойник Великої Британії накликав до воєнних санкцій проти Італії в ім'я гуманності? Або як — з другого боку — святий Отець запевняв в Чітта дель Ватикано, в промові до комбатантів 14-х народів, як він «прагне, щоби аспірації й потреби нашого народу були задоволені, а його право визнане»? — Очевидно мирною дорогою, але — в Абіссинії?

І, щоб перейти від річей поважних до веселих, чи ми не бачили жидів, проваджених під ескортою гачкуватих хрестів — з зневажливими плякатами на спині? Чи не бачили примусової рицинової курації ворогів фашизму? — Або комуністичних страйкарів зі Санта Роза в Каліфорнії, скупаних в дьогтю й вивалених в пірю їхже товаришами, яких можна було оглядати недавно на всіх ілюстраціях?

Гуманісти се бачили, читали, чули, але їх природа сприймала се, як діявольську оману. Навіть тоді не спостерігали вони того, що діється довкола, коли їх самих водили з зневажливими плякатами на спинах, коли їх самих змушували ковтати рицину, коли їх самих висмаровували дьогтем і викачували в пірі. Навіть тоді вони вірили у висміяні життям свої скрижалі і кланялися їм.

Крім гуманності, стояло там виписане великими буквами сакраментальне слово — «демократія», єдина, справедлива, альтруїстична, миролюбна — свобода і рівність для всіх верств і народів. І знову, даремно тисячу голосів і відгомонів гукала до них історія: протріть очі! Чи ви не бачите нову Варфоломієву ніч, уряджену в тім самім Парижі, але не «реакцією», а демократичною «народолюбною» масонерією, 6-го лютого на Площі Згоди? Чи ви не читали, як скавулів зі злости *демократично-соціалістичний* Блюм, що не міг спонукати масонський кабінет йти до останку і застосувати супроти паризького *демосу* царську засаду — «не жалувати набоїв»? Чи не бачили на чолі першого уряду свободної демократичної Ірляндії людей, що правили визволеною країною диктатурою і терором, перед

яким здрігалася колись навіть Англія? Чи не бачимо архицифістичних жидів, що бунтують християнські народи до хрестового походу проти «безбожного» Гітлера й фашистської Італії? Архидемократичних жидів, що готові подитися з кожною, їм догідною, диктатурою («і задком і передком перед паном Федорком»)? Чи не бачимо їх, архіінтернаціональних демократів і заприсяжених оборонців справедливості, як із холодною байдужістю трактують *per non est* скривавлену підбольшевицьку Україну, а водночас проливають слезу співчуття над бідним «вічним вандрівником» Лейбою Троцьким, якому нема де голови приклонити по своїй офірній праці архіінквізитор на Україні?

Але голубі савоїці протирають очі і не бачуть, бо куряча сліпота їм на очі сіла, лише, мов діти белькотять перед себе безглузді слова: свобода... демократія... інтернаціональна солідарність... мир...

Крім гуманності, демократії, солідарності, рівності й братерства, стояло на їх скрижальх — вогнисте колись — слово «соціалізм». Всі вони визнавали його за своє — одні більше, другі менше. Раз повірили в те гасло і так вже з ним і залишилися. Озлоблений на світ щасливіших, позбавлений рідної землі, мови і релігії, вязень франкфуртського гетта, Карль Маркс, збудував цілу теорію, що мала довести нищість світа, опертого на кровний звязку з расою, землею і мовою предків. Отруйна пігулка, підсолюджена приемними фразами — була ся теорія його помстою світові, що відштовхнув його. А її ковтали радісно демократичні сліпці. Навіть тоді, коли по сій теорії прийшла тверда практика, практика нових, червоних пасожитів, що пнулися на найвищий щабель суспільної драбини; що для демократичної маси, особливо сільської, знали лиш кошари, як для череди, для її віри — насміх, для її землі — вивлащення, для її праці — панщину...

Тисячами голосів гукало життя про велику брехню нашого часу, але сліпці мали вуха, позакладані ватою з туподумства і консерватизму. Коли стоکیلловим тягарем спадало на їх запоморочені голови евангелія соціалізму — «Капітал», навіть тоді вони побожно цілували пожовклі картки і, мов задурманені на чорній месі сектярі, повторяли напівпритомні: пролетарят... трудящі... додаткова вартість, хоч ніодному буржуеві на світі не снилося витискати з пролетаряту таку додаткову вартість, як витискали з нього практики «наукового соціалізму» там, де хімерна історія дозволила їм прийти до влади. Навіть не промовляв до сумління батьків голубої селянської Савої страшний для соціалізму новий факт — бунт проти нього села, від Фінляндії до Болгарії й від України до Франції.

Так яскраво, так гучно кричало життя про порожність фраз, так цинічно обнажало блискотливу оздобу святих для них доктрин демократії, пацифізму, гуманності, соціалізму! Так наглядно

показувало, які групові егоїзми крилися за сею марною прикрасою, — сліпців се не зразило. Хоч як явно були знаряддями в руках різних груп блискучі доктрини, хоч як безсоромно нагинали їх до своїх інтересів ті групи, інтерпретуючи як було вигідно їм — потульно, без спротиву шкандибали сліпці за чужими інтерпретаторами. І навіть коли виривався з юрби якийсь зрячий, який, мов та дитина в Андерзена, кричав, що «король — нагий», що ті пишні шати — уява фантазії, — йому не вірили. Найбільш консервативна, найбільш неповоротна думка, се думка демократа, що проспав ту бурю на переломі двох століть, коли «сонце нам тьмою путь заступило». В ній згубив він свій компас і доктрини, в нійжеж переочив й основну засаду всякої людської організації — меншости й гієрархії. Маса, більшість — творить історію, кажуть сліпці, і кажуть нісенітницю, бо не череда вибирає свій шлях, лише чередники. Вони й робили історію: та десятка, яка з О'Коннелем заклала могутню пізніш Католицьку Організацію в Ірландії; кількадесят «бесів» Достоевського, сталих гостей закурених женевських «брасерій»; кількох загорільців в скелистій, нікому не знаній, Анкарі, у віддаленій закутині Малої Азії — не ті, що сиділи в пишнім Йилдиз Кіюску в Царгороді; пара гітлерівців в понурім мінхенським шинку; арештований швайцарською поліцією волоцюга під мостом в Уші — той, що тепер наважується в імені Італії кинути рукавичку Великій Британії... Ось були різьбарі душ, народів і держав, не маса, не більшість. Більшість лиш йшла за ними.

Але що факти обходять сліпців? Тож були «диктатори», на яких висіло табу демократичної колтунерії, тож були божевільні, які «керувалися інтересами не всього народу, а своїми бажаннями»... Певно, не завше бажання «божевільних» покривалися з бажаннями маси (не покривалися вони у випадку «бесів»), але їх спосіб, не демократичних сліпців — був єдиним способом, яким осягається успіх.

Сліпці того не визнавали. Джерело мудрости — в масі, в більшості, була їх теорія. Тому — гуртуймося в «найбільшу партію», на конгрес, єднаймося, не даймося, всі до купи, разом! Хіба не одної ми матері діти, хіба не брати між собою? Двері настіж! — І у відчинені двері бігли брати й не брати, з квітком вступу і без нього, з головного входу і з чорного, а часом лізли крізь вікно. Що дивного, що призбираний тим способом людський матеріал демократії — був жахливий? Що не формував спільні думки, лише узгіднював «спільні бажання, потреби і хотіння», шукаючи «порозуміння, не накидування волі одної групи іншим»? Що дивного, що виходила з того праця політичних полатайок, які з каруком в руці, ліпили одних до других людей і доктрини, що пасували до себе, як п'ястук до носа?

Мертві люди — укладали й мертві доктрини. Вони мали демократію — але без Робеспера, навіть без Тардіє чи Доржера. Мали соціалізм — без Леніна чи Бебеля. Мали більшість, мали

череду, але без чередників. Вони ніколи нікому не накидали ніякої доктрини. Тому її накидали — інші, бо в процесі формування думки і волі всякого гурта — «накидування» неминуче. То ордени, чини взяли собі за правило «накидування», особистий добір. Демократія того не визнавала. Двері настіж — без великого розрізнення. Проповідники християнства говорили до грішника: — Йди і більше не гріши, — йди *від нас!* Демократичні проповідники казали: — Ходи й більше не гріши, — ходи *до нас* назад!... В демократичних гуртах важніше було вміти відрізнити республіку від диктатури, аніж приватний рахунок від публичного.

Коли гурт створено для «званих», не для «ізбраних», для кількості, не для якості, — недивно, що люди безхарактерні, що роблять з служби гуртові особисту кар'єру — здобувають в ній більшість? Що замість давнього ентузіазму приходить облуда, замість красномовства — балакунство, що стремління до проводу — вироджується в бажання шани і посад? Коли демократичний гурт «дозріє» до такого стану, тоді йому стає байдужим, хто його членам в їх кар'єрі pomoже. Тоді настає трансформація психіки демократів. На місце ідеалу приходить особисте заінтересовання. Витворюється психіка «бувших людей», що привикли до титулів і шани, які вважають, що не здобуті власною індивідуальністю впливи дають шану, лише шана й титули — здобувають впливи... Тоді вони горді, що не кинули «рідного прапора», хоч їх прапор і веде армію до відвороту, на чорт зна які манівці, нераз на чорні сходи для калік і дідів. А виправдується це звичайно «зміною обставин». Вони навіть за Валеродів себе нераз уважають, щоби оправдати звичайне кар'єрництво. Або за Альманзорів, — навіть тоді, коли самі стискають в обіймах правдивих Альманзорів. Так буває найчастіше, бо — «двері настіж»! се тільки їх засада, не окружаючого, далеко не наївного світа.

Еклектики в доктринах, поблажливі до «званих» свого демократичного ковчегу, противники всякого «накидування» — вони й тактики іншої не можуть засвоїти собі, як тактики «приспосовання». «Чому не ймеш віри ти, брате москалю, невже ти лякаєшся зради?» — від такого шляхетного й щирого, такого отвертого, й такого дурного демократа? — ця формула Старицького-Драгоманова стала прототипом всіх пізніших шельменківсько-демократичних симфоній, які досі лячать нам в ухах. Що ніякий конкляв, ніякий трибунал інквізиції — не вдається в теоретичні суперечки з еретиками, лише видає свій присуд — сліпі того не бачуть. Вони не розуміли поуки покійного Скрипника¹⁾, що коли еретики і члени конклява виходять з тої самої доктрини, а приходять до суперечних собі висновків, то тут не лише «ріж-

¹⁾ Національні Перетинки, Харків, 1930.

ниця теоретичних міркувань»; що тут грають ролю «глибокі, чисто емоційні підсвідомі моменти», які штовхають різно інтерпретувати «ту саму лінію»; що доктрину надихує життям момент колективного інтересу, бруталного, неприданого, що не знає пристосовань.

Доктрини, дійсно, грають величезну ролю в житті тих, хто вміє ними послуговуватися. Тер, погромаць паризької комуни казав: «Коли я її переміг без особливих труднощів, то се тому, що я ділав в імені республіки» — тоді, по Наполеоні III, великої і нескомпромітованої ще ідеї... А Бебель поясняв французьким соціялістам: «Через те, що ваша офіційна ідеологія демократична, у вас можна відмовити робітникам тих домагань, на які цісарський уряд Німеччини мусить пристати, бо він не є хоронений доктриною... Хоронений доктриною!... Як хоронили себе большевики в своїм терорі доктриною «загального добра», як хоронили себе своєю доктриною в середньовіччя ті, що посиляли Гуса на кострище, як хоронили себе своєю «уцасливлюючою людськістю» доктриною Постишеви в боротьбі з українською «контрреволюцією»... Доктрини — се принади на вудці, се очіпок бабусі на вовчий голові, щоб одурити Червону Шапочку. Виграє, хто вміє ними послуговуватися, але програє той, хто, як Червона Шапочка, вступатиме в дискусію на життєвій маскараді, хто старається довести: що з марксівської чи якої иншої, мовляв, точки погляду, «бабуся» повинна не їсти, а цілувати бідну Червону Шапочку, отого такого шляхотного й щирого і такого дурного демократа. Але се переконування для демократа — неминуче. Хто відкидає «накидування» своєї думки, той мусить вибрати демократичне пристосовування до чужої. Хто не нагинає доктрини до своїх цілей, того нагинає до своїх доктрина — зняряд в спритніших руках.

Віруючий католик Честертон, недавно писав²⁾: «В світі несесться луна залізних переконань, часом зловісих, часом величних, але всі вони дуже спішаються видати овочі мучеництва або забийства. Є альтернатива — або угинатися під долею, або гордити нею». Сліпці шукають середнього шляху, їх життєва партія нагадує партію шахів, де кожне посунення наступає по докладній дискусії між грачем і кібіцами. Їх життєва партія — партія сліпців — нагадує партію шахів, де грач не заглядає вперед, де ласий на підставленого хлопця, тратить вежу або й цілу партію. Щоби потім заламувати в розпачі руки: — хтож міг се передбачати? Се провокація!

Мат — звичайний кінець сих останніх могіканів, які не хочуть, чи не можуть, змінитися, коли світ змінився довкола них. Прапор з їх ідеологіями — став папірусом, записаним

²⁾ The Illustrated London News, 31 VIII 1935.

незрозумілою сучасникам мовою і тому не потягає вже нікого за собою. Їх організаційна засада — кількість, не якість — хто-небудь, аби побільше — щодня бе їх в конкуренційнім змаганні з такими новими і такими вічними засадами інших. Їх людський матеріал — зносився, змиршавів, звироднів. Світогляд їх, засада їх організації, люди — се історичні бебехи, з яких не може бути ніякого вжитку...

Дуже рідко в сліпців — як зрештою се буває і в божевільних — наступають хвилини просвітку. Тоді вони починають не раз говорити як нормальні люди. Але марна праця — випроводити їх з їх гетта в ширший світ. Хвилини просвітку за короткі...

Один з типових могіканів демократії³⁾, той, що з формули Старицького-Драгоманова зробив собі професію, благав недавно большевицьких Торквемад — вштрикнути трохи жовто-блакитного націоналізму в їх доктрину. Себ помогло тій доктрині перемогти її ворогів! Все в тій пропозиції характеристичне для могіканів: і еклектизм, мішанина того, чого не дасться змішати, і видумування способів, які забезпечилиби перемогу доктрини, що витереблює тих самих могіканів, типове мудровання шельменка-політика. Але всеж дивно, як дійшов до тої думки Шельменко-політик? Як дійшов до націоналізму? Обсервацією. Хоч сліпого, всеж таки ударив його факт, що правдивий запал, правдива динаміка живе в гуртах, зрушених і ведених доктриною, ворожою соціалізму, — не демократією. Хоч сліпий, він мусів признати, що ворожа йому доктрина, що викликала «найвище напруження волі, ентузіазм, я сказавби, навіть фанатизм», що ворожа йому, могіканові, доктрина, уявляє для людини цінність, «яку вони готові боронити з скаженою, майже надприродною силою», що та доктрина — не його, вміє «мобілізувати духові сили». Наш могіканин признає, що гітлеризм переміг, збудивши «психозу ображеного національного почуття», що відкликався до «подоптаной чести і гідности національної» і пр., що викликав «чинник духового характеру»... І думає, що коли лиш помахати їм, демократам, трохи жовто-блакитним прапором, нагло спалахне і в них гітлерівський ентузіазм!...

Трагічна помилка. Могікани ніколи не зрозуміють, що той «ентузіазм», який вони ненавидять і подивляють, ніколи не ставав на послуги чужим доктринам. Що може через те і спалахнув він так яскраво...

Що не тому оті «фанатизм» і «психоза» деінде рушають горами, що їм дали якусь чудодійну доктрину, лише — тому самі вони створили собі ту тверду й незалежну доктрину, що серце їх було повне «фанатизму» й тої «психози», не психози

³⁾ В. Винниченко, Открытий лист до Сталіна, Трудова Україна ч. 6-7, Прага 1935.

квіткового Шельменка. Що не тому мертві серця у могіканів, що не мають вони цілощой доктрини, лише тому марніють і ялюють їх доктрини, що мають вони мертві серця.

Могіканин не здає собі справи, з якої нетолерантної *антидемократичної* доктрини, з якого *антидемократичного* організаційного принципу, принципу ордена, не партії, з якого *недемократичного* людського матеріялу, з якого суворого, *недемократичного* добору людей, з якої недемократичної *безоглядності* до перевертнів, з якого *недемократичного* недовіря до альманзорів, — повстала та «психоза», та нова незнана сила, якої лякаються, яку ненавидять і подивляють могікани.

Світ не є таким, яким уявляють собі його могікани демократії. Світ такий, який його собі уявляє Честертон, яким він був завше. Над тими, хто в нім не вміє встоятися, зависла смерть. Але чи всі мають стати останніми могіканами? Ні, «природа, — писав Зігфрід Требіч, — ніколи не є ворогом і ніколи не засуджує, як ворог... Смерть ще ніодному не замкнула очі, ніодному з тих, що хотіли їх тримати розплющеними. Ніхто ще не впав жертвою природного знищення проти власної волі. Улеслива смерть насамперед впевнюється чи ми згодні, чи виразно призволяємо... Заки зблизиться до нас, робить нас потульними, змореними і покірними. Але найслабший спротив — прогання страшного гостя»⁴).

Не зморені могікани, а інші люди знайдуть в собі сей спротив. Вони мусять прийти, інакше прийде «страшний гість».

Нестор Подільський

Незнана теорія

I

Справа торкається історії, а ще більше фільольогії. На превеликий жаль, я не знаю ні того, ні другого, хоч, признатися, завжди мав непереможний потяг до сих наук і залобки встряваю в їхні справи. З приводу названої в заголовку «незнаної теорії», я мав уже пару горячих дискусій з нашими вченими, але з того нічого не вийшло. Тому вважаю за свій обовязок перед рідною наукою взятися за перо самому й самотужки списати, що знаю в тій справі, тим більше, що вже крайня пора.

В українській історіографії сталася, останніми часами, надзвичайно цікава для історично-фільольогічних аматорів подія. На кін науки виступила оригінальна теорія про т. зв. кельтське походження Руси. Виступ сей має всі ознаки нашої бурхливої доби: сміливість, революційність, рішучий розрив з тра-

⁴) Von den letzten Dingen, Neue Freie Presse 30 V 1932.

фаретними поглядами й догмами дотеперішньої історичної науки.

Як і треба було сподіватися, значна частина вчених відразу поставилася ропом проти нової теорії. Решта — мудро й поважно мовчить. А звичайне, малописьменне в сій справі, населення реагує на нову теорію здебільшого в залежності від того, до яких політичних орієнтацій воно переходно належить. Ті, напр., що мають центр, себто т. зв. стислі петлюрівці, ненавидять нову теорію. Громадяниж ексцентричні ставляться ріжно, як коли. Напр., галицько-австріяцькі доктори, коли говорять безпосередню з самим автором теорії, то стараються непомітно втікти від нього. Як се не вдається, то пристойно зігнувшись, чемно вислухують численні аргументи автора, потакують на кожне твердження, евентуально навіть захоплюються — але позаочі, перегнувшись в протилежний бік, глузують з тої теорії. Рівно стоять тільки органи греко-католицької церкви, що чесно й категорично, приєдналися до нової теорії і, шпарко пропагують її.

Взявши гурт-на-гурт, можна сказати, що байдужого відношення до справи нема, навіть навпаки — коли горячаться. Хоч не знати власне, чому. Бо, коли вийняти істориків і філільогів, то решта не має й тіні задрости до слави автора «епохальної теорії». Подруге, велику більшість публіки зовсім не обходить т. зв. наукова правда. А по третє, багатьом цілком байдуже, чи наша славна Русь була норманська, чи кельтська. Важно, що була славна!

Але мене історична правда таки болить. І тому я хочу серйозно встригнути в ту справу. Роблю се з мотивів національно-патріотичних.

Коли я прочитав *к. т.**) і дальші публікації на ту саму тему, мене виразно огорнула тривога. Таж справа не така невинна, як може декому здається! Аджеж показується, що крім одної однісінької назви «Україна», *в нас немає нічого свого!* Все кельтське! Та якбиж то тільки кельтське. З тим ще можнаби було якось погодитися. А тож і кельтське, і латинське, і французьке, і навіть іберійське! Автор спровадив на Україну цілу навалу «дванадесяти язиків». І все наше — не наше, а чуже. І міста наші чужі, і ріки-дунаї чужі, і дніпрові бють-пороги чужі, і ціла наша державна територія пішла на бубен.

Автор так розпорядився, що й найнікчемніші вам вибалки, де давно вже ховрах води не бачив, і ті розбазарив поміж чужими народами. Викиньте собі з голови, коли ще думаєте, що галичани, гуцули, бойки, лемки — українці. Все кельти, або в кожному разі іберійсько-кельтсько-французько-латинська мішанина. Але найбільша мені розпука, що наші дівочі намиста, запорізькі оселедці і навіть когути — і те все чуже. Боюся,

1) Кельтська теорія.

що коли автор ще трохи пометикуює, то й останнє наше добро — саму назву «Україна» запише кельтам.

Я розумію авторове захоплення. Творчі акти, наукові чи ненаукові, мають в собі щось стихійного, нестримного, запаморочливо-солодкого. Творець, в моменти творчої екстази, не годен дбати за наслідки творчості. Але хто, як не ми, буде оплачувати оті розкоші історичними аліментами, що неминуче прийдуть на нас по такій господарці в нашій історичній науці?

Тому я й хочу забрати слово. З того, що написав автор *к. т.*, видно, що він, окрім сміливості й революційності, має ще неабиякий дослідницький хист, особливо в царині фільологічній. Але біда в тім, що він допустився великої хиби. Вонаж й обезвартнила в моїх очах його творчі здібності й таку милу мені революційність мисли. Хяба в тім, що автор дався піймати на старий гачок, що на нього ловилися всі наші історики: виводити свій рід, такби мовити, від римських гусей... Пояснювати своє не своїм, а чужим.

Ся ксенюфілія, чужолобство, чужохвальство й чужопоклонництво порскає з кожного авторового слова. Український нарід давно вже висміяв сю моду, сказавши коротко: «Заграничне й сміття величне». На жаль, мода так закорінилася в нас, що з поля науки перейшла й на громадських діячів. Знаю одного доктора, що пишеться «Дурилло». Українець з діда-прадіда, але вперся на тім, що його мудрий рід походить з Риму. Тому мусить писати два «л». Знав ще другого, що мав кельтське прізвище «Трен де Ренде». Сей сказав, що його прадід ще за Наполеона прибув з Франції до Кобеляк. В дійсностіж його ве-лебний рід робив панщину в селі Гнилозубах і називався просто «Тринди-ринди».

Був собі теж запорізький полковник Телятина. Полковник Телятина жив за останніх років Січі. Перед її зруйнуванням, він переправив до льондонського банку на схованку щось дуже багато срібла й золота. До того додав заповіт, щоб банюк видав той скарб, разом з відсотками, його нащадкам аж через сто п'ятьдесят років, до тогож часу ніхто не смів нікому нічого про ті гроші говорити. І ось, коли минув визначений речинець, банк оголосив заповіт і ознаймив нащадкам полковника Телятини, щоб зголосилися по гроші. Ось тут і сталася трагедія! Показалося, що жадного нащадка полковник Телятина по собі не лишив. Натомість знайшлася купа людей, що мала прізвище «Де Лятина». Гроші пропали. Мільйони лишилися чужинцям. А сталося се тому, що якесь коліно полковника Телятини через чужопоклонство переробило предківське прізвище на чуже... Таких прикладів тисячі. Коли українець чує: «генерал Вурм», то відразу проймається якимось побожним благоговінням, а коли йому сказати: «ютаман Хробак», то бридко сплуне.

Шановний автор *к. т.* страждає отим чужопоклонством в найвищій мірі. Відкидаючи, з повною рацією, норманську тео-

рію походження Руси, він вдаряється в другу скрайність і гвалтом намагається все наше окельтити. Бо дивіться: наша славна назва «Кодак». Виходить, що вона не українська, а якась не то кельтська, не то навіть латинська. І се зраджується тоді, коли в світі бушує Беніто Мусоліні.

Автор каже: «Вирядившись з Витичева, купці пливуть вниз за водою по широких Дніпрі вільно, безпечно, спокійно, можна й не гребти і не виявляти зусиль і не працювати, вода сама несе, можна й поспати». (*Дзвони* 1935 ч. 6-7 ст. 332). З наукового боку справа представлена цілком правильно. Але хитро. Автор, як кітка, підкрадається до читача, заколисує його увагу поетичними екскурсіями-доказами, щоб потім відразу нагальним скоком поставити його перед доконаним фактом. Я не хочу бути смішним, але мені здається, що хитра методологія в науці походить з того, що автор, мабуть, став на ґрунт історичного матеріалізму. Але далі, замість використати в усій повноті марксо-ленінську діалектику, він несподівано робить прикрий ухил і, ні сіло, ні впало, говорить так: «Швидко допливають Дніпром до кам'яного кряжу, до пня, з якого виростають кам'яні пороги. Кряж, пень по латині *codex*, по латинсько-кельтському *code*, звідсіль назва Кодак».

Видко, що автор хвацько знає кельтську мову. Але се ще нічого не значить, назву «Кодак» можна пояснити значно простіше — способом славного Юрка Печериці. А він був якраз автором отої, згадуваної вже «незнаної теорії». Про того вченого оповім далі, а тут покажу лише його спосіб, щоб люди бачили, як легко йде наука, коли триматися цупко рідного ґрунту. Отже, я продовжую поетичну екскурсію автора: Пливуть собі купці тихою водою. Часом-не-часом плюснеться на тихому плесі рибка-плюскотушка, блисне до сонця сріблом луски, і знов тихо. Капіталісти-купці поснули (поспати дозволив їм сам автор). А пролетарі-невільники, побачивши се, покидали весла й негайно заходилися варити куліш з таранькою. Наваривши кулішу, починають його смакувати. Засмакувавши, почали помалу розпускати очкурі, бо їжа, для українців, ідеальна. А навколо тиша. Та ось нараз почулося щось несамовите: шумить, гуде, клекоче, гремить, бахкає, тріскає, лупає, казиться, шаліє — одно слово, кавардак! Ми підійшли до самого коріння річі. *Кавардак!* — ось звідкіля пішла назва «Кодак». Дальша реформація слова «кавардак» була, очевидно, така: коли взяти під увагу, що український нарід майже всі власні наймення скорочує, коли пригадати собі, що не вспіє ще піп назвати дитину «Юстинією», як куми вже кажуть «Вустя», замість Лукіяна — Луць, замість Євдокії — Вівдя, замість Григорія — Гриць, замість Олександра — Лесь, а замість Варвари — Варка, то стане ясно, що замість слова «кавардак» мусіло було повстати слово «кадак». Частина слова «вар» таксамо вискочила з слова, як і з слова «Вар-вар-а». Справа більше, ніж ясна. Лишилося «кадак». Ще

заважає оте «а». Але думаю, що його можна мені подарувати, тим більше, що голосівки залюбки метаморфозуються. Одна переходить в другу і то без видимої причини, і немає тут ні закону, ні порядку, ні будьякої системи. Таксамо, очевидно, перше «а» перейшло в «о» і на цьому заковязло. Маєте «кодак». Без кельтщини, без латини. Ясно?

Але ходім далі. Автор каже: «Тут кінець спокійний плавбі по течії і безпекам, звідсіль годі спати й спочивати, берися за тяжку роботу, змагайся, напружуйся, не спи». Тому, що далі, мовляв, треба перетягати човни через пороги, оббивати ноги об гостре каміння, отже справа вимагає праці, напруги, змагань і зусиль. Правда! Але зараз же автор зіскакує з історично-матеріалістичної бази й загрузає в нетрах ідеалістичного розуміння історії. Він каже, що назва одного з перших порогів «Ейфар» латинсько-кельтська. Мовляв, біля того порогу нищпорили якісь гарпоксаїси, печеніги, половці та інші паливоди. Треба було пильно за ними пантрівувати, засівши в густій траві, за пару кілометрів од порогу, і безнастанно гукати звідтам: «Стережись — дикі!» Тут автор посилається на свідомство особисто незнаного мені, але в кожному разі вельми шановного інженера Кущинського, що нібито чув у Карпатах, як перегукуються гуцули (*там же* ст. 332). Очевидно, що коли гуцулам треба, то вони перегукуються. Не знати тільки, чи вони кричать «Ейфар!», чи «Стережись — дикі!». Але справа, на мою думку, пояснюється далеко простіше. Справді, замість того, щоб твердити, що «Ейфар» вийшло з кельтського „eveiller“ (стерегтися), чи „fagouch“ (звідки скорочене far, від латинського ferox дикий, жорстокий, лютий), (*там же* ст. 333), чи не простіше булоб поміркувати собі так: — Ідуть хлопці, досхоху наївшись кулішу з таранькою, вгонобившись до-нікуди. Порозпускали очкурі, скільки далось. А купці-капіталісти сплять. Аж нараз почувся здаля кавардак. Отаман одразу скочив на рівні і крикнув хлопцям: «Очкурі!». Наїджені раби, негайно схопившись, стягнули розпущені очкурі й узялися за тяжку працю. Грек, Кость Порфірородний, почувши український вигук «очкурі!», не міг вимовити його, бо в грецькій мові нема букви «ч». Тому, вимовляючи те слово, мусів оминати букву «ч», і лишилося замість «очкур» — «окур». По тім «о», своїм звичаєм, зметаморфозувалося, видовжилося й перейшло на дифтонг «ей». Отже, маємо вже «ейкур». За ним таку саму перевертку вчинило «у», перейшовши в «а». А далі вже справа легка, бо в українській мові «ф» переходить в «хв», або в «к». Лівобережці кажуть замість «фізика» — «хвізика», замість «фасоля» — «квасоля». Так і в слові «ейкар» буква «к» перейшла легко в «ф», і вийшло остаточно щиро-гуцульське слово «Ейфар»! І не треба нам ні кельтської, ні латинської мови, як не треба було нещасним нащадкам полковника Телятини міняти своє теляче порекло на осоружну «Де Лятину».

II

Залишаючи шановним історикам і фільольогам критику дальших порогів і виведення правдивої генези їх назв, згідно з метою Юрка Печериці, я оповім зараз, хто був Юрко Печериця та чим він прославився. Наш науковий світ досі не чув і не знає про нього, а була се видатна голова, що трапляється раз на тисячу літ. Ще будучи малим хлоп'ям, він вперто думав над тим, скільки найвищих гнилиць треба скласти до купи, щоб дістатись до неба. А вирости, дав теорію, що трапляється також раз, можна сказати, на тисячу літ. Був лише волосний писар. А хоч був писарем, проте не лишив по собі ніяких писаних творів. Надзвичайна скромність, прикмета правдивого генія, не дозволила йому пертись на люди. Мав такі самі фільольогічні здібності, як і автор *к. т.*, тільки глибока інтуїція відразу справила його дослідницький хист на правильну путь і не пустила ні на крок від рідного ґрунту. Якби Юрко Печериця жив у нинішні часи та ще до того працював на еміґрації, то відсвяткувавби і десятилітній ювілей і п'ятнадцятилітній і взагалі кожний щоп'ятилітній, щоб та слава не пропала. А так пішла його слава в хмару.

Юрко Печериця мав зрештою цікаве Curriculum vitae, 1904 року, підчас московсько-ніпонської війни, коли не дописали шапки і московські стратеги вирішили закидати ніпонців старими кальошами й оголосили збір жертв на сю інтенцію. Волосний писар Юрко Печериця пожертвував сто карбованців. Старі кальоші, під командою адмірала Рождественського, поплили до Цусіми, де й пішли на дно. Ся подія начебто не має ніякого відношення до нашої теми, одначе, вона зробила переворот в психіці Юрка Печериці, тому я про неї згадую. А переворот стався такий. Юрко Печериця, як тільки довідався про долю славутньої виправи і своїх ста карбованців, відразу впав у глибоку зневіру, перестав говорити, закинув волосні діла і став цілими годинами стовбичити перед вікном і дивитися кудись в далекі світи. Волосний сторож пошепки переповів своїй бабі, що писар «малохольний». Новина за півдня облетіла село, на другий день волость, а за кілька днів Юрко Печериця зник. Зник, як камфора. А з'явився аж тоді як вихула революція.

В Кам'янці народилася «Просвіта», панночки відважно повбиралися в малоросійські костюми, в місті зарябіло від горячих бинд і черчатих плахт. Запахло національним атавізмом. Юркові Печериці, дивлячись на те, захопило дух. Він одразу знайшов свою стихію. За кілька днів був готовий. Хоч на виставу. Вдягнув запорізькі шаравари, підперезався широким червоним поясом з довгими до колін тороками, вбрав вишиту на всі груди сорочку, з червоною гарасівкою, накинув поверх того сіру свиту, на голову смушкову шапку й почав говорити по-мужицьки, перекривляючи писок.

Як відомо, подільська мова страшенно зіпсована, мало що ліпша від галицької. Подоляки не кажуть «ходять, говорять», а кажуть «ходят, говорат» і т.ин. Прочитавши духом «Кобзаря», Юрко Печериця почав говорити, як то кажуть, після Шевченка. Між иншим почав змягчувати кожне кінцеве «т». Вимовляв не тільки «ходять, говорять», але й замість «тут» казав «туть», замість «живіт» — «живіть», і т. д. Коли несвідомі малюроси дивувалися з такої вимови, Юрко Печериця бив себе переконано в груди й гордо відповідав:

«Я національний українець!»

Зробившись національним українцем, Юрко Печериця зовсім занехав всяку працю і все пересиджував у «Просвіті». Тут він і розробив свою теорію про те, що українська мова найстарша з всіх мов на світі. Головними підмурками тієї теорії були слова «оселя» і «бараболя».

Колись, в давну давнину, наші предки ще не вміли хліборобства. Не орали, не сіяли й не косили. Не мали й хат, ані взагалі якогось сталого пристановища. Блукали, де прийдеться; їли, що довелось. Блукали гуртами, а на переді йшов звичайно старший, ватажок. В ті часи були надоккола ліси, нетри, пущі, дичина, хижі звірі. Треба було пробиватися хащами, стерегтися на кожному кроці: де дикого звіря, де гада, а де й свого брата-людожера. Траплялося й таке, що бувало блукаєш, блукаєш, а їжі ніде ані признаки. Люди втомлені, прагнуті відпочинку. Але де відпочити, коли тут небезпечно, там непролазні чагарі, а там знов води катма. І от одного разу трапилося таке, що по довгій блуканні отаман-ватажок побачив здалека підходяще для відпочинку місце. Безнадія кількадевенної поневірки відразу змінилася на буйну радість. Ватажок скрикнув «О!» Є, мовляв, довго-шукане місце. Овернувся до громади, що ледви пленталася за ним, і прошипів: «ссс!...». Так подав знак, щоб йшли до нього, що він має вже, чого шукали. Треба не забувати, що тоді ще не було мови. Були тільки окремі, як в гусей, звуки й люди тільки таким способом порозумівалися. А ще треба пам'ятати, що можна було говорити тільки пошепки, щоб не зрадитися дикому звірю. Ще й тепер маємо атавістичні залишки того способу: коли хочемо когось покликати з віддалі, то сичимо: «ссс!...». З бігом часу до того «с» причіпилася голосівка «е» і вийшло «се». Ватажок показав стомленій громаді на знайдене місце відпочинку і сказав: «О, се». Побачивши місце, мету своєї довгої блуканні, місце свіжої води, їжі й солодкого відпочинку, зморена ватага відразу переродилася. Вибухла нестриманою радістю, кинулася прожогом до вимріяного місця й почала несамовито танцювати диким танцем, приспівуючи: «ля, ля, ля!...». Вийшло «оселя».

Читачі, мабуть, не повірять, щоб в простого волосного писаря була така глибока інтуїція. Але я можу подати численних свідків на доказ правди. А втім не забуваймо, що автор *к. г.*,

дійшов до своїх фільологічних дослідів також самоуком, бувши з фаху чимось іншим. Отже нічого не значить, що один — професор, а другий — волосний писар.

Але ходім далі: слово «бараболя». Наші пращури, відпочивши, поблукали далі. Йдуть та йдуть. Довго йшли. Вже на-решті й душа їсти просить. А тут знов нетри, знов піде ані рисочки. Зголодніли докраю. Починає ватажок з одчаю порпатися в землі, може там щось знайде. Бодай хоч якогось хробака. Порпає, порпає і ось несподівано напорпується на... бараболю. Від здивовання вигукує: «Ба!», себто скорочене «бач», «бачиш»! А звертаючись до своєї жінки-рабині, додає: «рабо!» (vocati-vus від раба). Зголодніла жінка-рабиня, побачивши бараболю, від радості стає сама не своя й починає танцювати, приспівуючи: «ля, ля, ля...». Вийшло «ба-рабо-ля».

Так Юрко Печериця рівнобіжно довів, що наші пращури вийшли з Америки, родовища бараболі, і що також існувала Атлантида, бо інакше не моглиб вони дістатися до Європи.

Методологія Юрка Печериці має ще й ту висшість перед методологією автора *к. т.*, що вона повна життєвої радості й бадьорості. Танці й співи се її невідемні атрибути. Тимчасом та друга методологія має якийсь, я сказавби, дуже понурий характер. Дивіться, як пояснює автор назву «Україна». Він каже, що назва повстала від того, що наші предки краjali українську землю мечами. «Скільки, мовляв, украєш, стільки й твого»! Перш за все взагалі незрозуміло, що то за робота — землю краяти? Для чого? Для кого? А потім ще, повиненби автор знати, що наші благочестивий нарід вважає землю за святу й почитавби за великий гріх її мучити. Виходить, що наші предки були якісь бузувіри. Автор з великим пишного-нором пише, що його «розкриття назви є результатом критики, аналізу й синтезу», та що воно зроблене на підставі аж чотирнадцяти правил Декарта. Я тих правил не знаю й не чіпаю. Але своїм здоровим розумом вже добре бачу, що назва «Україна» повстала зовсім просто. Без мечів і без блюзнірського краяння нашої святої землі.

А повстала вона так. Вийшли наші предки під проводом отамана Рурки (гуняві греки перекутили отсе українське ім'я на «Рурик») з Америки. Поквапно перейшли Атлантиду, щоб їм ще під ногами не завалилася, й прийшли до Європи. Тут попали насамперед до гористої й сухої Іспанії. Не сподобалося. Рушили далі. Прийшли до Франції. Бачуть: добре! Але, міркують собі: коли тут добре, то далі мабуть ще ліпше. Гайда, хлопці, далі! Сипнули далі. Пардон. Забув сказати, що у Франції вони понарисовували по різних печерах американських бізонів і навчили кельтів носити на голові оселедці, а від них запозичили слово «барілю». Сипнули далі. Прийшли до Германії. Погано. Назад вертатися? Нема охоти. Рішили йти навання далі. І не помилилися. Прийшли до Польщі. Ану, ще тро-

щечки далі! А далі... Як попали на Україну, то її краса й багатство так зчарували їх, що вони аж скрикнули в захваті: «У! Країнаж!», себто «отсе так країна!.. Вийшло відразу й цілком природно «Україна». З бігом часу кінцева літера «ж», як непотрібний рудимент, відвалилася.

Від радости наші предки, своїм звичаєм, пустилися в танець. Хлопці тнули гопака чи метелиці, до них прискочили дівчата. Чабарашка, аркан, Гандзя. Повсталася така веремія, такий рух, що й годі описати. Спонтелічений грек, Костянтин Порфірородний, як побачив ціле племя в такому скаженому русі, то відразу ж і припечатав йому назву: «Русь».

Так виходить з бадьорої теорії Юрка Печериці. Шановний автор *к. т.* має, як видно, велике замилювання до фільольогічних аналіз і синтез, але робить ту помилку, що шукає правди десь по закордонах, а тим часом його фільольогічна творчість богато вигралаб, колиб він тримався рідного ґрунту й памятав слова поета:

*В своїй хаті — своя правда
І сила, і воля!*

Степан Луцик

Олекса Новаківський

Відійшов так нагло й несподівано, як наглою була його поява на львівському мистецькому овиді; в повнім розгоні мистецької творчости з великим засобом життєвої енергії та здоров'я, що могло йому вистарчити ще на довгі роки плідовитої праці для української культури.

На сірому галицькому заґумінку О. Новаківський був індивідуальністю, що переросла окруження, яке ледви вміщало його в своїх вузьких рамах. Безупинний конфлікт між мистцем і суспільством огорнув його мрякою преріжних легенд, які в свою чергу зеднували Новаківському беззастережних прихильників-ентузіастів або нерідко непримиримих противників. Під сим оглядом Покійний був на нашім мистецькім ґрунті появою досі неподibuваною. Таким теж є його творче мистецьке надбання, яке залишив у спадщині для нашої культури; а лишив справжній княжий дар.

Нині ще не можна як слід оцінити мистецького дорібку О. Новаківського й не думаю, що так легко се перевести. Натомість треба конче відмітити ці характеристичні *познаки* мистецького обличчя Новаківського, що так різко виступають на тлі галицького образотворчого мистецтва за останнє 25-річчя. Вся плястична творчість мистецького активу проходить в той час під знаком беззастережного еkleктизму, що позначився впливами Мінхену, Кракова й останніми роками Парижа.

Хоч вихованець краківської академії, Новаківський зумів силою свого виїмкового талану перебороти впливи чужої культурно-мистецької атмосфери й вийти на шлях до оформлення власної мистецької концепції, щоби у висліді створити маркантну мистецьку індивідуальність.

Новаківський перший видвигнув питання формальної відрубності й самоозначення української пластики, що в ті часи в метушні згаданих впливів відріжнялася тільки побутовою або історичною тематикою. Вже тоді, як малював «Коляду» чи «Мою Музу», був о небо більше тямущим українським мистцем, чим дехто з тих, що «вимальовували» от хочби й «Богуна під Берестечком». Не манила його однак модна дурійка експериментального формізму так, як не пішов за тими, що добавували одиникий рятунок для нашого плястичного мистецтва у реставруванні Візантики.

Вроджений інстинкт самозбереження й неблагана амбіція «бути собою» в кожному потягненні лінії й кожному мазку пензля, не дозволяли йому зійти на утоптані стежки випробованих засобів у межах плястичного мистецького вислову й проблематики. В противенстві до тих мистців, що, опанувавши техніку й невеликий засіб плястичного вислову, вдоволялися мистецькою продукцією, Новаківський, повинуючися твердому закону творчості, постійно стежив за собою, щоби не попасти в трафаретний шаблон. Витрвало й послідно прямує до завершення власного стилю.

В творчості О. Новаківського домінуючу ролю грає колір, і аж потім лінія. Властиво, можнаби заризикувати твердженням, що вся творчість Новаківського розвинулася на конфлікті тих двох елементів.

В першій добі творчості (Краків, Могила), з якої походять «Визволення», «Коляда» і «Моя Муза», лінія міцним ядерним рисунком координує кольорові площі. Де далі, колір починає еманципуватися, прибираючи на динаміці й експресії. В тім часі повстає ряд творів, де темою є переважно квіти й овочі: «Богатство України», «Хризантеми», «Флокси» і цикл мертвих натур. В сих справжніх архитворах кольористичних досягнень в малярстві Новаківський дійшов до найсильнішого плястичного вислову.

З того часу лінія стає щораз більше барокова, несхопима, похвильована, а колір ще більше експресійним. Повстає цикл декоративних овалів (до Музичного Інституту ім. Лисенка), в яких видно стремління погодити два елементи: колір і лінію, при чім остання щораз більше буває зумовлена кольористичною площею. Характеристичне явище, що в тім часі повстає значна кількість рисунків вуглем, як портрети князів («Ярослав Мудрий», «Осмомисл»), рисунки до «Леди», портрет сина і рисункова композиція до «Барвінського».

За словами самого мистця, «колір поширює лінію» до того степеня, що деякі вже майже скінчені композиції треба поши-

рити через добування до образу відповідної кількості полотна або дошки. Так повстав портрет Барвінського, Голубовського і перед тим ще цілий цикл «Юрів», мертві натури й пейзажі.

В 1932 році вертає ще раз до квітів, але якже відмінно трактує той самий малярський сюжет: кольор святкує тут повний тріумф, розливаючися на площині повінню пастозно наложених фарб. З лінії ні сліду.

І тут знова слідує серія рисунків, карикатур, портретів і п'ять автопортретів вуглем. Так якби у відплату за те, що так знівельовано її в «Квітах».

Так застає його замовлення на монументальну композицію «Мадонни» до святоюрського храму.

1935 р. Новаківський силе, як з рукава двадцятькілька олійних ескізів, кольористичних проблем і безліч рисунків. Одного дня зарисовує монументальний рисунок на стіні своєї робітні. Треба тямити, що числить тоді 63 роки життя. Врешті в липні дочекавшись полотна (4 м х 2 м), на протязі 10-годин рисує остаточно композицію «Мадонни».

З початком серпня покидає робітню, щоб серед гірської природи відпочити й набрати сил до праці...

Та вже не судилося йому вернути до своєї робітні; відійшов повний творчих спроможностей, як мистець, що в своїй майстерній руці об'єднував буйну розмашисту лінію Михайла Ангела й кольористичні тайни старих венеціанців.

О. Новаківський ур. 1872 р. в Ободівці, Ольгопільського повіту, на зазбручанськм Поділю. 1900 р. скінчив краківську Академію Мистецтва, добуваючи золоту медаль.

Десять літ працює в підкраківському селі Могила, а від 1913 р. переїздить на стало до Львова, де закладає власну малярську школу, що проіснувала до 1932 р.

Помер 29 VIII 1935 р.

Вол. Дорощенко

Василь Біднов

1 квітня с. року помер проф. Василь Біднов, видатний український історик і громадський діяч, співробітник нашого журналу. Людина незвичайно скромна, релігійна; покійний був непохитний у своїх національно політичних поглядах. Від цього нераз терпіла його життєва кар'єра, але він скрізь без розголосу, тихо, проте стійко і послідовно вів українську національну роботу. Мужичий син, він уперто орав тверду українську скибу, аж поки звалений тяжкою хворобою не впав передчасно на рілі. Доля була для нього мачухою, але не зломила його. Серед земляків здобував повагу своїм широким і глибоким знанням. І цим знанням охоче ділився з кожним. Не був надутим, самозакоханим ман-

дариним від науки, а простим, зичливим доступним для всіх педагогом.

Народився Покійний 21 1874 р. в селі Широкому на Херсонщині в селянській семі, скінчив духовну семінарію в Одесі й Духовну Академію в Києві. Потім учителював у Духовній Семінарії в Катеринославі. Ще на шкільній лавці працює в українському гуртку, а потім, ставши професором, бере живу участь в українському науково-літературному й громадському житті, — в „Просвіті“, в місцевій газетці „Дніпрові Хвилі“, виступає з викладами, пише популярні брошури з української історії, з історії літератури (під псевдонімом В. Степовий), працює в місцевих архівах. Усміхається йому наукова кар'єра: 1911 р. Київська Духовна Академія та харківський історично-філільогічний відділ запрошують його на доцента, але російська влада не затверджує вибору за його українську роботу. Аж за української влади стає Біднов професором вищої школи — спочатку в новозаснованому 1918 р. університеті в Катеринославі, пізніше в Кам'янці Подільському. Далі — гірка доля емігранта — спершу в Тарнові, потім коротко в Крем'янці на Волині, а від 1922 до 1928 в Чехії. Тут професорує Покійний в Укр. Університеті в Празі та Укр. Господарській Академії в Подєбрадах, працює в Укр. Історично-філільогічнім Товаристві та інших емігрантських організаціях. Від 1928 р. стає професором на відділі православної теології у варшавському університеті, беручи рівночасно діяльну участь у православному церковно-релігійному житті. Болючі удари долі: на В. Україні чекісти арештували його дружину, теж відому укр. діячку і письменницю (Л. Жигмайло), притягнувши до справи „Спільки визволення України“, а на еміграції у Празі втонув у Влтаві син Арсен, — у зв'язку з емігрантськими злиднями — підкосили здоров'я Небіжчика й тяжка хвороба (рак) передчасно вирвала його зпоміж нас.

Українська наука втратила в особі Небіжчика пильного дослідника історії рідного краю — головно церковно та Запорозжя.

Як історик, був Біднов, за словами Д. Антоновича, одним із епігонів того славного покоління укр. учених, що стояли на ґрунті опрацювання архівного матеріалу, устійнення історичних фактів. Се був історик-фактист, що уникав висновків, та проте висновки самі насувалися читачам.

Найбільша його праця се монографія про „Православну церкву в Польщі й Литві“ (1908), за яку він дістав ступінь магістра, а від рос. Академії Наук Макаріївську премію. Ціла низка розвідок, статей та рецензій Покійного розкинена по різних наукових та літературних журналах, між иншим і у Л Н В: „Атакування Запорозької Січі“, статті про Каченка, Д. Яворницького, Ол. Лазаревського, Ст. Смоль-Стоцького, Д. Антоновича, спомини про Кам'янецький Університет та інші.

М. Л.

З пресового фільму

В Трудовій Україні, центр. органі укр. партії с.-р.-ів, заснованім М. Шаповалом, в ч. 6—7, чергова чолобитня В. Винниченка „шановним товаришам“ в Москві. Те, що тепер робиться на Україні є — на думку чолобитника — „паростки соціалізму, що вирощуються там з таким стражданням і такими надлюдськими жертвами“. Тій прекрасній будові соціалізму в СССР — загрожує недобра, тиранська Німеччина, а тому — „кожний мешканець земної планети (sic!), який щиро бажає мира і рівності людей на землі, повинен бути в трівозі“... за тревалість режиму Сталіна і ратувати його. Єдиний спосіб запобігти упадкові большевизму на Україні — се „зв'язати Німеччині руки“ або „залякати її“. Але опріч того, треба, щоб саме населення СССР боронило большевицький режим. Як се зробити? І на се службний хохол має рецепту: повести нову національну політику на Україні, — не за ддя самих українців, а щоб хохли полюбили батюшку Сталіна, щоб міцніше стояла його імперія. Українські соціалісти „прагнуть тої самої мети“, що й Катанович з Літвіновими. Тому ті останні „повинні“ зробити єдиний фронт комуністів з соціалістами насамперед на Україні, змінити політику Москви. А тоді, мовляв, всі малороси запалають чисто гітлерівським ентузіазмом і з радістю умруть за Сталіна. Стукнувши — ось так московським звичаєм — чолом об землю, Винниченко просить „його царське пресветлое велічство“ — зглянутися на благання „малоросійських людішек“ і вволити їх волю...

Подіаємо се як документ невилічимого кретинства, яке заточує чимраз ширші кола українських соціалістів. Редакція Труд. України застерігається, що з Винниченком не погоджується, але друкуючи цилу ту галімацію, бере й на себе відповідальність за ширення упадочних ідей серед соціалістичної еміграції.

Вступна стаття „На іспиті“ теж знаменита. Український націоналізм се „чужий і хоробливий овоч на українським національним тілі“ (чомуж не є таким хоробливим овочем занесений від Маркса соціалізм?). Всі українські групи — опріч соціалістів — „боряться за свої гуртові інтереси з метою панування над народом, а народ і соціалісти хочуть рівних прав“... Українські фашисти „не можуть говорити з народом... Тому (?) проти національного конгресу, проти розмови з усім народом“... Отже Григоріїви, Мазепи, редактори часописів, де друкуються чолобитні Москві, оті генерали без армії — се український народ! А кому смішна думка „розмовляти“ з тими Хлестаковими, той антидемократ, той проти народу... Яка шкода, що нема серед нас свого Гоголя — скільки Хлестакових, Поприщиних (з „Записок божевільного“), Чічікових, познаходивби він серед нашого соціалістичного „народу“!...

В Америці, в Дітроїті, виходить радикально-соціалістична П о р а яка (22 і 29 VIII) рекламує якогось „відомого актора з України, Максима Мартинова, званого між російськими і жидівськими акторами як Мартінов“, що — „поверх 20 літ працює на українській сцені“. Дальше йде витяг з чикагоського Таймсу, з якого довідуємося, що „Максім Мартінофф — з давних часів російський актор, який від двадцятьох років виставляв українські й російські оперети й драми в Чикаго... Миле обличчя Мартіноффа добре знане в Малоросії. Він завжди носить свою рубашку, запнуту діягонально згори вділ з лівого плеча“ — себто російську „косоворотку“... Отже сей чудесний Мартінофф в косоворотці — є просто русско-малоросійський Гаркун-Задунайський! Сього вистарчило, щоби інтернаціональна П о р а розхвалила

його. Ясно, що з такими симпатіями, русско-малоросійська П о р а закликає молодь не вірити „безпутному фашизмові“, а шукати „гарних людських програм, як програма Драгоманова“... Не потребуємо додавати, що часопис з такою „програмою“, стилем і інтелігенцією рекламує Громадський Голос. Ціле грізне соціалістичне обличчя милої часописі відбивається як море в кроплі води, в спеціальній подяці місцевого центр. комітету для скликання зїзду молоді, який має ціллю „виробити між молодими толерантного духа“ та „повагу до наших провідних людей“. Там є і „подяка“ і „спасибіг“, і „щира подяка“ і знова „спасибіг“ — всім, а зокрема паням „за дарування смачних голубців“ і „за дуже смачну капусту“... Більше таких зїздів, під знаком смачних голубців, а тоді напевно молодь відійде від „безпутного фашизму“ до „людської програми“ Драгоманова! Капуста, русско-малоросійські Гаркуни-Задунайські і Драгоманів, Громадський Голос і соціалізм — ось типовий вінігрет протифашистської Малоросії, однакової і тут, і за океаном.

З чеської преси довідуємося (цит. за Ділом 20 IX), що в днях 14 і 16 с. м. відбулася в місті Млада Болеслава, конференція українських емігрантських організацій з усієї ЧСР. Принято резолюцію, в якій підкреслено konieczність об'єднання всіх українських демократичних організацій в Чехії. Учасники конференції станули на становищі, що Закарпаття, яке прилучилося до Чехії з власної волі, може розвивати в рамках ЧСР всі свої питоменности і вести власне національне життя, і тому протиставляються всякій ірреденті. Вислано привітні телеграми до през. Масарика, мін. Маліпетра і пр. Аж тепер поволі наш загальне розуміти, нащо існують об'єднані українські демократичні організації. І в чім полягає завдання демократії.

Вийшла прецікава книжечка проф. Ів. Огієнка, Рідне слово, початкова граматика. На ст. 144 знаходимо припис — „Як писати листи“, а в ньому читаємо: „Коли пишемо листа старшим від нас особам, то різні титули їхні кінцею пишемо з великої букви... Таксамо, з великої букви пишемо в листах і слова Ви, Вас, Вами. Скорочувати титули в листах не можна. Коверту надписуємо так:

Високодостойний Добродій

Проф. Д-р Іван Огієнко

Зразок листа:

До Високоповажаного

Професора Івана Огієнка

Високодостойний Пане Професоре!

Повідомляю Вас, що першу частину Вашої Початкової Граматики... я вже закінчив... Водночас посилаю Вам... шість золотих і прошу висилати мені дорожочинний місячник Ваш Рідна Мова... буду пильно і завзято вчитися... Сердечно дякуючи Вам за науку, остаюся з правдивою до Вас пошаною

(підпис)“

Зразок листа і... зразок нашої культури...

Wiadomości Literackie (8 IX) приносять статтю „Наука в Світах і в нас“, ряд розмов „з славними представниками польської науки“. Серед них (з портретом) і розмова з українцем проф. Стефаном Балеєм. Цілком в дусі „Вядомосці“, пише він, що „молодь совіська стала насправду дуже щаслива (він се напевно знає — М. Л.), коли ходить про те щастя, якого шукає передусім молодь і яким задовольняється навіть тоді, коли трохи голодна“ („трохи“ — професорський евфемізм! — М. Л.), бо замість хліба їй дали ідеї Леніна.

„Під певним оглядом совітський виховавчий експеримент вдавсь чудово“ — стверджує професор Балей. Найбільше подобається вченому професорові, що Москва „увільнила молодь“ від двох лих: від релігійних догм і від половової утриманості. Увільняючи свою молодь від релігії і даючи їй свободу полового життя, Совіти, на думку професора, здерли маску облудного фальшу, якими ті річі досі прикривалися. Про те, що вже Ленін протестував проти теорії „шклянки води“ (в полових відносинах) і про гангрену, викликану тою теорією і опертою на ній практикою в Совітах — про се вчений професор не чув. Цікаво, чи і в області і в осідку своєї діяльності, він теж старається в тім совітським дусі виховувати молодь? Чи може тут він тримається інших переконань? Ще й тому шаслива совітська молодь, що як се певно знає пан професор, „всі роди праці і фахів, якими розпоряджають Совіти, стоять перед нею отвором“ — в тім числі, мабуть і фах безпритульних, соловецьких громадян, примусових колхозників, дітей-денунціантів і пр. Крім того совітський уряд виявляє „великодушність у відношенні до певних ділянок науки“ і „змісл вичуття потреб далекої майбутності“... Наприкінці професор висловлює — „жаль, що... наша виміна думок з Совітами в справах виховання в теперішній хвилині така никла“...

Пропонуємо для навіязання контакту послати шан. професора в чарівну країну Совітів, хочби на пів року. Можеб се йому помогло, а українцям не доводилося б паленіти з сорому, читаючи еквілібристику людини, яка поставила собі за ціль — всім приподобатися, і яка навіть в розмові про СССР — затирає всякий натяк на свою приналежність до української нації. Що то значить бути науково-об'єктивним і нешовінізмом!

— — —

Галицькі часописі повні заміток і статей на тему „трагедії родини Крушельницьких“. Цинізм тих заміток і статей досягає такого шабля, що треба проти того рішучо застерегтися. Дійшло до того, що активний оборонець всіх страхіть російського режиму на Україні — Антін Крушельницький і активний чекіст Петро Дідушок, на якого сумлінні певно не одна українська людська жертва — звеличуються як „жертви на всеукраїнським мученицьким вівтарі“, жертви, яких прирівнюють до лицарів з полку Ігоря, і до Усусусів (Діло 31 VII).

Проти такого облудного помішання понять треба рішучо застерегтися. Що пані Слободівна-Крушельницька — „вірила в щирість і добру волю керманців комуністичного ладу на Україні“, що Антін Крушельницький теж діяв „в найліпшій вірі“, — то виссаний з пальця і цілковито неправдивий згогад.

Родина Крушельницьких їхала на Україну — не з вірою в шастя української нації, а з надією заняти там почесне і добре місце серед московської пануючої кліки, що гнобить наш нарід; не як противники режиму, а як приятелі і помічники Постишевих і Кагановичів. Як пише Діло (21 IX), пані Марія Кр-ка говорила, що антиукраїнські репресії большевиків — були „необхідні в боротьбі з агентами капіталістичного імпералізму і націоналістичної демагогії“. Тим самим вона виправдувала політику масових розстрілів, політику Чека на Україні... І за те маємо величати її як українську патріотку?!

Всякому абсурдові є границя!

З приводу самогубства Хвильового, писав орган А. Крушельницького, Критика (в липні 1933 р.): „Хвильового роблять великомучеником ідеї України, незалежної від Москви, себто тієї ідеї, що є коником усієї реакції... Яка неспівмірність з міркуваннями Хвильового!“ — бож Хвильовий був комуніст... Коли так писав орган Кр-го з приводу смерті Хвильового, який всеж таки боровся з Москвою, то як можуть робити з А. К-го великомученика тої ідеї України, яку він отверто, цинічно і систематично нищив? Критика писала (ст. 49), що „не Москва переслідувала Хвильового, а його свідомість власної помилки“ — мовляв свідомість гріхів проти комунізму... „Винна в смерті Хвильового

українська і російська контрреволюційна буржуазія“ не Совіти. А. К-ий виправдував тих, що пхнули Хвильового до самогубства. Орган Кр-го опльовував галичан-вояків, називаючи їх „слинтями“ і „маминими синками“ „Нові Шляхи“ ч. XI 1931 ст. 225), обілював виголоджування України Москвою і пр. І зате тепер проливають над ним сльозу незлопамятні галицькі рутенці і роблять з нього національного героя! Ще трошки і будемо ставляти йому пам'ятник. Час скінчити з тим. Ні Крушельницький, ні росіяни його союзники, не пошивали в героїв тих, хто йшов проти них. Не повинні цього робити й ми. Або бодай — не писати їм панегіриків в „наших поважних“ щодениках.

З приводу А. Крушельницького годиться згадати й Мих. Грушевського. В календарі Дніпро на 1936 рік читаємо, що шлях М. Грушевського — се був „шлях Многогрішного, Самойловича, Полуботка, Кальнишевського“... Лише без персади! Многогрішний.. Самойлович.. нехай, але Полуботко, Кальнишевський були активними противниками Москви. Грушевський — ні. Навпаки, знов — „щоби баламутство не ширилося“ — поминаючи короткий період Центральної Ради — в усіх своїх писаннях і ділах Грушевський все обстоював політику федерації й порозуміння з Росією — все одно якою: раз царською, раз большевицькою. Календар Дніпро багато місця уділяє С. Петлюрі. Отже, коли Петлюра стояв на чолі уряду української республіки, Мих. Грушевський в паризькій Ншпаніте, протестував проти того уряду, підтримуючи, цілим своїм професорським авторитетом, тезу, що правдивим українським урядом є самозванчий московсько-большевицький „уряд“ у Харкові, який з урядом Петлюри провадив війну... Отже люди, що стояли в двох ворожих собі таборах — обидвоє були Кальнишевськими?!

Так як з Драгомановим, радять нам тепер йти в мандрівку століть з печатю духа Грушевського. Якого? — питаємо. Ученого, політика? Бо Грушевський політик — повторяємо — се завзятий і витрепаний апостол порозуміння й федерації з Росією. З тим „духом“ теперішнє покоління в свою мандрівку не піде.

Італійсько-фашистівський місячник *Universalità Fascista* ч. 9—10 умістив обширну рецензію на першу книжку „Книгозбірні В'єтника“ — Мусоліні. „Українці — читаємо м. и. в рецензії — як живуть в правдиво динамічній інтелектуальній атмосфері... дивляться на Рим, ніби шукаючи спільного духа між фашизмом і своїми національними аспіраціями“. Журнал подає зміст книжки і витяги з передмови.

Бібліографія

Остап П. Білозерський: *Напередодні*. Історична повість. II частина. „Українська Бібліотека“ ч. 32. Серпень 1935. Львів, 16^о, ст. 128. Наклад Івана Тиктора. Обгортка рис. Едварда Козака.

Друга частина „Напередодні“ робить вражіння чогось нескінченного, дарма, що видруковано на 128 ст. невмолиме в цьому видавництві слово: „Кінець“. Якщо автором задумом було в повістевій формі змалювати ролю українців в Петербурзі в революції 1917 р., як про се писав автор передмови, — то ся повість не вдалася Білозерському. В повісті не бачимо якоїсь окремої акції української колонії, майже не зазначив автор українсько-московських протиріч, та й взагалі цілий опис революції якийсь анемічний, головніші події відбуваються поза акцією повісті, автор тільки реферує про те, що сталося, немов боїться описувати найважливіше з перевороту.

Возьмім постать Распутіна. З деяких місць повісті можна було думати, що се московський контраст до українського Марка Козака, так

зрозумів сю особу і автор обгортки. Та в дійсності інакше воно є в цілому творі. Смерть сього чорного духа царизму — се малаб бути важлива частина твору. Автор зреферував її в формі „роздумування“ Обайлова:

„Обайлов думав про смерть Распутіна.

Наперед хотіли його отруїти. Але отруя не ділала. Тоді стріляли в нього. І куля його не чіплялася. Сила в нього була несамоविита. Отроений і посічений кулями ще кинувся на одного зі своїх убийників, Юсупова і обмалъ його не задусив“...

Гадаємо, що в сім „роздумуванні“ психологічна помилка. Обайлов беззастережний прихильник царя — не міг роздумувати про подробиці Распутінової смерті, бож тоді всі активні громадяни мусіли „думати“ про тогочасність та майбутність. Отже не думали, тільки діяли!

Українці не послуговуються в часі виступу своїми окремими гаслами. Український старшина волинського полку промовляє до земляків немов комуністичний товариш:

„Товариші! Не звернемо крісів у груди брата робітника і селянина! скинемо всю неволю. Звільнимо тюрми. Всім, всім повернемо і волю і землю!“

Правдв, в кінці повісті герої їдуть на Україну, та ми не дивуємося, що такі „українські сепаратисти“ — „всім волю повернули“, тільки України не могли визволити. „Напередодні“ не має великих виховних вартостей, бо автор не віддав патосу національної боротьби.

Л. Граничка

Др. Іван Велигорський: Життя мови. 8^о, ст. 32. Яворів 1935.

Загально нарікають у нас на брак читанок та інших помічних видань до навчання української мови в школі. Директор Велигорський вступив на єдиний в теперішній момент шлях: замість нарікати, видав своїм коштом маленьку працю про життя слів в українській мові. Видання, мабуть, не таке то вже й дороге, та користь з нього велика. Підкреслюємо спосіб видання, бо гадаємо, що тільки таким шляхом можна було досі вже не одну корисну книжечку видати, так для навчання науки про мову, як і для самої лектури. Замість великої читанки (вибору з літератури) — можнаб видати маленькі хрестоматії з поодиноких письменників; місто великої, цілої граматики — можна видавати поодинокі частини науки про мову. Такі малі книжечки легше видати і скорше можна пізніше розпродати між учнями та вчителями.

Тепер зробимо кілька загальних уваг на маргінесі праці дра Велигорського, не звертаючи уваги на подробиці.

Автор умисне брав найбільше матеріалу з буденної мови, бо хотів при звичаїти молодь застановлятися над своєю мовою. Та ми гадаємо, що треба було притягнути й літературний матеріал, бо саме там, на наших таки очах, відбувається справжня боротьба за існування поодиноких слів. Літературна мова — се одночасно плянтація нових слів і гробовище для мертвих, бож і сам автор пише, що найбільше нових слів творять поети. Тоді булаб нагода вияснити величезні зміни в нашій літературній мові після 1917 року на Україні та консерватизм у нас.

Беручи приклади з буденної мови, автор мусів користуватися нарічевими словами. Чи воно добре? Добре булоб хоч коротко згадати про подібні праці для інших мов, щоб охочі вчителі могли самостійно даліше працювати, бо до самої тільки праці автора ніхто не повинен обмежуватися. Така, мабуть, була думка й самого автора.

Л. Граничка

М. Стахів: Влада народу. Розвиток ідеї демократії в новіших часах. Наклад „Самоосвіти“. Львів, квітень 1935. Стор. 36.

Матвій Стахів: Про державу. Наклад „Самоосвіти“. Львів, серпень-вересень 1935. Стор. 72.

Перед нами два новіші видання „Самоосвіти“. Заки їх розглядатимемо, мусимо знати, що є дві дороги при видаванні таких популярних брошур, як вид. „Самоосвіти“. Або вони об'єктивні, тзн. подають тільки самі відомості з даної ділянки науки, або — тенденційні. Не ходити про те, яка з них краща, але слід знати, що коли вони „об'єктивні“, то не повинні бути роблені ляками тзн. повинні подавати факти правильно, а коли „тенденційні“, то ціль тоїж тенденції не сміє бути розкладава.

Видання „Самоосвіти“ грішать і одним і другим. Є здебільша подавані як не ляками, то людьми, що живуть ще старим світом і поглядами — передвоєнщиною. І „об'єктивні“ погляди міняються і справляються з часом. Нині погляди на такі справи, як держава, громада і нація та господарство, змінилися; передвоєнщина завалилася майже у всіх „найтверезіших“ і „об'єктивних“ поглядах у ділянці суспільних наук, під напором нової дійсності і фактів. Вони дали змогу народитися і новим ідеям, які, як орган-засіб життя, є тим чинником, що активізує і консолідує людей для організації життя на засадах нового розуміння і вимог, для боротьби з затурканими й зацофаними головами, що є оборонцями суспільної синекури.

Матвій Стахів хоче дати у „Владі народу“ „розвиток ідеї демократії“. Фактично подає дуже хаотичний начерк деяких моментів боротьби „нових порядків“ зі старими. Апотеозуючи, як здається йому, ті нові „порядки“, сам стає оборонцем старих, синекури, якою нині вже є „демократичний світогляд“ і оті порядки, які він завів. Сі люди зі „старим розумом“, висказуючи свої „радикальні“ погляди й виступаючи в ролі учителів, викликають як не сміх то співчуття для своєї тупоумності й ограничености світовідчування. Се вічні життєві-історичні сновиди з старечою наївністю плетуть все про те саме, се отсі „вперті осли“, яких сердечно висміяв, захвалюваний ними, (тому, що його писання „збуджували також думку про політичну свободу“) Вольтер; не розуміють вони, що те, що висмівають, з чим боряться оті св. Томи з Аквіну, Лютри і Вольтери, се все під адресою вічних стариків і тупоголов. І не може такий світоглядний старик ніколи зрозуміти того, що сам говорить. Його думання бездушне й механічне. Найкращим потвердженням вище сказаного є ота книжечка М. Стахова й його розуміння „ідеї демократії“.

Ідея народовластя все родиться як аргумент з сутички двох сил: старої здегенерованої, що при владі і нової, що намагається оту владу регенерувати і скріпити. Щоб усунути стару правлячу верству, відкинується на право народу до влади. Отже при сутичках двох епох все покликується життя на „право народу“, тому що сили, які регенерують його, свіжі сили „революційні“ є в народі між народом. Він викристалізовує з себе їх, щоб ратувати себе перед задубілими й гамуючими його стариками, та „молодиками“-синекуристами, що приплентуються до „старого порядку“ задля корупції і жолоба. Отже все родиться отся „демократична думка“ коли є „нелад та деморалізація у правлінні“ — стверджує автор, але з того факту не в силі зрозуміти суть розгляданої проблеми, бо сам уже представляє отсю усувану життям верству, де закарлися „деморалізація і нелад“. І жалюгідна є позиція отих оборонців синекури балакати про живе життя, про сили, що мають тенденцію регенерувати життя і при тім часто розторощувати голови отсим „вічним, впертим ослам“, що стали йому серед дороги.

Автор, „навчаючи“, хоче вмовити в не такі „бідні“ (умово) і дурні як йому здається, маси, що „демократична думка причинилася до оста-

точного знесення національної неволі та до визволення поневолених націй" і хвалиться, що демократичні ідеї обстоювали „зокрема українські соціалісти від часів Драгоманова". Щасливі деся народи, що демократична думка принесла їм визволення, тільки — о, демократіє! — нам отся демократична думка від Драгоманова принесла не волю а неволю. Жалує сердега, що „Не визнають тих вимог (демократичного світогляду М. Г.) комуністи". І треба знати нашим „бідакам" соціалістам і демократам, що тому власне комуністи нині при владі на Україні, а вони, „добродушні" вічні „безмозгли хохли", далі вічні піючі про „рівність, свободу і братерство", бо вони се вічна й до нічого нездібна (крім тенденції до деморалізації) анемія. Нелюба й йому (як демократові) гієрархічність католицької церкви та гієрархічність взагалі, і нетолеранція єзуїтів і нетолеранція взагалі. Не може поняти „бідним" старечим розумом, що власне гієрархічність і нетолеранція, се два найважніші стовпи потуги католицької церкви та всіх суспільних організацій; не розуміє, що нетолеранція єзуїтів вратувала кат. церкву перед розпадом і є її вічною вогняною силою, яку тратить, коли тільки стає толерантною; не розуміє, що толеранція наших демократичних соціалістів дала прогнати їх з України нетолерантному большевизмові. Є в тій книжечці і такі демагогічні (як звичайно) квіти: „Диктаторські напрямки фашизму... запроваджують тепер нову громадську нерівність", або що „католицька наука каже, що навіть сам Бог не може мати безпосереднього звязку з людьми, а тільки через священика. Без нього не може католик ані ніяк правильно вірити ані спаситися" (Стор. 12).

При кінці розплакується автор над тим, що „в тім то й біда, що ще на світі демократія не запанувала вповні і треба ще за неї довго боротися"... Ми мусимо сказати, що щасливий світ, де в нім вона таки „не запанувала вповні", бо ми нещасливі тому, що був час, коли вона в нас „запанувала в повні" і то соціалістична демократія, якої покидьки до нині намагаються розкладати наш національний організм закриваючись „любовю народу і бідних людей".

Автор розглядаючи „розвиток ідеї демократії в новіших часах", розглядає тільки „церковний погляд на державу", „реформацію" і кальвінізм, а новіші часи потратував по мачушиному, головню майже нічого про велику французьку революцію, матір офіційної демократії, згадуючи тільки кілька імен і між ними Русса, якого поняття „загальної волі" не розуміє.

В книжечці „Про державу" маємо вже дальші поглядові консеквенції отого, в попередній апотеозованого демократ. світогляду. Тут автор розглядає „основи держави": нарід, область, незалежну владу і правний лад.

Автор показується й далі вічною „бідною" людиною, що не вийшла, не годна пролізти поза марксівську доктрину в розумінні суспільного життя. Твердить, що „внутрішня історія усіх держав се була якраз боротьба клас". Се „боротьба клас" се основна вихідна розумовань подібних людей. Класа — абстрактний доктринерський марксівський термін — як історично-соціологічний факт є фікцією в історії, коли беремо її соціологічно, а не поверховно і механічно. Отся клас, скажимо хочби робітників, коли починає бути чинною і історичним фактом, се вже нова еліта чи кліка, що намагається, або займає місце старої. Ніпричому тут „боротьба клас" — зрештою пригляньмося, як вона на правду виглядає хочби скажимо у Росії. „Класа", як факт економічно-суспільний існує, але коли в марксівській доктрині стала ідеологічно-суспільним фактом, як така перестає існувати, стаючи нічим иншим, як новою елітою, що намагається захопити владу — отсе внутрішня політична історія держав, а не якась перманентна і мусова „боротьба клас". Хочби дане суспільство не було зріжничковане ще економічно на „класи", вони демагогією і штучно сю боротьбу

хочуть викликати там, де в інтересі даного громадянства треба якнайбільшої консолідації чинних сил.

Отже „внутрішня історія держав“ се не історія „боротьби клас“ (бо стани не були класами в дійсному значінні, се була своєрідно організована еліта), а історія боротьби zdeгенерованих еліт з новими кандидатами до влади, що їх кристалізують народні маси, з хвилююю, коли приходить потреба регенерації і зміцнення влади-держави.

Мильним поглядом є, що „щойно новітні віки витворили розуміння нації“ (себто, як автор хоче, демократія), бож розуміння нації, може ще з сильнішим як нині чуттєвим моментом було в Англії, Франції, Німеччині, Польщі, Україні і ин. далеко перед народженням офіційної демократії. Нові часи хіба що докинули до того поняття-міт „поклику крови“ й поняття нації-раси.

Автор намагається також вмовити в читача благодатну вартість демократичних державних уладжень, „правдиво демократичного парламенту“ та непомильну і єдиносправедливу „засаду більшості“ — мудруючи: „В спірних справах мусить рішати більшість, бо колиб за якусь справу прийшло до боротьби, то нормально побідилаб також більшість“. Найгірша річ, що життя не є механізмом, як собі представляють марксістські демократи; є в ньому ще духові моменти, що в кут заганяють абсолютну механічну більшість духово зеднаною меншістю. З безлічі історичних фактів потверджуючих се пригадаю пилявицьку втечу та подібну втечу організованих і вправних в бою та озброєних лицарів перед озброєними в господарське приладдя, розентузізованими гуситами — бож отому 150 тисячному, папою скликаному лицарству забракло духових моментів.

Що до захвалюваного автором парламентаризму, можна сказати сміло, що крім англійського парламенту, що виріс на англійським ґрунті і є питомим твором англійського духа, інші у всіх народів се тільки „шопка“, бо не вирости з духа нації і традицій. Всі парламентарні уладження в інших се тільки механічне наслідування типової англійця інституції і тому не мали й не будуть мати ніякого значіння. Щоби парламент міг дійсно сповняти свою роль, мусять в ньому сидіти англійці а не наші соц. демократи, що не в силі не піддатися сугестії психології маси (в парламенті). Отже, крім Англії бачимо всюди захитання парламентів, бо вони, як неприродні даним націям, звичайно замість бути законодавчим і контрольним національним органом, є інституціями, що не мають ніякого впливу. Не дивно, що в парламентах (найскорше демократичних) європейських країн дуже скоро захоплюють владу кліки, бо в масі навіть найменша, але ідеологічно об'єднана й духово сильна група захоплює провід і рядить, не боячися ніякої контролі. Буває й таке, що дана країна, коли щасливіша і розумніша, визволюється від сеї „благородної“ інституції демократичної форми — і реформує її в орган дійсної праці, а не в орган розсварених баб і конкуруючих корупціонерів, — як се сталося в Італії і Німеччині. Про англійський парламентаризм і не снилося знати авторів, коли на нього покликається.

Сі два видання „Самоосвіти“ се плід механічного і примітивного світовідчуження. Мусимо раз нарешті зрозуміти, що до суспільного життя не можна приміняти прав мертвої матерії — світа фізичного і математики, яку хотів приміняти Руссо, а за ним малорозуміючі його доморослі демократи-соціалісти. Математика—ідеальний впорядок матерії — не дається ніколи приміняти до живого життя, бо дух має інші закони, часто „нелогічні“ і „нерозсудні“. Ми понесли і поносимо до нині всі консеквенції за те, що стараємося і старалися наше життя організувати механічними і матеріальними методами, не беручи під увагу суть життя — духа; і ще до нині трапляються оборонці механізаторства з череди „вічних упертих ослів“.

Не дивує нас, що автор являється плаксивою девоткою, ніби лицарем правди і справедливості, віруючи в те, що запровадиться сю правду

слізним розблеюванням і патосною декламацією про мораль і правду, яка „тому, що правда“ автоматично має перемогти. Для нас се вічна загадка, чому вони шукають фактичної санкції „правди і справедливості“ та „прав“ в розніжненім і плаксивім пасивізмі та сутосхідній толстоївській концепції „не противитися лиху“. Забувають, що санкцією прав і то все найоб'єктивніше справедливих, тзн. морально санкціонованих, є сила. В сентименті не можна шукати тої санкції, бо сентимент і розблеювання покривджених ще ніколи не виблагав для них „справедливого права“ — „правди“. Справедливість у громадських справах се значить конечність, яку здійснити може лише сила, а не плач над „браком справедливості“. І правила чисто моральні не є вічно об'єктивні, правдиві і однакові всюди. Бо коли простудіємо моральні права у нищих рас і народів та еволюцію тих прав, побачимо, що залежать і вивторилися від сеї конечности, яку не все можна добачити, але яка все діє, або діля і породила ті правила.

Найвищий час нарешті зрозуміти нам, що ми увійшли в еру твердого життя, коли треба і муситься йому дивити в очі просто, розуміти дійсність і йти їй у вічі, а не втікати від неї до баранячого блеяння і наївних мрій про автоматичну справедливість. Бо демократична ера вже далеко поза нами, бо се ідея, як кожна суспільна ідея чи інституція має тенденцію ставати сама собою — самоціллю, відскочивши від своєї суспільної суті-джерела. І так власне демократичний рух, як рух міщанства, нової еліти, що усувала стару нездарну вже феодальну, став „символом“, став „сам у собі“ як ідея, що має тенденцію, як певний світогляд, зматеріалізовуватися — формувати дійсність. Життя знову має свої тенденції. Воно перешуміло над неодолю вже чуттєво-льоґічною системою (бо льоґічна система може формувати життя тільки механічно і як така, вона не може бути ніколи в цілості „принципово“ — в російським розумінні — здійснена). Життя не журиться дуже тими системами, творить далі і біжить, приймаючи і консервуючи з отих льоґічних систем те, що дійсно життєве і живе, а відкидає абсурди життєво-практичні та абстракти льоґічні. Сі абстракти живуть як „перестарілі“ ідеї, забуті часом, і життя покликє їх знову лише тоді, коли виринуть тенденції, потреба найти в них знову тільки льоґічну піддержку, щоб здійснити нові потреби.

М. Гоца

С. Бовдаренко: Германский фашизм и Советская Украина
Москва 1934 8°, стор. 104.

Брошура „гарнірована“ передмовою Д. Гарда і післясловом І. Браґінського. Іж осередок заповняє студія С. Бовдаренка, по всій імовірності скритого за тим псевдонімом москаля, над зовнішно-політичними напрямними німецького передвоєнного імперіялізму і теперішнього національ-соціалізму.

Насвітлення закордонної політики Німеччини в совітській агітці майже нічим не ріжниться від коментарів про німецьку експанзію до світової війни московської преси і політиків та публіцистів від Мілюкова почавши а на Шульґіні скінчивши. Розгорніть спомини хочби бувшого царського мін. закордонних справ Сазонова (Sazonoff: Sechs schwere Jahre), а переконається, як не ориґінальним є совітський письменник. Легенда про німецькі мрії „мірового господства“ до останка перелита в брошури Бовдаренка зі старих міхів панславистичної проти-німецької аргументації.

„Німці стремлять — голосила перед війною і в війні — московська пропаганда — підчинити собі Австро-Угорщину, Балкан, завладіти Туреччиною а там далі Персією, Єгиптом і Індіями“. На такі самі високі акорди настроєна і совітська пропаганда. В тому відно-

шенню звязок між тими двома періодами російської історії не перервався. Тільки коли давніше німецькі світово-завойовницькі пляни скеровували опікуни словянства через Балкан і Туреччину то опікуни все-світнього пролетаріату скеровують їх через Україну.

Богато зніс автор (Бовдаренко) на купу всякого матеріалу з метою довести, що німецька буржуазія тільки про те думала і думає, щоб відірвати Україну від Росії і зробити її своєю колонією і першим етапом для здійснення своїх ще дальших плянів. В брошурі пестряться від цитатів з писань Гітлера, Розенберга, Кляйнова, Рорбаха, Шмідта, Шпана і т. д. Є також цитати з брошури Цегельського (Die grossen, politischen Aufgaben des Krieges im Osten und die ukrainische Frage, Берлін 1915), якого автор вважає „депутатом германского райхстага“. Про „Союз Визволення України“ знає совітський „публіцист“ те, що в його склад входили: Вл. Дорошенко, Андрій Жук, Меленевський, Скоропис-Йолтуховський. (Стор. 50).

Якжеж ставиться до німецьких плянів українська буржуазія? Отже показується, що прим. Центральна Рада проголосила IV-ий універсал на те тільки, щоб сейчас зробити сепаратну „сделку“ (москвин думає передовсім про „сделку“) з Осередними Державами. Всі помисли, всі бажання української інтелігенції і взагалі української контрреволюції зводяться виключно до того, щоб запряттиса до воза німецьких анексійних плянів. Так діялося в часі війни і революції, так діється й тепер. Українська реакція, якої ідейним провідником являється Донцов, служить виключно німецьким інтересам. Такого в брошурі багато. При тому варта заважити, що Брагінський (в післяслов'ї) „нищить“ Донцова цитатами з — Липинського.

До української контрреволюції зачислили московські опричники побіч справжніх противників московського панування на Україні, також тих хахлів, які не за страх а за совість вислугувалися колись кремлівським червоним ханам. Скрипника, Букшованого, Репу, Шумського наклеїмлено в згаданій брошурі, як зрадників пролетаріату і червоної революції.

В контрреволюціонери попали — Бандрівський, Ярий, Сушко, Букшований. Що означає ся мішанина, як попали в один котел сі люди — годі визнатися. Московський чекіст хотів мабуть доказати, що українському інтелігентові ніяк довіряти не слід. Інше діло нібито з українським робітником і колхозником. По словам Брагінського сі вірно „йдуть під большевицьким проводом до засібного (!) життя. Вони зуміють завдати німецькому фашизмові і його наймитам розторошуючий удар“.

І ми не сумніваємося, що український селянин завдасть удар, може небаром, але мабуть не ворогам большевизму.

О. Думін

Від Адміністрації

Вже вийшла 3(7) книжка „Книгозбірні Вістника“ — Д. Варнак: Данило О'Коннель-трибун ірландського народу. Хто хоче взяти в кольпортаж, просимо нас повідомити. Ціна книжки в краю зл. 1[—], для заграниці — зл. 120. Опуст комісовий — 20%. Хто пришле за 7 книжок згори готівкою — вишлемо 10 прим.

Всім тим, хто не заплатив за попередні книжки „Книгозбірні Вістника“, висилку О'Коннеля — стримали.

В місяці жовтні закликаємо наших вступників і прихильників повести інтензивну акцію за поширенням круга читачів і передплатників видавництва, стягнути належності і вислати належність за кольпортаж і передплату до кінця б. р., а особливо

звернути пильну увагу на широку кольпортажу „Книгозбірні“ в своїй і сусідніх повітах, де немає кольпортерів.

Мимо кількакратного упізнання не вирівняли належності за „Вістник“ і кольпортаж „Книгозбірні Вістника“: М. Нечаївна, Сокаль 6; Ст. Грововський, Ст. Самбір 220; Кузьма Царук, Погорільці 225; В. Ткач, Тернопіль 220; Р. Домарацький, Перемишль 450; М. Співак, Терпелівка 220; Читальня „Просвіти“, Любелі 670; В. Пасічник, Білогорівка 220; П. Труба, Грудзьондз 6; Е. Гера, Звірон 220; І. Логинський, Сколе 220; Т. Боровець, Рівне 5; В. Сидор, Спасів 3; В. Василевський за М. Т., Горбків 350; І. Микитюк, Безруда 3; За кольпортаж „Гітлера“ Володимир Дибайло, Радехів 375; Іван Гупал, Болотня 150; Теодозій Сташко, Краків 4; Мирон Середюк, Шляхтинці 4. (дальше буде).

„Українська кооператива Калина“, Вінніпег, заповіджених листом з 11 серпня тридцять доларів, ще не отримали, формулярі для митного уряду, книжки і фактуру вишлемо.

Вп. Дм. Геродот, Букарешт: О'Коннелла післали Вам для всіх передплатників. Листа з розрахунком вислали. „Вістник“ з VII—VIII кн. стримали проф. В. Яцевюку і Др. М. Івашко.

Вп. Мирон Сурмач, Нью-Йорк — чек на дол. 20 одержали, якого назад вислано до інкаса. Чи не можнаби сього оминати? Книжки і докладний рахунок вислали.

Вп. п.п. Е. Шклянка і В. Сарчук, Канада; Ол. Семенів, Німеччина; о. Др. М. Братко, Рим; М. Паркасевиц, Париж; Інж. Василюк, проф. К. Заclinський, Чехія — гроші отримали, книжки вислали.

Вп. п. В. Бичкович, Сколе — маємо на продаж лише ті книжки Д. Донцова, що анонсують в „Вістнику“.

Вп. Р. Волошин, Озеряни, — гроші дістали, книжки вислали.

П. П. Укр. Запомогове Т-во „Дністер“ відділ 361 Укр. Народного Союзу в Нью-Йорку: заповіджених листом, з 13 червня б. р. п'ять дол. дотепер Земельний Банк у Львові не виплатив.

„Вістник“ не є органом жадної партії і тому не може собі дозволити на люксус довготермінового кредитування журналу.

Всіх, хто має залежності за кольпортаж чи передплату, просимо вирівнати і не наражувати видавництво на страти, а себе на стримання дальшої висилки, оголошення на сторінках „Вістника“, й чорних листах шкідників видавництва.

Нові книжки

В. Островський, Блакитні очі, оповідання, Львів, 1935, „Просвіта“, ст. 56.

А. Курдидик, До ясного завтра, Львів, 1935, „Просвіта“, ст. 80.

Др. Ілля Витанович, Володимир Навроцький, Львів 1934 ст. 84.

Др. Іє Велигорський, Життя мови, Яворів 1935, ст. 32.

Календар-Альманах Дніпро на 1936 рік, вид. Т-ва Допомоги Емігрантам України, Львів 1935, ст. 136.

В. Кубійович-Кулицький, Карта

України і сумежних країв, накл. авторів, Львів.

Іван Ліпа, 13 причт, „Нар. Стяг“ 1935, Львів, ст. 48.

Іван Ліпа, Про смерть, війну й любов, „Нар. Стяг“, Львів 1935, ст. 88.

Календар „Просвіти“ на 1936 рік, Львів, ст. 113.

Улас Самчук, Волинь, Війна і революція, ст. 270, вид. „Дзвони“.

О. Пристай, З Трускавця у світ хмародерів, Львів, вид. „Діла“, т. II, ст. 366.

Надіслані журнали

<p>Тризуб, Париж, ч. 32—33, 34, 35.
 Літопис Червоної Калини, Львів ч. 9.
 Рідна Мова, Варшава ч. 9.
 Нива, Львів ч. 7—8.
 Життя і Знання, Львів ч. 9.
 Гуртмося, Прага, ч. 2—3.
 Нова Хата, Львів, ч. 17, 18.
 За Незалежність, Львів, друкарня "Графія", ч. 10—11.
 Жіноча Доля, Коломия, ч. 17, 18.
 Дзвіночок, Львів ч. 47.
 Пластун, часопис пластової молоді, Ужгород, ч. 7.
 Світ Дитини, Львів ч. 13.
 Наша Культура, Варшава, ч. 5.
 Українське Юнацтво, Львів, ч. 9.
 Кооперативна Республіка, Львів ч. 9.
 Відродження, Львів, ч. 9.</p> | <p>Післанець Правди, Рава Руська, ч. 9.
 Рідна Школа, Львів, ч. 18.
 Wschód, kwartalnik, nr. 1—2, Warszawa.
 Przegląd Współczesny, Kraków, nr. 160.
 Myśl Narodowa, tygodnik, Warszawa, nr. 35, 36, 37, 38, 39.
 Ost-Europa, Berlin, ч. 9, 10.
 Prosto z mostu, Warszawa nr. 36, 37, 38, 39.
 Bunt Młodych, Warszawa, nr. 16—17.
 Nowe Czasy, Lwów, nr. 26, 27.
 Zet, Warszawa, nr. 7.
 Biuletyn Polsko-Ukraiński, Warszawa nr. 36.
 Вольное Козачество — Вільне Козацтво, Париж, ч. 182.</p> |
|---|---|

ERRATA:

В оповіданні Л. Мосендза в сій книзі (ст. 716) замість попрах, sed arma — має бути: non pacem, sed gladium.

Одинокий український журнал для плекання домашньої культури.

НОВА ХАТА

принесить побіч ГОСПОДАРСЬКИХ ПОРАД, МОД, КРОЇВ, КОЛІРОВИХ ТАБЛИЦЬ ВЗОРІВ РУЧНИХ РОБІТ — цікаві статті з усяких актуальних ділянок життя, спомини з подорожей, оповідання, нариси, літературні рецензії, цікаву повість і т. п.

Річна передплата 16'00 зл. Піврічна 8'50 зл.
 Чвертьрічна 4'50 „ Поодинокі число 0'80 „

Річна передплата в Америці 3 дол. в Чехословаччині 60 кч.
 Адреса: Львів, Ринок 39 І п. — Америка: Philadelphia, Pa 1134 Atwood Road.

НОВА КНИЖКА

ПІСНЯ ПІСЕНЬ

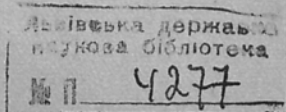
переспів БОГДАНА КРАВЦЕВА.

Роскішне видання на бездеревному папері ілюміноване староукраїнськими ініціалами й кінцівками.

Ціна 3 злотих.

—о—

Замовляти в книгарнях.

Купуйте 2-е число „КНИГОЗБІРНИ ВІСНИКА“

Л. МОСЕНДЗ — ШТАЙН

Ся книжка, як зрештою кожна книжка „Книгозбірні“ дихає на нас тією суворістю слова, яка добре підходить під характер обновленої духовости, знаменної зсьому, що виходить під прапором „Вісника“... Книгозбірня „Вісника“, поширюючи з гідною признання послідовністю напрямну лінію свого журналу, відкриває нашим людям просто несторкані в нас ділянки давнішої й сучасної історії народів... Ідеологія „Книгозбірні“ се переломове явище в нашій життю.

(СВОБОДА, Америка).

„НОВИЙ ЧАС“

Ілюстрований, найбільш поширений і найдешевший щоденник — кожне число на 8 сторінок коштує 15 сот.
Місячна передплата — всього 3 копоти

ПЕРЕДПЛАТА ЗАКОРДОНОМ ЧВЕРТЬРІЧНО: Австрія — 9 шілі
Ч.С.Р. — 45 хч., Франція — 50 фр. — в усіх прочих краях 18 — вол

Адреса: „НОВИЙ ЧАС“ ЛЬВІВ, вул. КОСЦЮШКА 1 А.
Телефони: 30-13 і 106-13. Конто ПКО 501.505, конто П. Ц. Прага 78.726

Українські Січові Стрільці

Се заголовок нової книжки, великого альбому-історії, що його видав

Ювілейний Комітет з нагоди 20-ліття виступу У. С. С.

Попада вона коротку, але повну історію змагань У. С. С. від 1913 до 1920 р. та ілюструє її багатьох — понад 500 — прекрасними оригінальними світлинами.

Книжка друкована на найкращому ілюстраційному папері та оправлена в тривале полотно з мистецькою золотом битою вінетою.

Ціна альбому з пересилкою: 15.60 зол., в кращій оправі (імітація шкіри)

16.60 зол. та локсусових примірників оправлених у шкіру 51.00 зол.

Замовлення слати на: В-во „Червона Калина“ (на альбом У. С. С.)

Львів, вул. Візеровича 20. І. гроші на чехове конто в Земельному

Банку ч. 500-170 (з допискою: на альбом).

III
П 12531

Передплата

1935 Р. 3 кн. 10

з кресом
квартально — зл. 6.60; піврічно — 12; річно — 23
платні з гори. Ціна окремої книжки — зл. 2.20.

Для заграниці: річно зл. 30 або рівновартість в чужій валюті. Ціна окремої книжки — зл. 2.50.

Річна передплата на Книгозбірню Вістника (4 книжки — три звичайного об'єму, одна — більша) — виносить зл. 5 річно, для передплатників **Вістника** зл. 2.50. Для заграниці — зл. 6. Для передплатників — зл. 3 — без пересилки.

АДРЕСА: Чарнецького 26 м. 21.

ЧЕКОВЕ КОНТО 500.371.

„Українська Бібліотека“

Адреса: Львів, Руська 18.

„УКРАЇНЬСЬКА БІБЛІОТЕКА“

«найдешевшим видавництвом у своєму роді бо цілорічна передплата за 12 томів, об'єму 96 аркушів або 1356 сторінок друку, вносить всього 9.60 зол. Піврічна — 5 зол. Чвертьрічна — 2.60 зол. Для закордону 2 ам. долари.

Батьку! Коли бажаєш своїй дитині добра, то заprenумеруй для неї **„Діточу Бібліотеку“** яка коштує на рік лиш 5 зл.!

Дитина буде діставати щомісяця 1 книжечку!

Адреса: „ДІТОЧА БІБЛІОТЕКА“, Львів, ул. Зіморовича 3.

В АМЕРИЦІ набувати Вістник: Книг. М. Сурмача, 103 Ав. А. Нью-Йорк.

ЦІНА КН. 2.20 зл.

Видає: Ольга Бачинська. За редакцію відповідає Іван Устиянович.
Ред. і Адм. — Львів, Чарнецького 26 м. 21.

Друк. З. Медницький — Тиктор, Львів, Бляхарська 9.